

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 52 (1–2017)

Юридичні науки

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2017

УДК 330-339; 321.7; 159.9

ББК 65.9(4УКР)29-2я43

М58

Редакційна колегія

Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора

Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, доц.

Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф.

Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф.

Джунь В. В., д-р юрид. наук, проф.

Заросило В. О., д-р юрид. наук, проф.

Ковальчук А. Ю., канд. юрид. наук, доц.

Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф.

Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф.

Лисенко С. О., канд. юрид. наук, доц.

Литвиненко В. І., д-р юрид. наук, доц.

Матвеев П. С., д-р юрид. наук, доц.

Муравйов К. В., канд. юрид. наук, доц.

Подоляка А. М., д-р юрид. наук, проф.

Христинченко Н. П., д-р юрид. наук, доц.

Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 3 від 29 березня 2017 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: М. Н. Курко (голов. ред.) [та ін.]. — Київ : МАУП, 2001. — Вип. 52 (1–2017). Юридичні науки. — Київ : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. — 148 с.: іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” за наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.16 № 241 визнано як фахове видання з юридичних наук (дата включення 31.05.11).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2017

© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2017

ЗМІСТ

Відомості про авторів	5
Литвиненко В. І. <i>Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України</i>	7
Заросило В. О. <i>Загрози фінансовій безпеці та їх класифікація</i>	17
Teteruck A. A., Zarosylo V. O. <i>The organizational and legal issues of participation of chaplains in volunteer military formations and in the units of the armed forces of Ukraine</i>	23
Токар В. В. <i>Шляхи удосконалення правового регулювання санації та ліквідації комерційних банків в Україні</i>	29
Безсмолий Є. Б. <i>Науково-практичний аналіз нормативно-правового забезпечення професійної підготовки майбутніх магістрів з правознавства</i>	33
Веклич В. О. <i>До питання щодо проблеми організації антикорупційної боротьби за умов корупційного середовища</i>	39
Карліа О. М. <i>Language as a principle of administrative justice</i>	47
Мирунов В. В., Ткачук А. І. <i>Викладання адміністративного процесу як засіб забезпечення якості юридичної освіти в Україні</i>	54
Мота А. Ф. <i>Класифікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, протидію яким віднесено до повноважень Державної прикордонної служби України</i>	59
Муравйов К. В. <i>Сучасний стан та перспективи подальшого розвитку кадрового забезпечення органів та установ виконання покарань</i>	68
Панасюк Р. П. <i>Наукові аспекти розвитку адміністративного права</i>	73
Скиданов К. В. <i>Захист прав та інтересів автора</i>	80
Дергунова О. І. <i>Психологічно-правові поняття у сучасному суспільстві</i>	84

Живицький В. А. <i>Інституціоналізація Державної фіскальної служби України: теоретико-правове забезпечення</i>	91
Картавцева Ю. В. <i>Господарсько-правовий механізм захисту прав інтелектуальної власності</i>	99
Лісовська Ю. П. <i>Концепція превентивних заходів у системі інформаційної безпеки України: адміністративно-правовий аспект</i>	109
Лучка І. Ю. <i>Сутність ділової репутації стосовно суб'єктів господарювання</i>	116
Нучуроренко О. V. <i>Theoretical and legal principles of ensuring rights and legitimate interests of taxpayers</i>	124
Осовський К. В. <i>Правове забезпечення державного управління реформуванням системи охорони здоров'я</i>	133
Павленко О. В. <i>Про сутність статусу підприємств колективної власності</i>	139

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- **Безсмолий Євгеній Борисович** — суддя Ленінського районного суду м. Кропивницький, канд. пед. наук, доц. каф., Кропивницька філія МАУП — 33
- **Веклич Владислав Олександрович** — канд. юрид. наук, доц. каф. історії та теорії держави і права Навчально-наукового ін-ту права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — 39
- **Дергунова Ольга Ігорівна** — пошукувач, каф. конституційного права та правосуддя Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова — 84
- **Живицький В'ячеслав Антонович** — здобувач, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — 91
- **Заросило Володимир Олексійович** — д-р юрид. наук, проф., зав. каф. упр. безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, Навчально-науковий ін-т права ім. Володимира Великого МАУП, м. Київ — 17, 23
- **Капля Олександр Миколайович** — канд. юрид. наук, ст. наук. співроб., доц. каф. упр. безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності, МАУП, м. Київ — 47
- **Картавцева Юлія Валеріївна** — аспірант, МАУП — 99
- **Литвиненко Віктор Іванович** — д-р юрид. наук, доц., Заслужений юрист України, директор Навчально-наукового ін-ту права ім. Володимира Великого МАУП, м. Київ — 7
- **Лісовська Юлія Петрівна** — ст. викладач, каф. адм. права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — 109
- **Лучка Ігор Юрійович** — аспірант, МАУП, м. Київ — 116
- **Миронов Віктор Вікторович** — канд. екон. наук, доц., доц. каф. правових дисциплін, Херсонський ін-т МАУП — 54
- **Мота Андрій Федорович** — канд. юрид. наук, доц., доц. каф. комерційного та трудового права, Хмельницький ін-т МАУП — 59
- **Муравйов Кирило Володимирович** — канд. юрид. наук, доц., зав. каф. фінансового та банківського права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ — 68
- **Ничипоренко Олексій Валентинович** — аспірант, Ін-т законодавства Верховної Ради України, м. Київ — 124
- **Осовський Костянтин Васильович** — докторант, МАУП, м. Київ — 133

- **Павленко Олександр Вікторович** – аспірант, МАУП, м. Київ – 139
- **Панасюк Роман Петрович** – канд. іст. наук, докторант, МАУП, м. Київ – 73
- **Скиданов Костянтин Володимирович** – канд. юрид. наук, доц. каф. цивільно-правових дисциплін, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ – 80
- **Тетерук Андрій Анатолійович** – аспірант, народний депутат України, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого МАУП, м. Київ – 23
- **Ткачук Анна Іллівна** – канд. іст. наук, доц., доц. каф. правових дисциплін, Херсонський інститут МАУП – 54
- **Токар Володимир Володимирович** – д-р екон. наук, доц., проф. каф. фінансового та банківського права Навчально-наукового ін-ту права ім. князя Володимира Великого МАУП – 29

В. І. ЛИТВИНЕНКО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 7–16

Розв'язуються проблеми реформування правоохоронних органів України, визначено цілі, мету, завдання та очікуваний результат цього процесу.

Актуальність дослідження обумовлена насамперед новими реаліями суспільного життя, якими для України ознаменувався початок третього тисячоліття. Пріоритетного напрямку у внутрішній і зовнішній політиці держави набули нові загрози на тлі прагнення України до інтеграції в Європейський Союз, до гарантування власної безпеки шляхом вбудови в архітектуру європейської безпеки, здійснення політики забезпечення добробуту громадян.

Реформування правоохоронних органів повинно передбачати розробку сучасних нормативно-правових умов функціонування як кожного правоохоронного органу окремо, так і всієї правоохоронної системи України в цілому.

Дослідженню правоохоронних органів, їх функцій та компетенції присвячено низку праць відомих українських та зарубіжних вчених-юристів: Ю. А. Борко, С. Ю. Кашкіна, С. Шевчука, А. В. Губанова та ін. У свою чергу загальними питаннями реформування системи забезпечення безпеки, прав і свобод громадян, а також окремим її аспектам приділяли увагу О. В. Копан, Ю. Ф. Кравченко, В. Б. Авер'янов, Ю. І. Римаренко, Р. А. Калюжний та ін.

Дослідження спирається на нормативну базу, яку склали Конституція України, закони України та підзаконні нормативні акти у сфері реформування правоохоронних органів нашої держави.

Аналізуючи праці названих вчених та діючі нормативно-правові акти, визначено коло питань, досліджуваних не в повному обсязі. Так, невизначеним залишається питання про формулювання підходів до обрання конкретного шляху (шляхів) удосконалення правоохоронних органів України в їх сукупності. Крім того, відчувається брак наукових розробок, які враховували б реалії політичного, економічного і безпекового стану в державі. Ця проблема вимагає широкого пошуку в інших напрямках, зокрема всебічного наукового дослідження та впровадження ефективних заходів суспільної корекції у тих сферах, які таким дослідженням будуть визначені.

Дослідимо проблеми реформування правоохоронних органів України, проаналізуємо цілі, завдання та очікуваний результат цього процесу.

Аналіз Конституції України [1] та чинного законодавства свідчить про недосконалість сучасного правового забезпечення, відсутність системного уявлення і відповідного законодавчого забезпечення про правоохоронні органи та правоохоронну діяльність взагалі, а відсутність ідеальної моделі правоохоронної системи (які ми бажаємо мати правоохоронні органи, їх систему після проведення реформ) загрожує втраті контролю над злочинністю, утворює реальну внутрішню загрозу національній безпеці України та загрожує утворенню неспроможності забезпеченню гарантій держави щодо безпеки її громадянам, що є найвищою соціальною цінністю в Україні.

Як зазначено у Концепції першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ, яка була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1118-р. [2], “авторитет влади у сфері протидії злочинності залежить не стільки від показників розкриття кримінальних правопорушень, скільки від довіри населення до правоохоронних органів як до захисників індивідуальних та суспільних інтересів, та додержання силовими структурами принципу верховенства права”. Діяльність правоохоронних органів повинна спиратися на зв’язок та підтримку населення. Тобто йдеться не тільки про реформування МВС України, а про всі без винятку правоохоронні органи, які разом з відповідними нормативно-правовими засадами, організаційним та іншими видами забезпечення утворюють правоохоронну систему держави.

Чинне законодавство України не дає чіткого визначення таких важливих дефініцій, як правоохоронна система, правоохоронні органи, правоохоронна діяльність, державна правоохоронна служба. Законодавчо не закріплений вичерпний перелік правоохоронних органів. У різних законодавчих актах поняття та перелік правоохоронних органів визначається по-різному.

Так, наприклад, термін “правоохоронні органи” згадується у Законах України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” (ст. 2), “Про державну таємницю” (ст. 3), “Про захист суспільної моралі” (ст. 15), “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними” (ст. 7), “Про контррозвідувальну діяльність” (ст. 5), “Про основи національної безпеки України” (ст. 1, 8, 9), “Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону” (ст. 4) [3].

Термін “правоохоронна система” (без наведення його дефініції) закріплений у ст. 8 Закону України “Про основи національної безпеки України” [4], у якій зазначено, що основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України у сфері державної безпеки є: “реформування правоохоронної системи з метою підвищення ефективності її діяльності на основі оптимізації структури, підвищення рівня координації діяльності правоохоронних органів, покращення їх фінансування, матеріально-технічного, організаційно-правового і кадрового забезпечення”.

Відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 “Про затвердження Стратегії сталого розвитку “Україна – 2020” передбачено

здійснення реформування правоохоронної системи за вектором національної безпеки України. Тобто реформування правоохоронної системи слід здійснювати у системі забезпечення національної безпеки України [5].

Нечітке й суперечливе вживання законодавцем термінів “правоохоронна діяльність”, “правоохоронні органи держави”, “правоохоронна система” свідчить про відсутність єдиного підходу в його розумінні в законодавстві. Це ускладнює розв’язання проблем реформування всієї правоохоронної системи, негативно впливає на нормативне регулювання компетенції правоохоронних органів, інституційну та функціональну складові правоохоронної системи України.

Так, у ст. 17 Конституції України визначено, що “забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та **правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом**”.

У Конституції України чітко визначено, що є військові формування та **правоохоронні органи**. Сьогодні ми маємо:

- правоохоронні органи (Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) [6], Державне бюро розслідувань (ДБР) [7];
- правоохоронні органи спеціального призначення (Служба безпеки України (СБУ) [8], Управління державної охорони (УДО) [9], Державна прикордонна служба України (ДПСУ) [10];
- військові формування з функціями правоохоронних органів (Національна гвардія) [11];
- спеціальне правоохоронне формування (Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (ВСП ЗСУ) [12];
- центральний орган влади, що надає поліцейські послуги (Національна поліція) [13];
- центральний орган виконавчої влади, що здійснює правозастосовні та правоохоронні функції (Державна кримінально-виконавча служба (ДКВС) [14].

Більше того, ст. 92 Конституції, яка регламентує що виключно законами України визначаються, не передбачає обов’язкове правове регулювання щодо утворення та функціонування правоохоронних органів України як правоохоронної системи держави, порядок їх утворення, мету, функції, завдання. Немає в Конституції України посилань на правоохоронну діяльність, правоохоронну службу, правоохоронну систему держави.

Разом з тим у **Законі України “Про основи національної безпеки України”** у ст. 1. визначено, що правоохоронні органи — органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій.

У цьому ж Законі ст. 8. “Основні напрями державної політики з питань національної безпеки” визначає реформування **правоохоронної системи** з метою підвищення ефективності її діяльності на основі оптимізації структури, підвищення рівня координації діяльності правоохоронних органів, по-

кращення їх фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового і кадрового забезпечення — мова йде про **реформування системи**.

Законом України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” [15] у ст. 2 визначено, що “правоохоронні органи — органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції”.

Таким чином діюче законодавство перешкоджає проведенню реального реформування правоохоронної системи і кожного органу, як суб’єкта цієї системи. Реформуючи кожний орган окремо, утворюючи нові правоохоронні органи та органи, які надають поліцейські послуги (Національна поліція України згідно з законом не є правоохоронним органом, але здійснює правоохоронні функції), ми не досягнемо основної мети реформування правоохоронної системи України, бо не маємо уявлень, що ми хочемо отримати.

За 25 років своєї незалежності в Україні постійно здійснюється реформування правоохоронних органів. Кожний новий Міністр МВС України, Генеральний Прокурор України, Голова Служби безпеки України оголошують про реформування очолюваного правоохоронного органу, але як свідчить сучасна історія, якість діяльності правоохоронних органів знижується, а рівень їх корумпованості зростає.

Необхідність реформування правоохоронних органів (як базового елемента правоохоронної системи) також впливає з міжнародних конвенцій та угод, до яких приєдналася Україна, і з міжнародних зобов’язань України в рамках членства в Раді Європи. Здійснивши європейський вибір, наша країна взяла на себе зобов’язання — змінити роль та функції правоохоронних органів, які б відповідали принципам Ради Європи згідно із відповідним Висновком Парламентської Асамблеї РЄ № 190 від 26.09.1995 р. [16].

Відсутність системного аналізу недоліків чинного законодавства, яке суттєво стримує реформування і розвиток правоохоронної системи та її складових, у тому числі конституційних положень про правоохоронну діяльність та правоохоронні органи держави, унеможлиблює ефективно і на системному рівні впроваджувати нові законодавчі ініціативи, системно впроваджувати реформи.

У Проекті Концепції реформування правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) [17] зазначається, що “нині існуюча в Україні модель правоохоронної системи за багатьма критеріями не відповідає зростаючим потребам суспільства та загальноновизнаним міжнародним демократичним стандартам у цій сфері. Це найближчим часом може стати перешкодою для подальшого розвитку правовідносин в економічній, соціально-політичній та інших сферах суспільного й державного життя, формування повноцінного громадянського суспільства”.

Там же констатується, що “протягом останніх років в Україні правоохоронні органи набували все більше повноважень та функцій, інколи зовсім не властивих органам кримінальної юстиції. Внаслідок цього було ухвалено низку законів, які регулюють їхню діяльність. Водночас не відбулося цілісної реформи, натомість сформувалися надто самостійні правоохоронні “монстри”, функції яких дублювали одна одну, що призвело до “нездорової” конкуренції між ними”.

На жаль, протягом десятиліть в Україні не затверджено документів стратегічного планування, таких як: Стратегії, яка передбачає реформування органів Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України, Державної кримінально-виконавчої служби України, прокуратури, а також комплексне вирішення завдань з реалізації державної політики у сфері функціонування кримінальної юстиції, охорони громадського порядку, забезпечення безпеки громадян, протидії злочинності, охорони кордонів, контролю митних і податкових зборів. Сьогодні, на жаль, кожний правоохоронний орган реформує себе сам.

Прикладом негативного досвіду організації центру з розробки та впровадження реформ правоохоронної системи є “змагання” між Президентом України та Урядом за право очолювати цей процес.

Відповідно до Указу Президента України № 252/2012 від 06.04.2012 р. “Про Комітет з питань реформування правоохоронних органів” у структурі Адміністрації Президента України був утворений Комітет з питань реформування правоохоронних органів як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

Проте Указом Президента України № 701/2014 від 02.09.2014 р. “Про ліквідацію консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів і служб, утворених Президентом України” Комітет з питань реформування правоохоронних органів було ліквідовано. У жовтні 2014 р. було ліквідовано управління реформування правоохоронних органів та органів юстиції Адміністрації Президента України.

Водночас 4 червня 2014 р. Кабінет Міністрів України приймає Постанову № 171 “Про утворення робочої групи з питань підготовки пропозицій щодо розроблення Концепції реформування правоохоронних органів”, затверджує склад та Положення про робочу групу, яку очолював Перший віце-прем’єр-міністр України. Результати роботи цієї групи поки не оприлюднено.

Відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 “Про затвердження Стратегії сталого розвитку “Україна–2020” передбачено здійснення реформування правоохоронної системи за вектором національної безпеки України. Тобто реформування правоохоронного сектору повинно здійснюватися у системі забезпечення національної безпеки України, яку, відповідно до п. 1. ст. 106 Конституції України, забезпечує Президент України.

Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 у розділі 4.4. “Реформування та розвиток розвідувальних, контррозвідувальних і правоохоронних орга-

нів”, визначено, що “реформування та розвиток розвідувальних, контррозвідувальних і правоохоронних органів України має здійснюватися на основі принципів верховенства права, патріотизму, компетентності, департизації, доцільної демілітаризації, координації та взаємодії, розподілу завдань і усунення дублювання функцій, демократичного цивільного контролю та прозорості”. Цією Стратегією визначені завдання з реформування Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України, розвитку Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України, основні функції Національної поліції у сферах протидії злочинності та забезпечення громадського порядку, зазначено про необхідність створення Державного бюро розслідувань як правоохоронного органу, який відповідатиме за кримінальні розслідування.

Для втілення наведеного в життя необхідно дотримуватися загальної **методології реформування**, що визначається як шляхи пізнання суспільних явищ, пов’язаних з необхідністю вдосконалення управління державою, існуванням та розвитком державних інституцій. Це принципи, система поглядів та позиція щодо вдосконалення діяльності державних інституцій та самого державного управління.

На підставі визначеної методології реформування розробляються відповідні документи стратегічного планування: Концепція, Доктрина, Стратегія.

Концепція — це довгостроковий документ, що розробляється за участю вищих органів влади із застосуванням провідних науково-дослідних установ країни на тривалу перспективу. Вона включає низку основних напрямів: державно-правовий, політичний, соціальний, організаційно-інституціональний, економічний, фінансовий, зовнішньополітичний, інформаційний, екологічний та ін., які притаманні правоохоронній системі в цілому. Концепція реформування правоохоронних органів України затверджується Верховною Радою України за поданням Президента України.

Доктрина реформування правоохоронних органів — довгостроковий документ, який розробляється на підставі відповідної Концепції, а складається з основоположних доктринальних документів. Міністерства і відомства розробляють її за участю комітетів і комісій парламенту, з використанням своїх науково-дослідних установ, при координуючій ролі РНБО України.

На основі Доктрини реформування правоохоронних органів визначається стратегія їх реформування. Стратегія реформування правоохоронних органів — лінія поведінки інституцій держави, що відповідає за методологічні питання: як, якими силами і засобами вирішувати питання реформування як правоохоронної системи в цілому, так і кожного її суб’єкта, забезпечення громадської безпеки та порядку, зниження рівня злочинності в осяжному майбутньому.

Стратегія виходить не з адаптації держави до існуючих умов, а з цільової моделі її перспективного розвитку, яка спирається на динамічну систему індикативних показників прогресивного розвитку.

Плани, накази, директиви, розпорядження та інші нормативно-правові акти, а так само більш конкретні документи, які становлять програми дій

суб'єктів правоохоронної системи, розробляються на підставі доктрини та стратегії реформування правоохоронної системи України і мають різні строки виконання: довгострокові, короткострокові, оперативні.

Також, окрім теоретичних розробок, необхідно знати суспільство, у якому здійснюється реформування.

Будь-яке реформування повинне базуватися на очікуваннях суспільства до змін відповідно до рівня його сприйняття.

Будь-яке реформування має супроводжуватися інформаційним забезпеченням, формуванням позитивного відношення (позиції) суспільства до реформ.

Реформування повинне відповідати Стратегії розвитку країни та Стратегії забезпечення національної безпеки України з урахуванням впровадження антикорупційної політики, стандартів і регламентів.

Будь-яка реформа має три складові:

1. “Організаційна — що ми хочемо отримати, яку організаційну структуру, систему управління нею.
2. Правова — законодавче та інше підзаконодавче забезпечення організаційної структури та її управління.
3. Технологічна — які інноваційні технології та техніки використовувати-ме структура та її персонал при завершенні реформування” [18].

Умовами для успішного реформування є:

1. Політична воля керівництва країни, особистісна здатність до організації та впровадження реформ, особиста відповідальність перед народом за якість їх впровадження та отриманий результат.
2. Наявність фінансових ресурсів та центрів фінансування, безперервний контроль за використанням бюджетних і позабюджетних коштів на реформування.
3. Наявність креативних менеджерів, спроможних організувати та забезпечувати управління процесами реформування, надавати й реалізувати концепції з реформування.
4. Наявність функціональної системи підготовки кадрів для роботи у реформованих структурах.
5. Наявність комунікаційно-інформаційних потоків, що забезпечують зворотний зв'язок та реальний контроль за станом реформування.
6. Наявність реального науково-методичного обґрунтування необхідності реформування та можливість супроводження процесів реформування [18].

Для здійснення успішного реформування як окремого правоохоронного органу, так і правоохоронної системи в цілому необхідно визначити методологію реформування, яка повинна визначати шляхи вирішення проблеми.

Однією з умов успішного реформування правоохоронної системи буде законодавче закріплення її за однією або кількома гілками влади, визначення механізмів контролю та відповідальних з контролю за додержанням законності у діяльності кожного правоохоронного органу. Підпорядкування правоохоронних органів Президента України порушує баланс розподілу влади.

Президент як Верховний Головнокомандувач повинен здійснювати керівництво Збройними силами України та іншими військовими формуваннями, також як відповідальний за зовнішню політику. Підпорядкування Президенту України СБУ та УДО (правоохоронні органи спеціального призначення) не чим не обумовлено. Ці структури, якщо вони підпорядковані Президенту України, можуть бути законодавчо визначені як спеціальні служби без визначення їх статусу як правоохоронного органу.

Відсутність затвердженої Стратегії реформування правоохоронних органів України, після двох років реформування, ще раз свідчить про відсутність державного бачення щодо організації та управління цим процесом.

На підставі зазначеного, а також з урахуванням міжнародного досвіду, сучасних умов та стану України, є доцільним:

1. У форматі здійснення конституційної реформи ініціювати формування підгрупи з розробки окремого розділу Конституції – “Національна безпека України”, у якому передбачити посилення на правоохоронні органи, правоохоронну систему, правоохоронну діяльність та правоохоронну службу. Розглядати правоохоронну систему України як складову Національної безпеки держави, яка забезпечує охорону та захист громадян, суспільство та державу від внутрішніх протиправних посягань, при цьому маючи право на обмеження конституційних прав громадян.
2. Розробити базовий (конституціональний) Закон України “Про правоохоронну службу в Україні”, у якому передбачити визначення дефініцій: правоохоронні органи держави, правоохоронна діяльність, правоохоронна служба. У цьому законі визначити основні ознаки, функції та завдання правоохоронних органів, порядок їх утворення, їх класифікацію, порядок прийому та умови проходження правоохоронної служби, як різновиду державної служби, базові вимоги щодо обмежень прийому громадян на правоохоронну службу тощо.
3. Розробити Стратегію реформування правоохоронних органів та затвердити її на рівні Указу Президента України чи Постанови Верховної Ради України.
4. Утворити міжвідомчу робочу групу при Президентові України з питань моніторингу реформування правоохоронних органів та правоохоронної системи України з метою координації та оперативного впливу на стан реформування.
5. РНБО при Президентові України провести аналіз розроблених Концепцій реформування кожного правоохоронного органу та з урахуванням сформованого системного бачення підготувати загальнодержавну Концепцію реформування правоохоронної системи України та План дій щодо реформування правоохоронної системи держави з обговоренням та затвердженням їх на РНБО.
6. Кабінету Міністрів України надати пропозиції щодо приведення до відповідності законодавства України з питань діяльності правоохоронних органів держави.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. ст. 141.
2. Концепція першочергових заходів реформування системи Міністерства внутрішніх справ / МВС України. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. №1118-р // URL: <http://police-reform.org/library/rozporuyadzhennya-kmu-v-d-22.10.2014-1118-r-schodo-pitannya-reform>
3. *Грич В.* До проблеми визначення базових понять у контексті реформування правоохоронних органів [Аналітична записка] // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: www.niss.gov.ua/artikles/1153/
4. Про основи національної безпеки України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 39. ст. 351.
5. Про стратегію сталого розвитку України – 2020: Указ Президента України // Офіційний вісник України, 2015. № 4. с. 8.
6. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. № 47. ст. 2051.
7. Про Державне бюро розслідувань: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2016. № 6. ст. 55.
8. Про Службу безпеки України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 27. ст. 383.
9. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1998. № 35. ст. 236.
10. Про Державну прикордонну службу України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 27. ст. 208.
11. Про Національну гвардію України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. № 17. ст. 594.
12. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 32. ст. 225.
13. Про Національну поліцію: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2015. № 40–41. ст. 379.
14. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 30. ст. 409.
15. Про Державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 18. ст. 104.
16. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України / Т. І. Блистів, В. Т. Колесник, П. Я. Пригунов, К. В. Карпова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2015. Серія: Юридичні науки. Випуск № 4 (81). С. 13–26.
17. Концепція реформування правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) (проект) / Міністерство внутрішніх справ України. Національна Академія внутрішніх справ // Тюремний портал. Громадська правоохоронна організація “Донецький меморіал”. URL: <http://ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058160>
18. *Сидоренко Сергій.* Концепція розвитку охоронної діяльності. Створення резервної системи безпеки України // Українська федерація професіоналів безпеки. Всеукраїнське об'єднання організацій роботодавців охоронної галузі. URL: <http://ufpb.kiev.ua/index.php/all-news/68-kontseptsiyi-rozvitku-okhoronnoji-diyalnosti-stvorenniya-rezervnoji-sistemi-bezpeki>

Обгрунтовано необхідність розробки Стратегії реформування правоохоронних органів. Представлено конструктивне бачення послідовних принципових кроків з її реалізації.

With international experience, current conditions and the state of Ukraine, it is appropriate:

1. The format of the constitutional reform to initiate the formation of a subgroup to develop a separate section of the Constitution — “The national security of Ukraine”, which provide links to the police, the law enforcement system, law enforcement and police services. Considering the law enforcement system of Ukraine as a part of national security, ensuring the safety and protection of citizens, society and state from internal illegal encroachments, thus having the right to restrict the constitutional rights of citizens.

2. Develop basic (constitutional) Law of Ukraine “On the law enforcement agencies in Ukraine”, which provide definitions of determination, law enforcement agencies, law enforcement, police services. This law define basic features, functions and tasks of law enforcement, the order of their formation, classification, order acceptance and enforcement conditions of service as a kind of public service, the basic requirements to limit admission of citizens to police services and others.

3. Develop a Strategy for police reform and approve it at the Decree of the President of Ukraine or resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine.

4. Establish an interagency working group of the President of Ukraine on monitoring police reform and law enforcement Ukraine to coordinate and operational impact on the reform.

5. the National Security Council under President of Ukraine developed to analyze Concepts reform every law enforcement agency and subject to the prevailing vision system to prepare national Concept of reforming the law enforcement system of Ukraine and the action plan to reform state law enforcement with the discussion and approval of the NSDC.

6. The Cabinet of Ministers of Ukraine to make proposals to bring Ukraine to comply with legislation on the activities of law enforcement agencies

Обоснована необходимость разработки Стратегии — реформирования правоохранительных органов. Представлено конструктивное видение последовательных принципиальных шагов по ее реализации.

Надійшла 26 січня 2017 р.

В. О. ЗАРОСИЛО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 17–22

Розглядаються питання класифікації загроз фінансовій безпеці підприємств, установ та організацій.

Останнім часом досить багато науковців та аналітиків приділяють увагу фінансовій безпеці, справедливо вважаючи, що вона є однією з головних складових безпеки підприємництва в цілому. Разом з тим не завжди аналізуються загрози, які існують для фінансової безпеки, а іноді кількість таких загроз зменшується, хоча їх спектр є досить великим. Загрози фінансовій безпеці здебільшого збігаються з загрозами, що є також загрозами для економічної безпеки, проте ми можемо визначати і специфічні загрози для фінансової безпеки. Насамперед треба, мабуть, розділяти поняття “фінансова безпека” та “безпека підприємств”, “безпека підприємницької діяльності”, “економічна безпека” тощо, які тісно пов’язані і є складовими у сфері забезпечення стабільного існування підприємств. Фінансова безпека підприємства є однією з головних умов стабільної, успішної і довготривалої роботи підприємства поряд з іншими, і вона забезпечується специфічними методами.

В юридичній науці, а саме в галузі фінансового права, питання фінансової безпеки розглядалися досить часто [1–3]. Водночас у більшості наукових праць і навчальних посібників [4] не завжди аналізувалися загрози фінансовій безпеці, не аналізувалися їх причини і не робилися спроби класифікації. Такі загрози визначалися для економічної безпеки [5]. Оскільки фінансова безпека є однією з головних частин економічної безпеки, то загрози економічній безпеці тотожні загрозам фінансовій безпеці [6–8]. Тим більше проблеми фінансової безпеки водночас розглядалися як представниками юридичної, так і економічної науки [9].

Доцільно розділяти ті питання, які забезпечує економічна наука, і ті, що розглядає юридична наука. Безперечно, загрози економічній безпеці тісно пов’язані з загрозами фінансовій безпеці, але існують окремі аспекти, які треба розділяти.

Загалом загрози фінансовій безпеці з точки зору права поділяють на суб’єктивні та об’єктивні [10]. До об’єктивних причин традиційно відносять причини, які не пов’язані з діяльністю суб’єктів права. Вони виникають неза-

лежно від волі людей і можуть виникати несподівано і непрогнозовано [11]. Об'єктивні причини — це фактори, які впливають на суспільство, на діяльність людей, але вони не можуть бути прогнозовані й передбачені.

Об'єктивними причинами вважають землетруси, повені, засухи, низькі та високі температури, які вимагають великих витрат матеріальних ресурсів для збереження робочого циклу підприємств, також для збереження життя і здоров'я людей. До об'єктивних причин також відносять інші природні явища, такі як сильний вітер, нашествия саранчі, епідемії та епізоотії. Дані об'єктивні причини можуть бути певною мірою прогнозовані, але не завжди можна передбачити наслідки та перебіг того чи іншого природного явища.

До суб'єктивних загроз фінансовій безпеці відносять всі загрози, які залежать від дій та волі суб'єктів, що впливають на фінансову безпеку. При цьому тут можна виділяти як безпосередні суб'єктивні загрози, так і опосередковані. Наприклад, низький рівень кваліфікації персоналу, що забезпечує фінансові правовідносини на підприємстві, може становити загрозу фінансовій безпеці, тобто можуть виникати проблеми у фінансовій сфері одразу, водночас цей фактор може впливати на подальший стан фінансової безпеки.

Суб'єктивних факторів існує багато і їх можна також класифікувати за різними підставами. Виокремимо загрози, що виникають внаслідок діяльності уряду, законодавчих та фінансових установ, які можуть викликати такі види загроз:

- загальноекономічну кризу та нестабільну ситуацію як у країні, так і в окремих регіонах;
- виникнення нестабільності у сфері фінансової, податкової, кредитної, валютної і страхової політики;
- зростання рівня інфляції;
- нестабільність нормативної бази, яка визначає фінансові правовідносини;
- брак коштів для підтримки підприємств, низький рівень інвестицій;
- зміна процентних ставок за кредитами, пониження рівня кредитування.

В окремих випадках такі загрози для фінансової безпеки називають зовнішніми, адже вони викликані зовнішніми чинниками.

З іншого боку, іноді до зовнішніх загроз відносять також розкрадання, яке вчинене сторонніми особами, викрадення технологічної та іншої інформації, недобросовісну конкуренцію, незаконні дії кримінальних структур, незаконні дії правоохоронних органів, які не сприяють розвитку підприємництва тощо.

Можна об'єднати зовнішні загрози у певні блоки: такі, що формуються державними структурами, і такі, що формуються кредиторами, кримінальними елементами, конкурентами тощо.

Існують також і різні визначення внутрішніх загроз для фінансової безпеки. Їх також можна поділити на кілька рівнів.

До першого рівня ми пропонуємо віднести організаційні ризики, такі як некваліфіковане управління як підрозділами, так і підприємствами в цілому, низька дисципліна праці, розголошення інформації, що становить комерційну таємницю і впливає на стан фінансової безпеки.

До другого рівня можна віднести недоліки у плануванні та стратегії діяльності підприємств. Це помилки у стратегічному плануванні, некваліфікована маркетингова політика, прорахунки в ціновій політиці, неефективна робота внутрішнього аудиту та інших перевірок, непродумані угоди, які впливають на фінансову безпеку.

До третього рівня пропонується віднести технічні причини виникнення загроз для фінансової безпеки, а саме: слабе технічне забезпечення підприємств, відсутність як планів, так і практичних кроків щодо модернізації, застарілі технологічні процеси, перевищення витрат газу, електричної та інших видів енергомістких матеріалів.

Одним із шляхів класифікації загроз для фінансової безпеки є також шлях визначення тяжкості наслідків, інакше ці загрози стають практичними діями. Пропонується поділяти їх на високі, значні, середні та малозначні.

Загрози можуть розрізнятися і за об'єктами посягань. Це можуть бути загрози для ресурсів підприємств, які при їх здійсненні призведуть до фінансових втрат, загрози для працюючих на підприємстві, тобто загрози для персоналу, загрози щодо нерухомості підприємств, установ та організацій, які можуть втілюватися в життя пошкодженням підприємств, підпалами, отруєнням води та інших субстанцій, пошкодження систем охорони, зв'язку, крадіжками та виведенням з ладу технологічного устаткування.

Об'єктами посягань можуть бути також фінансові документи, що вважаються викраденими, знищеними, підміненими та ін. Як частину загроз для фінансової безпеки ми можемо розглядати також загрози щодо валюти, грошових коштів, місць їх зберігання тощо.

Окремим видом загроз можна виділити загрози щодо інформації, яка тісно пов'язана з фінансовою безпекою. Вони можуть спрямовуватися на викрадення конфіденційної інформації, що стосується руху фінансів, внесення вірусів та інших програм, що можуть шкодити фінансовій звітності, проникнення до бази інформаційного забезпечення підприємств та використання її з метою крадіжок.

Деякі дослідники виокремлюють також види загроз, що виникають на різних етапах виробничої діяльності підприємств, установ та організацій [11].

Виділяють загрози, які виникають на початку підприємницької діяльності, під час функціонування підприємств, установ та організацій, на виробничому етапі, етапі перевезення продукції, етапі реалізації та збуту продукції та етапі фінансових розрахунків.

Наприклад, на етапі реєстрації підприємств такі загрози можуть бути викликані корупційними діями чиновників, які вимагатимуть хабарі за реєстрацію підприємств чи надання дозволів. На другому етапі це можуть бути технологічні та інші проблеми, які пов'язані з виробництвом, крадіжки складової продукції та інші дії, що можуть загрожувати фінансовій безпеці підприємств. На етапі перевезення продукції загрозами для фінансової безпеки можуть бути шахрайство перевізників, крадіжки та псування товарів і матері-

алів. Загрозами для фінансової безпеки на етапі реалізації продукції можуть бути також крадіжки, шахрайство, заниження цін та ін.

Загрози можуть поділятися на ті, що здійснюються з великою вірогідністю, і ті, що існують, але не можуть бути здійсненими.

Існує також класифікація загроз для фінансової безпеки за об'єктами посягань. Окремі з них є безпосередніми загрозами для фінансової безпеки, а інші фінансовій безпеці опосередковано. Наприклад, загрози для персоналу можуть не впливати безпосередньо на стан фінансової безпеки, проте відсутність фахівців, яких викрали, їх хвороба чи інші проблеми можуть впливати на стан фінансової безпеки. Крім того, загрози для персоналу можуть виявлятися у промисловому шпіонажі, отриманні конфіденційної інформації шляхом підкупу, погроз та інших методів впливу.

Технологічні загрози і загрози для будівель споруд, місць зберігання товарів також можуть класифікуватись як загрози для фінансової безпеки, адже на їх відновлення та ремонт витрачаються певні кошти, що не передбачені фінансовими планами підприємств.

Особливими загрозами для фінансової безпеки в сучасному світі є загрози інформаційній безпеці, адже через інформаційні мережі можуть викрадатися грошові кошти та інформація, яка може суттєво впливати на стан фінансової безпеки.

Загрози можна також класифікувати за суб'єктами, які їх створюють: власні співробітники, які можуть продавати певну інформацію, недобросовісні конкуренти, кримінальні структури, чиновники, які можуть впливати на стан розподілу замовлень тощо.

Існує класифікація загроз за спрямованістю. Виокремлюють загрози, які в разі їх здійснення можуть нанести прямі збитки підприємствам, а також ті, що нанесуть невеликі збитки опосередковано через певний час.

Отже, перелічити всі види загроз для фінансової безпеки практично неможливо, адже вони можуть бути такими, що не визначаються на початковому етапі і вже стають відомими у процесі діяльності підприємств. Водночас у питаннях протидії всім загрозам вирішальну роль повинні відігравати служби безпеки підприємств, установ та організацій. Головним напрямом діяльності таких формувань насамперед має стати завдання створення класифікації загроз, які можуть впливати на фінансову безпеку та розроблення форм і методів протидії таким загрозам. З метою забезпечення фінансової безпеки необхідно розробити стратегію забезпечення фінансової безпеки. Побудова такої стратегії має включати такі принципи: єдності (суспільної, економічної, політичної тощо), своєчасності та адекватності реагування, виокремлення шляхів виникнення загроз та ефективності протидії.

Існують приклади розроблення стратегії забезпечення фінансової безпеки, яка включає в себе загальну мету, конкретні завдання, що розраховані на короткий і довгий термін. У стратегії мають бути передбачені всі перераховані загрози. При цьому їх треба поділити на реальні, можливі і ті, які можуть виникати в рідкісних випадках.

1. Радзівіл К. С. Забезпечення фінансової безпеки України (адміністративно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К. 2012. 212 с.
2. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права (як складова механізму правового забезпечення фінансової безпеки України): дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. К. 2012. 398 с.
3. Гукова А. В., Аникина И. Д. Роль финансовой безопасности предприятия в системе его экономической безопасности // Образование и общество. 2006. № 3. С. 98–102.
4. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія. Інститут економічного прогнозування. К.: Фенікс, 1999. 338 с.
5. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: монографія. К.: КВІЦ, 1999. 461 с.
6. Кузенко Т. Б., Прохорова В. В., Сабліна Н. В. Управление финансовой безопасностью на предприятии // Бизнес Информ. 2007. № 12 (1). С. 27–29.
7. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи // Финансовые рынки и ценные бумаги. 2009. № 16. С. 22–28.
8. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. К., 2006. 203 с.
9. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия: автореф. дис. ... канд. экон. наук. Волгоград, 2007. 21 с.
10. Ковальчук А. Т. Фінансове право України в ринкових умовах: проблеми формування, розвитку, застосування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. К. 2009. 431 с.
11. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів економічних і юридичних спеціальностей] / За заг. ред. С. М. Фролова. Суми, ДВНЗ УАБС НБУ, 2015. 332 с

Встановлено, що існує досить велика кількість підстав для класифікації загроз фінансовій безпеці, і всі вони повинні враховуватися в діяльності підприємств, установ та організацій. Запропоновано окремі напрями щодо попередження загроз фінансовій безпеці та розробленні стратегії попередження таких загроз.

The article deals with the classification of financial security threats to businesses and organizations. The result of analysis showed that there are quite a number of reasons for classifying threats to financial security and they should be considered in the activities of enterprises and organizations. Some ways to prevent threats to financial security and the development of strategies to prevent these threats were proposed. List all the types of threats to financial security is virtually impossible, because they may be as not determined at an early stage and has become known in the activity. However, in combating all threats must play a crucial role security companies and organizations. The main focus of these groups, first of all, should be the task of creating a classification of threats that may affect the financial security and development of forms and methods of countering such threats. In order to ensure financial security is the need to develop a strategy to ensure financial security. Construction of such a

strategy should include the following principles: unity (social, economic, political and so on. Al.), Timeliness and adequacy of response selection path of threats and effectiveness of countermeasures.

There are examples of the development strategy for financial security, which includes overall objectives, specific objectives, which are designed for short term and the long term. The strategy should provide for all of these threats. Thus they should be divided into real, possible and those that can occur in rare cases.

Установлено, что существует достаточно большое количество оснований для классификации угроз финансовой безопасности, и все они должны учитываться в деятельности предприятий, учреждений и организаций. Предложены отдельные направления по предупреждению угроз финансовой безопасности и разработке стратегии предупреждения таких угроз.

Надійшла 13 жовтня 2016 р.

A. A. TETERUCK

V. O. ZAROSYLO

Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv

THE ORGANIZATIONAL AND LEGAL ISSUES OF PARTICIPATION OF CHAPLAINS IN VOLUNTEER MILITARY FORMATIONS AND IN THE UNITS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 23–28

The article deals with the issue of participation of priests with military forces in the conflict in eastern Ukraine. The regulatory framework of participation of priests in the composition of combat units of the Armed Forces of Ukraine and the organization of their activities were analyzed.

Recently, in connection with the anti-terrorist operation (ATO) unfolding debate about participation in carrying out such an operation of priests takes place in Ukraine.

This issue is very complex, because each member of ATO may have different refer to religion, have different religious beliefs, but most citizens of Ukraine who are involved in the ATO are Orthodox, or identify themselves as Orthodox, and therefore there is a need to consider organizing the participation of the clergy or volunteer chaplains in military formations, and in the Armed forces of Ukraine.

It should be noted that the legislation, which would provide priests participated in the Armed Forces of Ukraine and volunteer military units in Ukraine was adopted only in 2015. Ever since the Soviet Union it was thought that the church is separated from state. And so the school and education and the army and other government agencies do not engage in religion and in some cases religious beliefs were the subject to liability.

The revolution of dignity and aggression of the Russian Federation has put the issue of changing many stereotypes and philosophical points of view, especially about the role of religion in Ukrainian society. The most acute issue it was for the participants of ATO members and volunteer military formations. In this article we put the problem of legal regulation of the participation of the clergy in the volunteer military formations and in the Ukrainian Army units and possible ways to solve it.

As it was mentioned the participation of the clergy in public institutions or in the Army of the Soviet Union, in schools and other government units considered

critical and is therefore say that the scientists studied this question makes no sense. Questions about the trends regarding changes in the position of the Church and the Army we can only see in publications on the Internet, and these publications were published long before the Revolution of dignity.

Back in 2011, Rostislav Kravchenko raised the question of changing the reference in the relations of the army and the church.

He wrote that "extensive cooperation between the army and the Church is essential for strengthening military training of the soldiers, as to the army come recruits, and more than a third part of them consider themselves believers, but after being in the army, most of them change their points of view, therefore some of them remain faithful "[1]. Their religious beliefs' changed in a period of military service in peacetime and only a small number of soldiers remain solid in compliance with ethical norms of faith and of religious ceremonies. As the practice show following rules and religious ceremonies help to normalize relations between the military and improve discipline. Therefore, the author then raised the question of the need to introduce clergy in the army [1].

At the present stage of the army, and also the emergence of volunteer military forces raises the question of the use of priests as the Armed Forces of Ukraine [2], and in the volunteer military formations. However, the implementation of the normative documents as for the introducing of the priests is not brought to an end.

The aim of our research is to study the pastoral care of the clergy and participation of the priests in volunteer military units that are and were the first military forces that rose up in defense of Ukraine after the Revolution of dignity.

It is known that volunteer military units were established immediately after the Revolution of dignity and they primarily contributed to protect the state from aggression by the Russian Federation.

The emergence of volunteer military forces is quite interesting phenomenon that does not have parallels in the modern history of Ukraine. However, it should be noted that in principle the establishment of them is the people's initiative of patriots. Since this was the public initiative, we can not look at them in terms of law, but certain organizational aspects of the law were still present.

It is interesting that aspect that the emergence of volunteer military units was popular initiative, so their activities to some extent have Ukrainian national characteristic mental traits. It could be noted that in the Ukrainian character are traits such as respect for elders from junior form comfortable arrangements', if there is a need, religion and so on [3].

Therefore, we note that not all participants of volunteer military units and have clear religious beliefs and even some of them never went to church. But being under fire of Russian invaders, being in situations where a person can die contributed to some extent the spread of religious beliefs in certain part of fighters of volunteer military formations.

Thus we can conclude that participation in volunteer military formations promoted religious beliefs of members of these groups.

On the other hand this to some extent contributed to the fact that from the very beginning of the war in the East the role of the priests of the Ukrainian Or-

thodox Church of the Moscow Patriarchate was clearly outlined. They were in the forefront of those who blocked the arrival of the Armed Forces of Ukraine and volunteer military formations.

One can clearly state that priests UOC MP got instructions from Cyril Gundyayev Moscow Patriarch, but they believed that there was no Revolution of dignity and power in Kiev was captured with the help of Western governments and politicians and that should lead to the destruction of Orthodox churches and the domination of Western values in society.

The cases were recorded that showed the direct involvement of priests UOC MP in combat during the conflict in eastern Ukraine. For example, the commander of the volunteer battalion "Dnepr -1" Yuri Bereza recalls the fact that the priest of UOC MP shoot at him, but did not kill him .

Now we see that the priests of UOC MP deliver a lot of speeches for peace, but they are doing nothing to ensure that peace came to the Ukrainian lands. Rather latest developments and so-called religious procession, which had the goal to pray for peace was aimed at aggravating the situation in the society [4].

Even more reason for the fall of rating and confidence in the priests UOC MP was that the head of the UOC MP Anufriy did not got commemorated as heroes who died in the East of Ukraine [5].

On the other hand the priests of Ukrainian Church Kiev Patriarchate during the Revolution of dignity actively supported the participants of the revolution and they also went with them to a volunteer military formations and took up arms because they thought that their duty is to protect their land from the enemy.

So within volunteers of volunteer military formations spontaneously arose to a certain extent the credibility of the UOC-KP. The development of events led to the fact that initially certain priests themselves went to the front as a volunteer, but then raised the question of providing pastoral care to a higher level.

Thus among the priests that support ATO and the battle with regular Russian troops remained in the majority only representatives of the UOC-KP with Greek Catholics and representatives of the Ukrainian Autocephalous Church.

But we can not say that today the question of participation of priests in the army and especially volunteer military formations is settled.

First of all, the normative base mentioned before was updated in 2015 [6], while some priests in the volunteer military units were taking part in the war against the Russian aggression in eastern Ukraine from its beginning .

Also the idea of pastoral help is often criticized and sometimes openly challenged by some propaganda "warriors" that are associated with Moscow. For example, in the article "The blessing for the killers" V. Maltsev writes that from the very beginning of the conflict in eastern Ukraine all the priests UOC MP supported Ukrainian soldiers and took part in the hostilities.

Especially important was the role of the Orthodox Church of Kyivan Patriarchate, headed by the metropolitan bishop Filaret. V. Maltsev writes that from the very beginning of the war, which he does not mention as war and indicates it as internal conflict of the Ukrainian government supporters federalization, which clearly defined as "pro-Russian separatists" [7]. UOC-KP Orthodox Church is ac-

tively involved in pastoral work among the participants of volunteer military units and the military of Armed forces of Ukraine.

He wrote that such actions provided by the church can be outlined as "blessing for the killers" because that is an internal conflict and from his point of view there is no need to support any of the parties, and the priests who support Ukrainian army bless killers.

On the other hand the fact that the UOC MP priests bless Russian military, which came to the Ukrainian land, is indisputable. And the fact that to the conflict in eastern Ukraine regular troops of the Russian Federation are involved has proved not only the Western diplomats, it was acknowledged even by Putin himself.

Vladimir Maltsev also recalls about the pastoral care to the volunteer soldiers of the military units of the other Orthodox priests denominations. In this he tries to share the Christian communities of Ukraine into western and eastern and stress that only western part of Ukraine support ATO [7].

However, the active anti-Ukrainian position of UOC MP and Russian propaganda which proclaims the idea of brotherly peoples of Russia and Ukraine lead to gradual loss of confidence of citizens of Ukraine to the churches, as it was evidenced by the poll results [8].

It shows that the church and religious beliefs are playing big role in the Armed forces of Ukraine and the participants of volunteer military units and this question should be settled because it is not only the question of religion it is a political and legal question.

Summary. Creation of a volunteer military units in Ukraine during the Russian aggression is an entirely new phenomenon in the history of Ukraine as a whole and this phenomenon should be studied in more meticulously by scientists

Participation of citizens of Ukraine in volunteer military units and provision to the system of voluntary military formations religious beliefs is typical for the Ukrainian mentality.

The participation of priests in the armed forces of Ukraine and provision of pastoral care to soldiers are already regulated by the relevant order of the Minister of Defense of Ukraine, but nevertheless the regulatory framework regarding the participation of priests in the volunteer military units currently does not exist.

The most active help to the members of volunteer military units is given by the priests of the Orthodox Church UOC-KP, however, it requires to set regulation of the participation of the clergy of other faiths in pastoral help to the participants of volunteer military forces, because in volunteer military units except the Orthodox Ukrainian Catholics, Muslims and representatives other faiths take part so perhaps there is a need to settle this problem more comprehensively

Джерела

---

1. *Кравченко Ростислав*. Армія та церква: сучасний стан та майбутнє [Електронний ресурс] // Монастири и храмы города Киева. URL: http://churchs.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1637:2011-09-01-07-13-38&catid=77:2011-08-30-13-38-08 & Itemid = 6

2. Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України (2011 року). Наказ Міністра оборони України від 22.04.2011 № 220 [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskistyuu/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/konceptziya-dushpastirskoi-opiki-u-zbrojnih-silah-ukraini/>
3. Хархалис У. М. Риси української ментальності та їх прояв у народній обрядовості (на прикладі Закарпаття) [Електронний ресурс] // Publishing house Education and Science s.r.o. URL: http://www.rusnauka.com/SND_2007/Philosophia/18373.doc.htm
4. Хресний хід УПЦ МП зсередини: автобуси для своїх і розмови про обраність Путіна [Електронний ресурс] // ТСН. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/hresna-hoda-upc-mp-zseredini-avtobusi-dlya-obranih-i-rozmovi-pro-obrannist-putina-698461.html>
5. Митрополит Онуфрій не встал, когда в Верховной Раде зачитывали имена участников АТО [Електронний ресурс] // Православие.Ru. URL: <http://www.pravoslavie.ru/79185.html>
6. Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 27.01.2015 [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. Офіційний веб-сайт. URL: [http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskistyuu/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2015/05/25/nakaz-ministerstva-oboroni-ukraini-%E2%84%9640-vid-27-01-2015-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-sluzhbu-vijskovogo-duhovenstva-\(kapelansku-sluzhbu\)-u-zbrojnih-silah-ukraini/](http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskistyuu/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2015/05/25/nakaz-ministerstva-oboroni-ukraini-%E2%84%9640-vid-27-01-2015-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-sluzhbu-vijskovogo-duhovenstva-(kapelansku-sluzhbu)-u-zbrojnih-silah-ukraini/)
7. Vladislav Maltsev. Blessing Murders: Armed Chaplains in the Armed Forces of Ukraine [Електронний ресурс] // OSCE. URL: <http://www.osce.org/odihr/189446?download=true>
8. Вірних УПЦ КП майже втричі більше, ніж УПЦ МП [Електронний ресурс] // ТЕКСТИ.org.ua. URL: http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/69554/Virnyh_UPC_KP_majzhe_vtrychi_bilshe_nizh

It was proved that the participation of the priests in the fighting Ukrainian units is necessary, because the pastoral care helps soldiers during the fighting, injuries and deaths of the counterparts. A certain amendments to the existing regulations in support of military priests in the armed forces of Ukraine were proposed.

Розглядаються питання щодо участі священників у складі військових формувань у конфлікті на Сході України. Проаналізовано нормативну базу участі священників у складі бойових підрозділів Збройних сил України та організацію їхньої діяльності. Доведено, що участь священників у бойових діях українських підрозділів є необхідною, адже душпастирське піклування допомагає бійцям під час бойових дій, поранень та смерті побратимів. Запропоновано окремі зміни і доповнення до існуючих нормативних актів у сфері забезпечення діяльності священників у бойових підрозділах Збройних сил України.

Рассматриваются вопросы участия священников в составе воинских формирований в конфликте на Востоке Украины. Проанализированы нормативная база участия священников в составе боевых подразделений Вооруженных сил Украины и организация их деятельности. Доказано, что участие священников в боевых действиях украинских подразделений является необходимым, ведь пастырское попечение помогает бойцам во время боевых действий, ранений и смерти братьев. Предложено отдельные изменения и дополнения в существующие нормативные акты в сфере обеспечения деятельности священников в боевых подразделениях Вооруженных сил Украины.

Надійшла 13 лютого 2017 р.

В. В. ТОКАР

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ САНАЦІЇ ТА ЛІКВІДАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 29–32

Першочергового аналізу потребують напрями удосконалення правового регулювання санації та ліквідації комерційних банків в Україні через прямий та опосередкований вплив ситуації в банківській сфері на загальний рівень соціально-економічного розвитку в країні.

Процес “очищення” банківської системи України виявив значні прогалини в системі захисту прав фізичних і юридичних осіб у випадку санації та ліквідації комерційних банків. Серед основних проблем є низький рівень забезпечення інтересів фізичних осіб — підприємців та суб’єктів господарської діяльності юридичних осіб, які мають депозити та розрахункові рахунки у фінансових установах, у яких запроваджено тимчасову адміністрацію або вже розпочато процес ліквідації. Розрахунково-касові операції взагалі перебувають в зоні ризику, що пояснюється дивною черговістю задоволення вимог кредиторів, яка регламентується чинним законодавством.

У науковій літературі представлено значну кількість публікацій, які намагаються висвітлити окремі аспекти правового регулювання банківської діяльності. Ю. Серпенінова з метою зменшення фінансового навантаження на комерційні банки й державу та запобігання паніці закликає до захисту виключно вкладників, які мають незначні вимоги до комерційного банку [5, 212]. Поза увагою автора залишається проблематичність об’єктивної оцінки ризиків з боку суб’єктів господарської діяльності в сучасних турбулентних умовах функціонування вітчизняної банківської системи.

Цікавими є пропозиції Д. Чеховського щодо доцільності змін у законодавстві щодо обов’язкового залучення страхових компаній для компенсації втрат клієнтів комерційних банків, які проходять процедуру санації або ліквідації [7, 99]. Викликає підтримку точка зору Н. Ткаченка щодо вдосконалення показників ефективності діяльності Фонду гарантування вкладів [6, 244], а саме використання коефіцієнта забезпеченості витрат.

Загалом аналіз публікацій вказує на доцільність продовження наукових розвідок щодо оптимізації нормативно-правового регулювання санації та ліквідації комерційних банків в Україні.

Враховуючи наведене, завданням цієї публікації є виявлення напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання для посилення захисту інтересів фізичних та юридичних осіб — клієнтів при санації та ліквідації комерційних банків в Україні.

Відповідно до ст. 99 Конституції України і ст. 6 Закону України “Про Національний банк України” основною функцією Національного банку України (далі — НБУ) є забезпечення стабільності грошової одиниці, а саме гривні [2; 4]; одночасно пріоритетом є досягнення та підтримка цінової стабільності в державі.

У зв'язку з відсутністю в нормативно-правових актах критеріїв цінової стабільності доречно взяти за основу підходи Європейського Центрального Банку (далі — ЄЦБ), яким передбачається встановлення верхнього рівня інфляції за групою споживчих товарів у середньостроковій перспективі на рівні 2 % на рік [1], тобто абз. 2 ст. 6 Закону України “Про Національний банк України” необхідно доповнити таким текстом: “Цінова стабільність означає неперевищення показником інфляції за групою споживчих товарів двох відсотків на рік”.

Відповідно до п. 1 ч. 5 ст. 36 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” (далі — Закон) під час дії тимчасової адміністрації не задовольняються вимоги вкладників та інших кредиторів комерційного банку [3]. Такий на перший погляд правильний підхід позбавляє захисту платників, які здійснюють оплату квитанцій через касу банку, які перетворюються на кредиторів (для фізичної особи — лише шоста черга відповідно до ч. 1 ст. 52 Закону). У цьому випадку сумлінним фізичним та юридичним особам доведеться повторно виконати платежі на користь контрагентів і сподіватися на позитивний результат санації проблемного комерційного банку.

У свою чергу юридичні особи у випадку блокування платежів від їхнього та на їхнє ім'я перетворюються на кредиторів восьмої черги, а за наявності вкладів — кредиторів сьомої черги. Встановлена законодавством черговість задоволення вимог не є справедливою з точки зору соціально-економічної відповідальності за дії, зокрема, викликає сумнів практика виплат заробітної плати працівникам комерційного банку, які прямо чи опосередковано винні у ситуації неплатоспроможності фінансової установи, до повного відшкодування вимог клієнтів та контрагентів.

У цьому контексті доцільним є розроблення нового Закону України “Про систему захисту інтересів клієнтів комерційних банків” на базі чинного нормативного акта, а саме Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”, із відповідними правовими новаціями:

- зрівняння у правах фізичних (у тому числі підприємців) та юридичних осіб, що передбачає розповсюдження на всіх суб'єктів дії ч. 1 ст. 26 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” (далі — Закон) про гарантування 200,0 тис. грн з коригуванням даної суми на рівень інфляції з одночасним збільшенням початкового внеску до Фонду, що передбачено ч. 1 ст. 21 Закону, до 2 % статутного капіталу;
- гарантувати позачергову компенсацію до 15,0 тис. грн з коригуванням граничної суми на рівень інфляції фізичним та юридичним особам,

платежі від імені та на ім'я яких були заблоковані, з одночасним запровадженням збору в розмірі 0,5 % на користь Фонду при проведенні розрахунково-касових операцій фізичними та юридичними особами за аналогією з нормою, що представлена в ч. 1 ст. 22 Закону;

- розповсюдити обмеження при введенні тимчасової адміністрації та ліквідації на виведення й гарантування коштів власників, пов'язаних осіб, керуючих комерційними банками, аудиторів та оцінщиків, у випадку віднесення комерційних банків до категорії проблемних;
- запровадити зміни в черговість задоволення вимог кредиторів, що передбачені ч. 1 ст. 52 Закону, а саме грошові вимоги за заробітною платою, що виникли через зобов'язання банку перед працівниками до прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку, перенести із другої черги в останню, що збільшить відповідальність працівників банків за діяльність їхньої фінансової установи.

З метою посилення захисту інтересів фізичних та юридичних осіб — клієнтів комерційних банків у нормативно-правове регулювання доцільно запровадити такі новації: зрівняння у правах фізичних (у тому числі підприємців) та юридичних осіб, що передбачає розповсюдження на всіх суб'єктів дії ч. 1 ст. 26 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” (далі — Закон) про гарантування 200,0 тис. грн з коригуванням даної суми на рівень інфляції з одночасним збільшенням початкового внеску до Фонду, що передбачено ч. 1 ст. 21 Закону, до 2 % статутного капіталу; гарантувати позачергову компенсацію до 15,0 тис. грн з коригуванням граничної суми на рівень інфляції фізичним та юридичним особам, платежі від імені та на ім'я яких були заблоковані, з одночасним запровадженням збору в розмірі 0,5 % на користь Фонду при проведенні розрахунково-касових операцій фізичними та юридичними особами за аналогією з нормою, що представлена в ч. 1 ст. 22 Закону; розповсюдити обмеження при введенні тимчасової адміністрації та ліквідації на виведення та гарантування коштів власників, пов'язаних осіб, керуючих комерційними банками, аудиторів та оцінщиків, у випадку віднесення комерційних банків до категорії проблемних; запровадити зміни в черговість задоволення вимог кредиторів, що передбачені ч. 1 ст. 52 Закону, а саме грошові вимоги за заробітною платою, що виникли через зобов'язання банку перед працівниками до прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку, перенести із другої черги в останню, що збільшить відповідальність працівників банків за діяльність їхньої фінансової установи.

Перспективними для подальших розвідок є розроблення нормативно-правового регулювання щодо посилення відповідальності керівництва НБУ за реалізацію стратегії розвитку банківської системи України.

Джерела

---

1. Monetary Policy of the European Central Bank [Електронний ресурс] // European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/mopo/html/index.en.html>
2. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14/print1446461904749544>

3. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/print1446461904749544>
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-вр [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print1446461904749544>
5. Серпенінова Ю. С. Обмеження системи гарантування вкладів // Фінансовий простір. 2014. № 3 (15). С. 211–214.
6. Ткаченко Н. В. Міжнародна практика побудови систем страхування депозитів // Фінансовий простір. 2014. № 4 (16). С. 235–244.
7. Чеховський Д. Б. Економічна природа гарантування банківських вкладів // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Економіка”. 2014. Вип. 26. С. 95–100.

Підвищення рівня захисту інтересів фізичних та юридичних осіб у випадку санації та ліквідації комерційних банків потребує встановлення критеріїв ефективності підтримки НБУ цінової стабільності в Україні. Автором запропоновано шляхи оптимізації правового регулювання санації та ліквідації комерційних банків, зокрема вирівнювання у правах фізичних та юридичних осіб — клієнтів банків; позачергову виплату фізичним та юридичним особам при блокуванні платежів від та на їхнє ім'я; зміну черговості задоволення вимог кредиторів при ліквідації комерційних банків.

Reinforcing the protection of natural and legal persons in the case of reorganization and liquidation of commercial banks implies establishing criteria for effectiveness of NBU's support for price stability in Ukraine. The author puts forwards suggestions for ways to optimize legal regulation of reorganization and liquidation of commercial banks, including equalizing rights of natural and legal persons — clients of commercial banks; top priority reimbursements to natural and legal persons, which have their payments blocked; changes in order of priorities concerning claims settlement in the case of liquidation of commercial banks.

Повышение уровня защиты физических и юридических лиц в случае санации и ликвидации коммерческих банков требует установления критериев эффективности поддержки НБУ ценовой стабильности в Украине. Автором предложены пути оптимизации правового регулирования санации и ликвидации коммерческих банков, в том числе уравнивание в правах физических и юридических лиц — клиентов банков; первоочередную выплату физическим и юридическим лицам при блокировании платежей от и на их имя; изменение очередности удовлетворения требований кредиторов при ликвидации коммерческих банков.

Надійшла 5 лютого 2017 р.

Є. Б. БЕЗСМОЛИЙ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Кропивницький

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ З ПРАВознавства

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 33–38

Для поліпшення та ефективного прогнозування підготовки майбутніх магістрів з правознавства необхідно провести системний аналіз нормативно-правових документів, які регламентують функціонування магістерської підготовки в Україні.

В Україні активно проходить процес становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий освітній простір, що супроводжується суттєвими змінами в педагогічній теорії і практиці навчально-виховного процесу, тому магістерська підготовка у вищих навчальних закладах IV рівня акредитації в умовах реформування змісту освіти, згідно з Європейськими та світовими стандартами, вимагає відповідного нормативно-правового забезпечення та регулювання.

Проблемами якості підготовки, професійної підготовки майбутніх магістрів займалися такі науковці: В. Г. Кремень, В. С. Курило, В. С. Рижиков, А. Н. Чиж, В. В. Ягупов та ін.

Нормативно-правове забезпечення освітньо-кваліфікаційного рівня “Магістр” розглядалося лише з точки зору педагогічної науки, суто правових робіт з урахуванням специфіки правової науки.

Розкриємо нормативно-правові документи з науковим обґрунтуванням теоретично-практичних основ магістерської підготовки в Україні.

Магістр (від лат. *magister* – “майстер”, “керівник”) – це “освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста здобув поглиблені спеціальні уміння та знання інноваційного характеру, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для вирішення проблемних професійних завдань у певній галузі народного господарства” [6].

У концепції організації підготовки магістрів в Україні зазначається, що “освітні програми підготовки магістрів можуть бути поділені на:

- дослідницькі, що передбачають поглиблення досліджень в одній з наукових галузей;

- професійні, що передбачають розвиток професійних та формування управлінських компетенцій у певній галузі професійної діяльності;
- кар'єрні, що передбачають вдосконалення (просування) здобутих теоретичних знань і практичного досвіду для кар'єрного зростання та підготовки до здійснення управлінської діяльності” [2].

В умовах входження України в Європейську спільноту і становлення демократичного правового суспільства саме це вимагає нового рівня та якості підготовки юридичних кадрів, які в таких умовах розбудови стають найважливішим чинником ефективного вирішення завдань розвитку державності України.

Згідно із Законом України “Про вищу освіту” “магістр — освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов’язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для певних посад у певному виді виробничої діяльності” [5].

Підготовка фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня магістра також може здійснюватись на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста.

Аналіз підготовки магістрів у Кіровоградському університеті ім. Володимира Винниченка на факультеті правознавства, Кіровоградському інституті розвитку людини “Україна”, Кіровоградському інституті ім. Святого Миколая Міжрегіональної Академії управління персоналом, Київському університеті ринкових відносин показує, що освітньо-професійна програма підготовки магістра включає поглиблену фундаментальну, гуманітарну, соціально-економічну, психолого-педагогічну, спеціальну та науково-практичну підготовку. Навчальний план підготовки магістрів з правознавства складається із двох частин: нормативної, куди входять два цикли: перший — професійно-орієнтованої гуманітарної і соціально-економічної підготовки та другий — виробничо-наукової, професійної та практичної підготовки; варіативної частини, яка, у свою чергу, складається із циклів професійно-орієнтованої і соціально-економічної підготовки за вибором навчального закладу, циклу природничо-наукової, професійної та практичної за вибором навчального закладу та спеціального циклу відповідно кримінально-правової спеціалізації. Навчальним планом передбачена у магістрів з правознавства педагогічна практика, а також державна атестація із психології та педагогіки вищої школи. Аналіз нормативної та варіативної частин підготовки магістрів з правознавства показує, що в нормативній частині передбачено підготовку з таких дисциплін: “Психологія та педагогіка”, “Психологія вищої школи”, “Правова педагогіка”, “Методика викладання у вищій школі”, “Соціологія права” та “Методи емпіричного дослідження”. У другій варіативній частині передбачено навчальним планом дисципліну “Вища освіта України та Болонський процес”. Відповідно ми вважаємо, що вибрані навчальні дисципліни, передбачені навчальним планом підготовки магістрів з правознавства, безпосередньо відносять до нашого наукового дослідження. Дисципліни “Психологія та педагогіка” і “Психологія ви-

щої школи” викладаються відповідно до навчального плану на юридичному факультеті Кіровоградського університету ім. Володимира Винниченка, юридичному факультеті Київського університету ринкових відносин, права педагогіка — у Міжрегіональній Академії управління персоналом й Відкритому університеті розвитку людини “Україна”, де ведеться спеціальна підготовка юристів.

Для поліпшення та ефективного прогнозування підготовки майбутніх магістрів з правознавства необхідно провести системний аналіз нормативно-правових документів, які регламентують функціонування магістерської підготовки в Україні.

Безперечно, останніми роками в Україні склалася певна і відносно уособлена система нормативно-правових актів, що регламентують складні і багатопланові за характером відносини в системі магістратури, але входження України в Болонську систему освіти потребує змін. Тому сьогодні Україна як учасниця Болонського процесу проводить суттєві першочергові зміни в нормативно-правовому забезпеченні підготовки магістрів, постала низка першочергових ключових завдань для того, щоб запровадити стандарти, рекомендації та основні інструменти Європейського простору вищої освіти. Відповідно постала нагальна потреба для оновлення законодавчої бази у сфері вищої освіти — перегляду існуючих нормативних документів і ухвалення нових законів, положень та державних стандартів відповідно до рекомендаційних документів міністерських конференцій, програм країн — учасниць Болонського процесу.

Істотні зміни, що проведені законодавцем у системі вищої освіти, — це запровадження нової Національної рамки кваліфікацій трициклової системи освіти (молодший бакалавр, бакалавр, магістр), (професійна підготовка — доктор філософії PhD замість кандидата наук).

Основні види професійної діяльності магістра пов’язані з роботою як викладача (у середніх і середніх спеціальних навчальних закладах, гімназіях і ліцеях, ВНЗ), науковця (у вузівських лабораторіях, НДІ), консультанта, експерта (в аналітичних центрах, громадських і державних організаціях, органах державної влади), співробітника правоохоронних органів [7].

Магістрант з права повинен брати участь у науково-педагогічній роботі, що проводиться на кафедрі ВНЗ, у ході якої має визначати цілі і завдання курсу (спеціального курсу, спеціального семінару), що викладається, пояснити його зміст, з огляду на педагогічні вимоги і очікування аудиторії слухачів. Досягненню освітніх цілей відповідно до магістерської підготовки юристів повинні сприяти, серед інших, такі навчальні дисципліни, як “Педагогіка вищої школи” і “Методика викладання юриспруденції у вищій школі”. Їх завдання — формування у магістрантів адекватних уявлень про педагогіку як цілісну наукову систему і вид професійної діяльності, розвиток основних педагогічних умінь і навичок, створення педагогічної основи для подальшого саморозвитку професійної компетентності випускників. Ці завдання зумовлені головною метою вищої юридичної освіти, яка полягає у сприянні становленню і розвитку демократичної, творчої, конкурентоздатної особи магістра,

який володіє умінням самостійно ставити і розв'язувати професійні проблеми у сфері науково-педагогічної діяльності [6].

Вимоги, зумовлені спеціалізованою підготовкою магістра з права, включають:

- володіння навичками самостійної науково-дослідної і науково-педагогічної діяльності, що вимагають широкої освіти у відповідному напрямі;
- володіння педагогічними навичками та педагогічною культурою, теоретичними знаннями дидактики вищої школи;
- необхідні теоретичні знання та сформовані практичні навички навчально-виховного процесу і методики викладання.

Також магістр-юрист повинен вміти:

- формулювати і вирішувати завдання, що виникають у процесі науково-дослідної і педагогічної діяльності і вимагають поглиблених професійних знань;
- обирати необхідні методи дослідження, модифікувати існуючі й розробляти нові методи, виходячи із завдань конкретного дослідження;
- обробляти отримані результати, аналізувати їх з урахуванням наявних наукових і практичних джерел;
- вести бібліографічну роботу із залученням сучасних інформаційних технологій;
- представляти підсумки виконаної роботи у вигляді звітів, рефератів, статей, оформлених відповідно до наявних вимог;
- розуміти методологічні основи і специфіку методів, використовуваних в юриспруденції;
- володіти проблематикою сучасної світової юриспруденції [6].

Обов'язкове аудиторне навантаження студентів, які навчаються за програмою “магістр”, у середньому за весь період навчання не повинне перевищувати 22 години на тиждень.

Основою підведення підсумків магістерської підготовки є кваліфікаційна робота магістра.

Отже, проведений науково-практичний аналіз нормативно-правового забезпечення професійної підготовки майбутніх магістрів з правознавства показує, що основою ефективного навчально-виховного процесу підготовки майбутніх магістрів є правове забезпечення такої підготовки. Особливістю підготовки майбутніх магістрів з правознавства є практичне забезпечення науково-практичної підготовки, враховуючи те, що магістр має нижчий науковий ступінь і повинен володіти навичками наукової та викладацької роботи. Підготовка магістрів з правознавства повинна забезпечити майбутнього магістра навичками науково-дослідницької та викладацької роботи, забезпечивши науково-педагогічною основою для можливості подальшої реалізації себе як науковця в галузі правознавства. Сучасне нормативно-правове забезпечення підготовки майбутнього магістра з правознавства складає підготовку майбутнього дослідника.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що наразі підготовка магістрів з правознавства в Україні у законодавчому полі регулюється низкою

законів, а саме: Закони України “Про вищу освіту” (2014), “Про освіту”, “Про професійний розвиток працівників” (2015). Втім, реформування системи вищої освіти в Україні нерозривно пов’язане з оптимізацією магістерської підготовки, насамперед у законотворчому аспекті

Джерела

---

1. Методичні рекомендації щодо написання магістерської роботи. К.: МАУП, 2007. 34 с.
2. Про Концепцію організації підготовки магістрів в Україні: Наказ МОН № 99 від 10.02.2010 року [Електронний ресурс] // Osvita.ua. Видавництво “Плеяди”. URL: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/6670/
3. Національна програма правової освіти населення: Указ Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>
4. Педагогіка: Краткий курс лекцій: Учеб. пособие для студ. пед. учеб. заведений / В. С. Курило, А. Н. Чиж, Н. С. Кратинов и др. Луганск: Альма-матер, 2001. 231 с.
5. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.
6. *Рижиков В. С.* Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів: Монографія. Херсон: Айлан, 2010. 280 с.
7. *Ягунов В. В.* Педагогіка: навч. посіб. К.: Либідь, 2003. 560 с.

Проведено науково-практичний аналіз законодавчо-правових основ організації підготовки кваліфікаційного рівня “магістр” в Україні в умовах реформування освіти. Розкриваються теоретично-практичні основи, змістова частина, проведено практичний аналіз освітньо-професійної програми підготовки магістрів.

Educational and vocational training program for Master's Degree provides simultaneous obtaining of complete higher education and Master's Degree at the relevant educational and professional training programs for Bachelors and Specialists. Ukraine joining the European community of democratic and legal society requires a new level and quality of training of legal personnel who are an important factor to address effectively the problems of Ukraine statehood. People, who have successfully passed state certification, receive certificates for obtaining complete training on the appropriate direction to the educational level of the Master's Degree.

Analysis of normative and optional parts of the Law Master's curriculum shows that the normative part offers training in the following fields: “Psychology and Pedagogy”, “Psychology of High School”, “Legal Education”, “Methods of Teaching in Higher Education”, “Sociology of Law” and “Methods of Empirical Research.” The optional part of the curriculum includes such course as “Higher Education in Ukraine and the Bologna process.” Thus, we believe that the chosen courses in the curriculum of training of Master's Students in Law directly relate to our research. Such courses as “Psychology

and Pedagogy” and “Psychology of High School” are taught under the curriculum at the Law Department of Vladimir Vin-nichenko Kirovohrad University, the Law Department of Kyiv University of Marketing, and legal education at the Interre-gional Academy of Personnel Management and the Univer-sity of Human Development “Ukraine”.

Проведен научно-практический анализ законода-тельно-правовых основ организации подготовки квали-фикационного уровня “магистр” в Украине в условиях ре-формирования образования. Раскрываются теоретико-практические основы, содержательная часть, проведен практический анализ образовательно-профессиональ-ной программы подготовки магистров.

Надійшла 14 грудня 2016 р.

В. О. ВЕКЛИЧ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ БОРОТЬБИ ЗА УМОВ КОРУПЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 39–46

Вивчення проблем організації антикорупційної боротьби в Україні має значну практичну вагу. Водночас спостерігається брак наукових праць, у яких питання боротьби з корупцією розглядаються з урахуванням поточного стану суспільних відносин. Об'єктивне ж дослідження корупційного середовища є передумовою для ефективної протидії корупції.

Проблема налагодження ефективної боротьби з корупцією в Україні у наш час стикається з певним комплексом перешкод об'єктивного характеру. При цьому сам факт боротьби з корупцією відображається як на теоретичному рівні (сукупність наукових праць), так і на практичному (інституційно виражена сукупність органів державної влади, які мали б ефективно здійснювати відповідну діяльність). Водночас проблема розуміння, корупційного середовища як такого досі не знайшла належного відображення у сучасних наукових розробках. Саме корупційне середовище, за якого доводиться діяти правоохоронним органам, виступає чинником гальмування антикорупційної боротьби у країні. Незважаючи на значний обсяг матеріалів, присвячених різним проблемам і аспектам боротьби з корупцією, що їх опубліковано останніми роками, чіткого визначення “корупційного середовища” знайти не вдалося (хоча як таке, воно згадується в окремих публікаціях). Аспекти корупційного середовища так чи інакше відображалися при розгляді питань, що пов'язані з корупційними діяннями і протидією корупції, організацією антикорупційної діяльності компетентних органів державної влади тощо.

Загалом питання, пов'язані з корупцією, опрацьовувалися у дослідженнях таких вчених: Л. І. Аркуші, В. М. Вересова, А. Є. Жалинського, В. С. Журавського, М. Ю. Бездольного, П. Т. Геги, Ю. Я. Касараби, М. І. Камлика, В. І. Литвиненка, М. П. Марчука, М. І. Мельника, М. П. Недюхи, О. М. Сахань та ін.

З-поміж іноземних праць можна відзначити публікацію М. Д. Аморе і М. Беннедсена “Значення політичних зв'язків місцевого рівня за низько-

корумпованого середовища”, у якій увага акцентується на релевантних політико-правових особливостях бізнесу і політичного середовища Данії як однієї з-поміж найменш корумпованих країн світу [10, 387–402].

У контексті передумов поширення корупції слід відзначити публікацію Р. Ф. Пустовійта “Теорія корупції в клептократичній економіці”, де зазначено: “Ненадійність прав номенклатури на придбане державне благополуччя зініціювала псевдоринкові реформи, які насамперед мали на меті створити приватну власність для номенклатури та відокремити її від державної власності” [8, 267].

Причинно-наслідковий зв’язок між корупційним середовищем, виявами корупції, а також деструктивними тенденціями, які виникають у державно-владному середовищі у дещо специфічній формі, викладено в публікації О. М. Сахань “Корупція в сучасній Україні як джерело деструктивності влади” [9, 112–129].

Подолання деструктивних тенденцій у правовій системі України, пов’язаних з різними виявами корупції та розробленням цілісної правової політики України, повинно мати багатоаспектне вираження і бути пов’язаним як з правовою сферою, так і сферою фактичних суспільних відносин. У цьому контексті значний інтерес становить праця М. П. Недюхи “Правова ідеологія українського суспільства”, в якій зазначається: “До основних завдань правової політики України можна віднести вдосконалення її політичної системи, налагодження плідного співробітництва й утвердження легітимної основи діяльності різних гілок державної влади, подолання недовіри до неї з боку суспільства, правове забезпечення організації боротьби з організованою злочинністю та корупцією, організація захисту прав та основних свобод людини і громадянина, розроблення довгострокової стратегії законотворчості, вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, виховання законослухняної особистості, подолання правового нігілізму тощо” [6, 189].

Також певний інтерес викликає низка праць І. В. Литвиненка, присвячених різним аспектам організації й діяльності суб’єктів і адміністративно-правовим засадам протидії корупції. При цьому можна відзначити публікацію “Мета та принципи діяльності суб’єктів протидії корупції”, у якій викладено результати наукового опрацювання принципів і мети діяльності суб’єктів протидії корупції з урахуванням особливого зв’язку із законодавчими, а також суспільно-політичними реформами в Україні, де з-поміж зазначених принципів “до спеціальних (галузевих) віднесено такі: 1) демократизація управління суспільством, побудова та організація державної влади і місцевого самоврядування, що забезпечує оптимальну відкритість для населення діяльності посадових осіб; 2) зміцнення добросовісності у відносинах державного апарату і службовців усіх категорій з населенням; 3) взаємодія владних структур з інститутами суспільства та населенням; 4) вдосконалення порядку та нормативного регулювання організації праці посадових осіб; 5) забезпечення чіткої правової регламентації діяльності державних органів, законності і гласності такої діяльності, державного та суспільного

контролю за нею; 6) вдосконалення структури державного апарату, кадрової роботи і процедури вирішення питань, що посягають на права та законні інтереси фізичних та юридичних осіб; 7) визнання припустимості обмежень прав і свобод державних посадових осіб, а також прирівняних до них осіб у випадках, передбачених законом; 8) неприпустимість делегування повноважень на державне регулювання підприємницької діяльності фізичним і юридичним особам, що здійснюють таку діяльність, а також на контроль за нею; 9) встановлення заборони для державних посадових осіб і осіб, прирівняних до них, на заняття підприємницькою діяльністю, зокрема на заняття оплачуваних посад в органах управління суб'єктів господарювання; 10) підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам; 11) відкритість для демократичного цивільного контролю” [3, 163–164]. Згадані положення, виконуючи засадничу роль, у сучасних умовах (з іншими принципами, які також було досліджено) сприймаються як рекомендації стосовно системи і організації антикорупційної боротьби загалом.

Формальний підхід у питаннях боротьби з корупцією не завжди можна вважати прийнятним, оскільки сама корупція як явище має значною мірою практичний характер, зачіпаючи значний спектр суспільних відносин у різних сферах, вона слугує як інструментом збагачення для окремих осіб, так і засобом дестабілізації суспільно-політичної обстановки у країні (за відповідної цілеспрямованої діяльності). Тут вагомим видається просвітницький вплив, який дає змогу порівняно більшій кількості громадян досягнути основні проблеми, що виникають у зв'язку з виявами корупції. Зокрема, І. В. Литвиненко зазначає: “Саме запровадження освітньої діяльності спеціалізованих органів протидії корупції в Україні змогло б підняти самосвідомість і правову культуру громадян, що дозволило б розвинути систему добросовісних доповідачів щодо корупційних діянь” [2, 178]. Саме просвітницька функція органів державної влади, які мають здійснювати боротьбу з корупцією в наш час, видається такою, що не здійснюється належним чином. При цьому слід враховувати, що корупція як суспільне явище, що виявляється у суспільних відносинах різних рівнів, є об'єктивною передумовою для подальших деструктивних соціоекономічних, неправових і політичних процесів, які зумовлюють стагнацію країни, держави і суспільства загалом. Відсутність належного розуміння цих процесів слугує передумовою для їх утвердження (закріплення) на рівні суспільних відносин і розвитку.

Розглядаючи проблему організації антикорупційної боротьби, треба ретельно ставитися й до інституційної складової, адже саме вона має відігравати роль основного інструменту, який функціонально призначений забезпечувати й підтримувати на належному рівні боротьбу проти корупції. І. В. Литвиненко у контексті цього наводить наступне міркування: “Не дивлячись на те, що в зарубіжній правовій доктрині важливість функціональної структури завжди переважала над значенням організаційної побудови суб'єктів протидії корупції, для ефективної боротьби з досліджуваним соціальним явищем, необхідно також досить ретельно ставитися і до інституційної складової” [4, 123].

Вагомість боротьби з корупцією має розглядатися як фактор стимулювання громадян до протидії цьому явищу. Значним при цьому постає питання інформування громадян щодо причинно-наслідкових зв'язків і наслідків, до яких вона може призводити на різних рівнях, починаючи від індивідуального (різні обмеження чи втрати особистого характеру безпосередньо або у довгостроковій перспективі) й закінчуючи державним (втрата державності як такої). Це має здійснюватися як першочерговий захід як державними органами, так і різними неурядовими інституціями з метою створення ідеологічної передумови для фактичної антикорупційної боротьби.

Загалом антикорупційну боротьбу слід розглядати невідривно від середовища, у якому вона має здійснюватися. Корупційне середовище може виявлятися по-різному, але, беручи до уваги семантичну побудову цього поняття, можна навести таке його визначення у “Великому тлумачному словнику сучасної української мови”: “Діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. // Пряме використання посадовою особою свого службового становища з метою особистого збагачення. // Підкупність, продажність урядовців і громадських діячів” [1, 457]. Під середовищем можуть матися на увазі наступні аспекти: “Сукупність природних умов, за яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму. Соціально-побутові умови життя людини; оточення. // Сукупність людей, пов'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів тощо” [1, 1116].

Діяльність з протидії корупції має враховувати як суб'єктивні фактори, так і об'єктивні, що зумовлюється багатоаспектністю цього явища. Фактичний стан суспільних відносин, передумовою якого є не лише суто матеріальні чинники, а й ідеологічні, виступає у ролі об'єкта антикорупційної боротьби. Саме тут виникає питання щодо ефективного впливу на нього. Згаданий вплив можливий за умови цілісного сприйняття учасниками діяльності щодо протидії корупції ціннісних засад і орієнтирів, які дають можливість відмежувати другорядне від основного при вирішенні тих чи інших проблем (за безпосередньої участі в суспільних відносинах), коли можуть виникати неправові вияви.

Поточний стан суспільних відносин в Україні значною мірою відображає тенденції, які утвердилися ще в минулі десятиліття. Відповідні процеси значною мірою мають комплексний характер. Це вплинуло також на правову систему України і зумовило виникнення позаправових явищ і тенденцій деструктивного характеру. У контексті цього особливу небезпеку в довгостроковій перспективі становить саме корупційне середовище, яке відзначається деструктивним характером.

Зважаючи на різноаспектність корупції як явища, саме корупційне середовище можна розглядати з об'єктивної і суб'єктивної точок зору.

Виходячи з наведеного, з об'єктивної точки зору, слід передусім зацентрувати увагу на відображенні досліджуваного предмета загалом: під корупційним середовищем можна розуміти сукупність умов, чинників, тенденцій,

явищ і процесів, які існують і відображаються у соціальній, економічній, освітній, науковій, правовій та інших сферах життєдіяльності суспільства й реалізуються через практичну діяльність посадових або інших уповноважених щодо реалізації функцій держави осіб, які одноразово або систематично протиправно виконують свої повноваження з метою особистого збагачення, отримання матеріальних або нематеріальних благ чи пільг.

З суб'єктивної точки зору корупційне середовище має бути окреслено передусім у контексті можливостей, які отримує індивід, долучаючись до релевантної діяльності у відповідній сфері: "...це сукупність передумов та індивідуальних можливостей неправового характеру, які дозволяють здобути посадовій або іншій особі, наділеній виконавчо-розпорядчими повноваженнями, неправомірну вигоду, преференції або блага завдяки її діяльності або бездіяльності при виконанні її посадових обов'язків".

Вагомим чинником з об'єктивної точки зору є система протидії корупції, оскільки вона визначальна щодо існування корупційного середовища (беручи до уваги її ефективність і фактичну дієвість). Зазвичай у засобах масової інформації вказується на проблеми економічного характеру як на головний чинник зростання рівня корупції та поширення корупційного середовища, але не вказується на зумовленість деструктивних тенденцій виявами корупції (наприклад, коли посади в системі державної безпеки обіймаються дійсними громадянами інших держав).

Так, М. П. Марчук відзначав, що "незважаючи на загальне зниження кількості зареєстрованих корупційних правопорушень і збільшення показників притягнення осіб до відповідальності, загальна кількість корупційних діянь та отриманих від цього матеріальних збитків залишається досить великою, як і рівень сприйняття корупційних явищ населенням" [5, 471].

Тож постає питання щодо взаємовпливу і взаємодії корупційного середовища і системи протидії корупції. Оскільки взаємовплив сам собою зумовлюється характером контактної взаємодії, цілком очевидним постає проблема боротьби з антикорупційною діяльністю зацікавлених у тому учасників суспільних відносин. Якщо взяти до уваги значну поширеність корупції у нашому суспільстві, то це дозволить вказати на рівні, на яких вона фактично реалізується:

- загальнодержавний;
- місцевий;
- рівень підприємств, установ і організацій;
- індивідуальний.

Усі згадані рівні корупційного середовища вимагають особливих підходів і урахування специфіки здійснення заходів щодо боротьби з корупцією. Самоочевидною виступає відмінність між різними рівнями, як і необхідність розроблення відмінних спеціальних систем протидії корупції (разом із забезпеченням можливості реалізації комплексних заходів, спрямованих на підтримання їх дієвості).

Як вказує А. М. Подоляка, "за умов зміцнення державності закономірна тенденція вдосконалення процесу функціонування контрольних держав-

них структур” [7, 647]. Водночас при цьому постає актуальною проблема контролю за дотриманням режиму законності вже контролюючими установами і забезпечення від можливих взаємоузгоджених домовленостей між суб'єктами і об'єктами контролюючої діяльності.

Організація антикорупційної боротьби в корупційному середовищі може зазнавати впливу наступних чинників:

- 1) загальні економічні умови у країні або певному регіоні;
- 2) особливості реалізації тих чи інших процедурних вимог, що має узгоджуватися з нормами моралі та/чи права, які є загальноприйнятими у межах соціальної групи або суспільстві;
- 3) особливі моральні й психо-емоційні риси учасників суспільних відносин, які розглядають свою участь у реалізації певних процедурних питань передусім як передумови для отримання благ без урахування моральних або правових обмежень;
- 4) наявність неправового інтересу в осіб, наділених розпорядчо-виконавчими повноваженнями, що спрямований на збереження корупційної системи, яка слугує їх особистому збагаченню або отриманню певних благ;
- 5) реалізація відповідальними особами підприємств, установ і організацій, наділених виконавчо-розпорядчими повноваженнями дій і заходів, які спрямовані на відтворення корупційного середовища шляхом долучення до нього нових учасників і/або нівелювання ефективності заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією.

Тож слід брати до уваги можливість збереження корупційного середовища на різних рівнях, що передбачає його самовідтворення. Це слугує передумовою для подальших деструктивних процесів, які можуть зачіпати різноманітні сфери державного, соціального, економічного і культурного життя країни загалом, а також окремих громадян.

У ролі дестабілізуючого чинника щодо суспільних відносин корупція як явище може зумовлювати різні процеси і кризові явища в різних сферах суспільного життя.

Загалом опрацювання проблемних аспектів корупційного середовища як його домінантного чинника дає можливість виокремити сприйняття індивідом виявів корупції як основоположного з суб'єктивної точки зору. Це визначається вольовим характером здійснення корупційних правопорушень, а отже, долученням індивіда до відповідного середовища (беручи до уваги “волю” як елементу складу злочину).

Цілком очевидною постає проблема щодо розроблення комплексних заходів, що пов'язані зі зміною сприйняття громадськістю корупції як явища задля звуження корупційного середовища загалом. Зміна світоглядних засад самого суспільства має постати вагомим чинником у контексті антикорупційної діяльності, що вимагає фактичного здійснення належних заходів інформаційного характеру як компетентними органами державної влади, так і громадськими організаціями (при тому, що фактична діяльність у цьому напрямі майже непомітна).

Формування й існування корупційного середовища, очевидно, може здійснюватися за таких умов:

- 1) поширення неправових поглядів щодо різних питань соціальної дійсності серед населення;
- 2) не закріплена належним чином система дійсних (загальнолюдських) цінностей, а також моральних засад діяльності посадових або інших осіб, яких уповноважено на здійснення виконавчо-розпорядчих функцій;
- 3) виникнення неправових тенденцій на різних рівнях життя суспільства (соціальному, економічному, політичному і, можливо, правовому);
- 4) економічні проблеми, які можуть поєднуватися з деструктивними тенденціями в інших сферах життєдіяльності суспільства.

Отже, діяльність з організації антикорупційної боротьби за корупційного середовища має носити комплексний характер, що має відображатися дійсними, а не формальними заходами, які повинні носити комплексний характер і втілюватися у різних сферах життя суспільства (ідеологічній, культурній, освітній, науковій, економічній, управлінській, правовій тощо).

Подальше удосконалення в контексті організації антикорупційної боротьби має здійснюватися з чітким усвідомленням комплексного характеру корупційного середовища, що вимагає подальших наукових розробок і напрацювань у цій сфері. Лише за таких умов боротьба з корупцією може стати справді дієвою і практично зорієнтованою. У разі ж здійснення такої діяльності лише з урахуванням “рекомендацій” окремих фахівців й урахуванням їхньої позиції при розробленні законодавства реальна ефективність останнього з практичної точки зору лишатиметься незадовільною (на що вказує рівень корупції).

Література

---

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170000 сл. / Уклад., гол. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2003. 1427 с.
2. *Литвиненко В. І.* Зарубіжний досвід організації та діяльності суб'єктів протидії корупції та можливості його використання в Україні // Публічне право. 2015. № 4. С. 175–181.
3. *Литвиненко В. І.* Мета та принципи діяльності суб'єктів протидії корупції // Форум права. 2015. № 4. С. 162–168.
4. *Литвиненко В. І.* Оптимізація функціональної структури суб'єктів протидії корупції // Науковий вісник Академії муніципального управління. 2015. Вип. 2. С. 117–124.
5. *Марчук М. П.* Основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні // Молодий вчений. 2016. № 3. С. 470–473.
6. *Недюха М. П.* Правова ідеологія українського суспільства: Монографія. К.: “МП Леся”, 2012. 400 с.
7. *Подолька А. М.* Утвердження верховенства закону, зміцнення правопорядку: рецензія на монографію Ю. М. Дьоміна “Прокурорський нагляд в Україні на сучасному етапі” // Форум права. 2013. № 2. С. 647–649.
8. *Пустовійт Р. Ф.* Теорія корупції в клептократичній економіці // Фінансовий простір. 2015. № 2. С. 253–260.

9. Сахань О. М. Корупція в сучасній Україні як джерело деструктивності влади // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 4. С. 112–129.
10. Amorea M. D., Bennedsenb M. The value of local political connections in a low-corruption environment / Mario Daniele Amorea, Morten Bennedsenb // Journal of Financial Economics. 2013. November. Issue 2. Volume 110. P. 387–402.

Подальше удосконалення в контексті організації антикорупційної боротьби має здійснюватися з чітким усвідомленням комплексного характеру корупційного середовища, що вимагає подальших наукових розробок і напрацювань у цій сфері. Лише за таких умов боротьба з корупцією може стати справді дієвою і практично зорієнтованою. У разі ж здійснення такої діяльності лише з урахуванням "рекомендацій" окремих фахівців і урахуванням їхньої позиції при розробленні законодавства реальна ефективність останнього з практичної точки зору лишатиметься незадовільною.

The research of problems of anti-corruption measures considering conditions of Ukraine has considerable practical weight. However, there is a lack of scientific papers in which those measures against corruption are observed taking into account the current state of social relations. Objective research of the corrupt environment is a prerequisite for an effective anti-corruption struggle. Further improvement in the context of anti-corruption struggle should be a clear understanding of the complex nature of corruption environment that requires further scientific developments and developments in this area. Only under such conditions the fight against corruption can be really effective and practically oriented. In the case of such an activity only based "recommendations" of individual experts and given their position in the development of legislation, the real effectiveness of the latter in practical terms remain unsatisfactory.

Дальнейшее совершенствование в контексте организации антикоррупционной борьбы должно осуществляться с четким осознанием комплексного характера коррупционной среды, которая требует дальнейших научных разработок и наработок в этой сфере. Только при таких условиях борьба с коррупцией может стать действительно действенной и практически ориентированной. В случае же осуществления такой деятельности только с учетом "рекомендаций" отдельных специалистов и учетом их позиции при разработке законодательства реальная эффективность последнего с практической точки зрения остаются неудовлетворительной.

Надійшла 30 грудня 2016 р.

O. M. KAPLIA

Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv

LANGUAGE AS A PRINCIPLE OF ADMINISTRATIVE JUSTICE

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 47–53

At the modern-day stage of social evolution, language barriers often pose an obstacle in solving some issues. This is especially applicable to the judicial branch, as the conflict is inevitable, and language barriers are occasionally in the way of its settlement. Since ancient times, the practice of administrative court proceedings, both domestic and international, is governed by principles of providing assistance in deciding linguistic issues.

Implementation of “court proceedings language” principles has always aroused interest on the part of the state, legal and physical entities as parties to court disputes, as well as international institutions.

From time to time, imperfectness of the law brings about conflicts during litigations, including linguistic principles of court proceedings.

Imperfect system of arranging translation in administrative courts, insufficiently developed occupational upgrading of court translators, and growing number of foreign parties to legal relations make this topic especially relevant.

Taking into account sufficiency of regulatory instruments, linguistic principle of administrative proceedings needs improvement in the field of provision of official court translators. There is a need to develop a concept of interaction with European linguistic principles of administrative proceedings. At present, clear classification of linguistic identity is absent. In some cases, they still use the theoretical and methodological apparatus of linguistic principles, which was established as long ago as in Soviet times.

Among the many researchers of court proceedings linguistic problems, there is a significant number of present-day scholars who dedicated their works to this problem. The most well-known include A. Aleksandrov, R. Arakelian, S. Kivalov, V. Kim, D. Korobeinikova, Yu. Kravchenko, L. Nikolayeva, E. Sapir, A. Solovyova, M. Paseniuk, O. Cherednichenko, O. Kharitonova.

Despite an ample quantity of publications, the court language system requires further perfection. Nowadays, it is necessary to improve mechanisms of meeting European and global standards, upgrade qualification of court translators who render services in administrative courts, and simplify the procedure of providing

such translators' services. Applied aspects of court proceedings language issue are not exposed in full volume. The question of funding the arrangement of the proceedings linguistic aspect also requires constant attention.

It is practical importance, insufficient definition level, and acuteness of the mentioned problems that determined this article's subject.

This article is aimed at finding out the core essence of linguistic principles of administrative court proceedings; theoretical analysis of the administrative proceedings linguistic principles stipulated in current legislation; determining prospective ways to improve the same, which are based on foreign experience.

The chapter on the judiciary in the basic document of Ukraine lacks the linguistic principle of court proceedings. Yet, Article 10 of the Constitution reiterates that the official language is Ukrainian [1].

While analyzing the linguistic principle of court proceedings, one should turn to the Ukrainian Law "On the judiciary and status of judges." Article 12 of this Law defines the language of courts in Ukraine [2]. The language of court proceedings is also defined in Chapter 2, Article 14 of the Law "On the basics of governmental language policy" [3].

According to Article 7, Part 1 of the Civil Procedural Code, the language of civil proceedings is Ukrainian [4].

The official language is the background of carrying out a judicial process, as well as composing court documents, and other procedures.

The Law "On the judiciary and status of judges" (Article 12, Part 3) underlines compliance with the international legislation in relation to applying linguistic principles, which stipulates enforcement of a civil right to use the language one knows.

The Law "On ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages" allows using regional or minority languages in legal proceedings, which is guaranteed by the state, and translation into the official language is ensured and paid for using state budget funds of Ukraine [5]. According to Article 15 of the Administrative Proceedings Code dated July 6, 2005, No. 2747-IV, administrative legal proceedings are conducted in the official language of Ukraine [6].

Therefore, no matter what language legal proceedings are held in, all court documents are drawn up in the official language. The judge handles cases and drafts documents solely in Ukrainian language, while other parties to the process are allowed to use languages of ethnic minorities.

According to Article 12 of the Law "On the judiciary and status of judges," for general understanding of ethnic minorities languages, a translator paid from the state budget has to be engaged. This practice covers not only administrative, but also criminal area, which meets a number of international requirements. Thus, according to Clauses "a" and "f" Part 3 Article 3 of the International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1966 [7], and Part 2 Article 5, Clause "e" Part 3 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms of October 4, 1950 [8], everyone shall be informed immediately and explicitly, in the language they understand, of the character and basis of charges brought

against them and of the right to obtain free-of-charge assistance of a translator if they do not understand the language used in the court or do not speak it.

Among those who authored well known scholarly works on the problems of compliance with human rights and freedoms, an uncompromising position in the field of organizing court translations is taken by researcher L. A. Nikolayeva who dedicated a series of researches to resolution of the linguistic issue. Her work “Administrative justice and administrative legal proceedings” contains basic provisions she is focused on [9].

In accordance with the undeviating social tendency to establish monopoly of the Ukrainian language, national security is reinforced because using several languages creates some kind of dependence on the state whose language is a second one in administrative court proceedings.

E.g. under Article 17 of the Republic of Belarus Constitution, official languages are Belarusian and Russian [10]. This also concerns court proceedings. Although, as the experience of the neighboring Belarus shows, the overwhelming majority of court sessions, paperwork, etc. are performed in Russian.

On the other hand, in the conditions of economic globalization and spreading integration processes, the question of supranationality of the administrative legal proceedings principles has become very acute. First of all, it is caused by economic processes that result in geopolitical ones. All of these bring about a need for creating a joint regulator of administrative legal relations, whose language should be universal to the countries participating in such relations.

An example of developing supranational legal linguistic principles is the “eurolect”. It originates from official texts on the European integration, which embrace the fifty-year history of the European Union dating back to the 1957 Treaty of Rome. In the context of linguistic principles globalization, including the language of administrative court proceedings, the EU yielded new terminology: European Central Bank, EU citizenship, Structural Adjustment Facility, composite government, etc. [11].

Such approach stimulated considerable increase of translation activity inside the EU. A great number of written and oral translations in the area of politics, economy, jurisprudence, etc., contributed to emergence of new supranational concepts that required certain identity in languages.

Certainly, the pivotal reason why such concepts emerged was a factor related to the spread of the European idea to unite the nations on new democratic grounds. To solve the problem of translating the EU legal texts, experts worked out criteria of the European legal language. They enable distinguishing the terminology and corresponding notions of the European law.

Scholars have various opinions about this matter. E.g., Werner Vogt, a German researcher, compares the language of EU legislative acts with standard English language. He believes that English exerts pressure on the EU member states languages, which results in regular borrowings from English. The researcher perceives this as a real threat to national languages of world cultures [12].

Despite criticism of such ideas, there are much more adherents of common values of Supremacy of the law, which is proved by the course many countries chose, including Ukraine.

Basic principles of administrative legal proceedings, outlined in regulatory provisions and international norms, which concern linguistic area, are aimed at observance of civil rights and freedoms in various countries.

However, it is worth nothing that the translation quality plays a key role in the very process of administrative legal relations. Researcher V. V. Kim characterized it in the following manner, “Incorrect translation means distortion of questions and answers, as well as contents of testimonies, declarations, and documents” [13].

Administrative court proceedings require precise translation. The outcome of a case in court depends on how much correctly information is rendered by a person who has no command of the language of court proceedings.

The current situation in the national court translation necessitates improvement of the entire organizational procedure of this process. At present, when it concerns translator’s remuneration for participating in an administrative case, some courts refer to Decree No. 710 of July 1, 1996 of the Cabinet of Ministers [14]. But the remuneration amount does not meet actual financial requirements.

A number of judicial panels approached executive and legislative bodies for this matter, but unfortunately, this problem is quite hard to solve for now.

It is utterly dangerous to neglect rules of administrative legal proceedings. In addition to corresponding forewarnings, a prominent lawyer E. Sapir can be cited, “In any kind of reflections and reasoning in disputes, in the course of court trial in a criminal case, anywhere where people come to agreement or consent, no matter what social conventional signs are used, the agreement is reached with the help of linguistic processes or is not reached at all” [15].

As L.S. Aleksandrov stresses, “Adversary justice system is a game where players operate linguistic models — “stories.” Because the world is accessible to humans only in the form of stories, accounts about it. Cognition is in fact reading a text in the form of narration, i.e. it is narrative.” [16, 123–134].

Besides, the judge handling a case should have experience in cases involving foreigners. Depending on the judge’s command of the parties’ languages, he/she is obliged to evaluate the risks of the engaged translator’s incompetence. What is more, the law envisages criminal responsibility of the translator (Article 68 of the Administrative Proceedings Code of July 6, 2005 № 2747-IV [6]).

Ethnic and moral disposition of the judge deciding a case should also be taken in consideration.

If a translator is not on the list of persons taking part in dispute settlement, and translator should participate at the stage of preliminary case study, the judge must rule to appoint another person as translator. After that, the latter should be invited to court, told about their rights and duties, and warned of criminal responsibility for providing deliberately incorrect translation. Then they can be given materials for translation.

Thus, optimization of the administrative court proceedings linguistic principle by means of solving a few crucial issues including personal interest of court translators, their remuneration, and competence of judges, points to the necessity of finding new methods to clear language barriers on the way to improving justice principles both in this country and around the world.

Conclusions. Core essence of the administrative legal proceedings linguistic principle is based on domestic and international statutory and regulatory grounds targeted at observing human rights and freedoms.

Current legislation regulates all principles of administrative legal proceedings including linguistic ones. According to Article 10 of the Ukrainian Constitution, Article 12 of the Law “On the judiciary and status of judges,” Article 14, Clause 2 of the Law “On the basics of official language policy,” Article 7, Part 1 of the Civil Procedural Code, Article 15 of the Administrative Proceedings Code of July 6, 2005 No. 2747-IV, language of administrative court proceedings is Ukrainian only.

To solve the linguistic problem, there is a number of national and international decrees directed at overcoming language barriers in administrative courts. In particular, Article 12, Clause 3 of the Ukrainian Law “On the judiciary and status of judges,” Law “On ratification of the European Charter for Regional or Minority Languages,” Article 3, Part 3, Clauses “a” and “f” of the International Covenant on Civil and Political Rights of December 16, 1966, Article 5, Part 2, Clause “e”, Part 3 of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms of October 4, 1950 state that it is necessary to provide a court dispute party with a translator in case they do not understand the language of the administrative court proceedings.

Linguistics experts dealing with judicial sphere have two conceptual opinions on how to improve the linguistic principle in action. One vision consists in globalization approach that envisages formation of universal linguistic principles of court proceedings for a number of united countries. The other position inclines toward preserving national linguistic traditions of court proceedings and individuality of the judiciary.

As foreign experience demonstrates, bilingual system in administrative court proceedings can constitute a threat to the national language of court proceedings.

In order to ensure compliance with the linguistic principle of administrative legal proceedings, attention should be focused on the quality, arrangement, and funding of translation, as much as translators’ qualification level.

References

---

1. Конституція України. К.: Укр. правова фундація, 1996. 63 с.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України: Із змінами, внесеними згідно із Законами № 1774-VIII від 06.12.2016, № 1798-VIII від 21.12.2016 // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. ст. 545.
3. Про засади державної мовної політики: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 23. ст. 218.
4. Цивільний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 40–41, 42. ст. 492.
5. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 30. ст. 259.
6. Кодекс Адміністративного Судочинства України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2005. № 35–36, № 37. ст. 446.

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043
8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 року, Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
9. Николаева Л. А., Соловьева А. К. Административная юстиция и административное судопроизводство: зарубежный опыт и российские традиции: Сборник. СПб.: Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2004. 332 с.
10. Конституция Республики Беларусь от 15 марта 1994 г. [Електронний ресурс] // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. URL: <http://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/>
11. Чередищенко О. Євролект: термінологія і переклад [Електронний ресурс] // Академія наук вищої школи України. URL: <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/evrolect.htm>. Назва з екрану.
12. Коробейнікова Д. С., Мова Є. С. Євролект чи переклад? [Електронний ресурс] // Академія наук вищої школи України. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/Mikks/2010_31/56_61.pdf. Назва з екрану.
13. Ким В. В. Ответственность за ложные показания, заключения эксперта, специалиста или неправильный перевод // Научные труды. Вып. 5. РАЮН. М., 2005. С. 266.
14. Про затвердження Інструкції про порядок і розміри компенсації (відшкодування) витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів досудового розслідування, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним спеціалізованим установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів (зі змінами від 19.09.2012): Постанова Кабінету міністрів № 710 від 1 липня 1996 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/710-96-p>
15. Сепир Э. Язык: Избранные труды по языкознанию и культурологии. М., 1993. С. 226.
16. Александров А. С. Значение риторики в уголовно-процессуальном доказывании // Право граждан на информацию и защита неприкосновенной частной жизни: Сборник научных трудов: В 2 ч. Н. Новгород: НЮИ МВД РФ, 1999. С. 123–134.
17. Чернишова Н. В. Судова влада в Україні: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2011. 104 с.
18. Кравченко Ю. Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави: монографія. Х., 2003. 298 с.
19. Кодекс адміністративного судочинства України : наук.-практ. комент. / С. В. Ківалов, О. І. Харитонов, О. М. Пасенюк, М. Р. Аракелян. Х., 2005. 532 с.

In the article the theoretical basis for the formation of principles of administrative justice in Ukraine and abroad. Determined, especially regulatory and legal framework to ensure the principles of justice and the principle of general language in particular. Selected positive and negative trends in the practice of software speech principle of justice. The ways to improve the linguistic principle of administrative justice in Ukraine.

Розглянуто теоретичні основи формування принципів адміністративного судочинства в Україні та за її межами. Визначено особливості нормативно-правових засад забезпечення принципів судочинства взагалі та принципу мови зокрема. Виділено позитивні та негативні тенденції у практиці забезпечення мовного принципу судочинства. Запропоновано шляхи покращення мовного принципу адміністративного судочинства в Україні.

Рассмотрены теоретические основы формирования принципов административного судопроизводства в Украине и за ее пределами. Определены особенности нормативно-правовых основ обеспечения принципов судопроизводства вообще и принципа языка в частности. Выделены положительные и отрицательные тенденции в практике обеспечения языкового принципа судопроизводства. Предложены пути улучшения языкового принципа административного судопроизводства в Украине.

Надійшла 13 лютого 2017 р.

В. В. МИРОНОВ

А. І. ТКАЧУК

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Херсонський інститут

ВИКЛАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 54–58

Розглянуто методика викладання адміністративного процесу у вищих навчальних закладах та значення дисципліни для подальшої практичної діяльності майбутніх правознавців.

На сьогодні така галузь процесуального права, як адміністративний процес, розвивається стрімкими темпами практично в усіх країнах світу, зокрема і в Україні. Свідченням цього розвитку для України є, серед усього іншого, прийняття таких важливих нормативно-правових документів, як Указ Президента України “Про створення місцевих і апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів” від 16.11.2004 р. № 1417/2004 [5] та Кодекс адміністративного судочинства України [3].

Одним з пріоритетних завдань, які ставляться перед галуззю освіти, а саме юриспруденцією, є вивчення і розвиток теоретичних основ адміністративного процесу для застосування їх на практиці. Тому кожен вищий юридичний навчальний заклад, який прагне відповідати вимогам часу, зобов'язаний вводити в навчальний процес відповідну дисципліну, проводити в ній дослідження шляхом застосування різних наукових методів з метою виявлення прогалин і недоробок для подальшого їх уникнення. Тобто необхідно поставити адміністративний процес в один ряд з уже сформованими і досліджуваними галузями процесуального права — цивільним, господарським та кримінальним процесом.

Адміністративний процес на сьогодні становить досить сформовану галузь процесуального права, що підтверджується наявністю предмета, об'єкта і методу правового регулювання, властивою йому системою і джерелами. Значення Указу Президента України “Про створення місцевих і апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів” від 16.11.2004 р. № 1417/2004 полягає в тому, що його прийняття дало початок створенню системи адміністративних судів України. Для вищих навчальних закладів суди є місцем проходження навчальної та виробничої практи-

ки учнями різних курсів, а в подальшому — місцем їх працевлаштування, де вони практично зможуть застосовувати отримані теоретичні знання у цій галузі. Проте, на жаль, у більшості сучасних ВНЗ України адміністративний процес у кращому випадку є коротким курсом або однією з тем курсу “Адміністративне право”.

Адміністративне процесуальне право — відносно нова галузь процесуального права. При цьому вона вже є частиною практичної діяльності юристів, маючи багато недоробок і неврегульованих питань. Тому викладання адміністративного процесу у ВНЗ є доволі актуальним. У результаті, прийшовши на роботу, багато хто із випускників будуть більш обізнані у питанні особливостей здійснення правосуддя в адміністративних справах, на відміну від інших дипломованих юристів. У навчальному процесі одним із найважливіших факторів є якомога краще засвоєння учнями одночасно теоретичних і практичних аспектів адміністративного процесу. Домогтися цього можна, доручивши викладання лекційного матеріалу на науково-педагогічних працівників ВНЗ, а проведення деяких практичних занять — на практичних співробітників різних установ і організацій (суддів, їхніх помічників, адвокатів, прокурорів та ін.). Пояснюється це тим, що одне з найважливіших завдань перших — розроблення теоретичних питань адміністративно-процесуальної діяльності, дослідження передового досвіду як в Україні, так і за кордоном. Другі, як безпосередні учасники практичної діяльності у відповідній галузі, — мають можливість реалізовувати ці самі положення на практиці, отримуючи багатий досвід при судочинстві в адміністративних справах.

Одним із шляхів удосконалення викладання адміністративного процесу є тісна взаємодія практичних працівників з науковими співробітниками ВНЗ. Практичні працівники, ділячись досвідом зі своєї діяльності, а також баченням недоліків даного виробництва, які є наслідком прогалин у чинному законодавстві, сприяють розробленню науковими співробітниками теоретичних обґрунтувань і пропозицій до законодавства України.

Слід погодитися з думкою В. М. Бевзенко, що “склалася ситуація, коли сучасна наука адміністративного права України (переобтяжена архаїчними, а відтак — регресивними надбаннями й уявленнями науки радянського й пострадянського адміністративного права) нині не спроможна належним чином обґрунтувати новації, запропоновані адміністративним процесуальним законодавством”. На сучасному етапі існування вітчизняної системи права адміністративне процесуальне законодавство у розвитку випереджає науку адміністративного права, якому також бракує потенціалу обґрунтувати юридичну природу, закономірності й доцільність адміністративних процесуальних інститутів, категорій понять, зокрема таких, як юрисдикція (підвідомчість), підсудність адміністративних судів, адміністративна процесуальна співучасть, зустрічний адміністративний позов, способи захисту прав відповідача тощо [2].

В. М. Бевзенко зазначає, що прийняття адміністративного процесуального законодавства України, формування галузі й науки адміністративного процесуального права логічно й закономірно зумовлюють нагальність за-

провадження навчальної дисципліни “Адміністративне процесуальне право (Адміністративний процес)” у вищих навчальних закладах юридичного спрямування. Нині розкриття основних положень Кодексу адміністративного судочинства України, зміст й особливості здійснення адміністративного судочинства у вищих навчальних закладах України здійснюється у межах таких навчальних дисциплін (спеціальних курсів), як “Адміністративне право”, “Адміністративний процес (Адміністративні процедури)”, “Адміністративне судочинство”, “Адміністративне процесуальне (судове) право”. Однак така організація вивчення новітнього адміністративного процесуального права ні в якому разі не забезпечує ґрунтовне, досконале й вичерпне засвоєння змісту цієї галузі права, оскільки, по-перше, передбачає обмежену (щоб не сказати — мізерну) кількість годин, відведену на вивчення дисципліни, по-друге, таке вивчення здійснюється у межах іншої навчальної дисципліни (“Адміністративне право”, “Адміністративний процес (Адміністративні процедури)”) [2].

Як стверджує А. М. Апаров, “основним положенням, що дає можливість говорити про адміністративний процес як про галузь права, є положення ст. 125 Конституції України, що закріплює спеціалізацію судів; Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс України про адміністративне судочинство, Закони України “Про звернення громадян”, “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” тощо. Отже, має з’явитися галузь права, яка визначатиме самостійність адміністративно-процесуального законодавства” [1].

Т. О. Коломієць доводить, що формування адміністративно-процесуального права відбувається шляхом виокремлення (а не перетворення) з адміністративного права (виокремлення з уже існуючої галузі права). Наявність у відповідного нормативного утворення ознак, притаманних саме галузі права, дає можливість зробити висновок, що відносини, які виникають під час розгляду і вирішення адміністративними судами адміністративних прав, не є складовою сучасного адміністративного права, а є самостійним предметом нової галузі національного права — адміністративно-процесуального права (у вітчизняній адміністративно-правовій науці його ще називають судовим адміністративним) [4].

Тож, зважаючи на викладене, беремося стверджувати, що одним із першочергових завдань вітчизняної правничої науки має стати розроблення цілісного й обґрунтованого вчення про адміністративне процесуальне право, яке цілком обґрунтовано заслуговує на визнання у чотирьох аспектах: як галузь права, як галузь законодавства, як наука, як навчальна дисципліна.

Таким чином, перед українською державою, яка прагне до європейської спільноти, до традицій демократичної, законної держави, зокрема, стоять такі завдання:

1. Розвиток науки адміністративного процесу в Україні на основі зарубіжного досвіду з урахуванням особливостей української правової системи.

2. Введення у ВНЗ курсу “Адміністративний процес України” з урахуванням особливостей викладання цієї галузі процесуального права, положень Кодексу адміністративного судочинства України.

3. Вивчення та впровадження в суспільні відносини питань, що стосуються адміністративного процесу, також сприятиме кращому виконанню положень ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Джерела

---

1. *Апаров А. М.* Адміністративно-процесуальне право: формування концепції галузі права [Електронний ресурс] // Право та державне управління. 2013. № 3. С. 27–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ptd_u_2013_3_7
2. *Бевзенко В. М.* Новітнє адміністративне процесуальне право України: об'єктивна закономірність чи надумана вигадка? [Електронний ресурс] // Форум права. 2011. № 1. С. 68–73. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11bvmhmv.pdf>
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV // Урядовий кур'єр. 2005. № 153–154.
4. *Коломієць Т. О.* Адміністративно-процесуальне право – самостійна галузь національного права (в аспекті пошуку нової моделі предмета адміністративного права України) [Електронний ресурс] // Публічне право. 2016. № 1. С. 27–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_1_5
5. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів: Указ Президента України від 16 листопада 2004 року // Урядовий кур'єр. 2004. № 224.

В умовах розбудови української держави та реформування органів внутрішніх справ актуальним постає питання про необхідність поставити адміністративний процес в один ряд з уже сформованими і досліджуваними галузями процесуального права, такими як цивільний, господарський та кримінальний процес. Особливу увагу приділено необхідності розроблення цілісного й обґрунтованого вчення про адміністративне процесуальне право, яке цілком обґрунтовано заслуговує на визнання у чотирьох аспектах: як галузь права, як галузь законодавства, як наука, як навчальна дисципліна.

Both with the development of the Ukrainian state and the reform of law-enforcement the need to put administrative process in line with the already formed and studied branches of law, such as civil, commercial and criminal procedure, becomes more actual. Particular attention is paid to the need of development of the holistic and sound teachings about the administrative procedure law, which absolutely deserves recognition in four aspects: as a field of law, as a branch of law, as a science and as an academic discipline. We undertake to say that one of the priorities of the national legal science development should be integrated and evidence-based theory of the administrative procedure law, which reasonably deserves recognition in four areas: a branch of law as a branch of law as a science as an academic discipline. Thus, the Ukrainian state, which aim for

the European community to the traditions of democratic, legal state, including the following objectives: 1. The development of science in Ukraine administrative process, guided by international experience, while taking into account the peculiarities of Ukrainian legal system. 2. Introduction to the higher education course "Administrative Procedure Ukraine" allowing for the teaching of this branch of procedural law, the Code of Administrative Procedure of Ukraine. 3. Study and implementation of public relations issues relating to the administrative process will also contribute to better implementation of the provisions of Article 19 of the Constitution of Ukraine, according to which public authorities and local governments and their officials are obliged to act only on the basis of and within powers and in the manner envisaged by the Constitution and laws of Ukraine.

В условиях перестройки украинского государства и реформирования органов внутренних дел актуальным является вопрос о необходимости поставить административный процесс в один ряд с уже сформированными и исследованными отраслями процессуального права, такими как гражданский, хозяйственный и уголовный процесс. Отдельное внимание уделено необходимости разработки целостного и обоснованного учения об административном процессуальном праве, которое полностью обосновано заслуживает на признание по четырем аспектам: как отрасль права, как отрасль законодательства, как наука, как учебная дисциплина.

Надійшла 21 грудня 2016 р.

А. Ф. МОТА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, Хмельницький інститут

КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ, ПРОТИДІЮ ЯКИМ ВІДНЕСЕНО ДО ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 59–67

Державна прикордонна служба України здійснює протидію значній кількості адміністративних проступків, пов'язаних із нелегальною міграцією. Класифікація дає можливість встановити особливості окремих видів (груп) таких правопорушень для удосконалення адміністративного законодавства, що регламентує процесуальні повноваження органів охорони державного кордону.

Нелегальна міграція залишається явищем, яке істотно впливає на стан правопорядку та спричиняє напругу на шляхах міжнародного сполучення. У сучасних умовах вона виявляється в нових формах, що передбачає необхідність відповідної реакції. Комплекс заходів, спрямованих на це протягом останнього часу, зазнав та зазнає кардинальних змін. Протяжність державного кордону з Російською Федерацією становить 2295,04 км, з яких сухопутна ділянка — 1974,04 км. Унаслідок збройної агресії цієї держави в охороні державного кордону відтворено використання військових методів. Водночас це призвело до виникнення окремого законодавства, що має міжгалузевий характер та встановлює відповідальність за нові різновиди правопорушень, пов'язаних з міграційними процесами. Так, протягом 2015 р. на 80 % зросла кількість виявлених органами Державної прикордонної служби України (надалі — Держприкордонслужба України) адміністративних правопорушень, протидію яким віднесено до їх компетенції (складено 53,4 тис. протоколів проти 29,5 тис. у 2014 р.). Таке істотне збільшення, насамперед, відбулося за рахунок випадків вчинення як громадянами України, так й іноземцями незаконних перетинань державного кордону України через тимчасово неконтрольовану українсько-російську ділянку Донецької та Луганської областей, що виявляються у діючих пунктах пропуску через державний кордон України.

Крім того, виявлено 1939 порушень ст. 204-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП), якою встановлено з 2014 р. відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Поряд з цим у 2015 р. зафіксовано загальне зростання на 14,7 % порушень правил перебування іноземцями та особами без громадянства, виявлених у пунктах пропуску через державний кордон (ч. 2 ст. 203 КУпАП). Кількість цих правопорушень у минулому році вирівнялася з тою, що мала місце в 2012—2013 рр. та значно зменшилася у 2014 р. через зниження туристичних потоків іноземців, пов'язаних із революційними настроями та початком бойових дій на території України.

Станом на грудень 2016 р. органами Держприкордонслужби України складено 20795 протоколів про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачено ст. 203 КУпАП, 31152 протоколи — ст. 204-1 КУпАП та 456 протоколів — ст. 204-2 КУпАП. Крім того, у 362 випадках притягнуто до відповідальності перевізників (переважно авіакомпанії) за Законом України “Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень”.

Законодавець і надалі розглядає адміністративне законодавство як інструмент впливу на міграційну ситуацію. 29 травня 2016 р. було прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень судового захисту іноземців та осіб без громадянства і врегулювання окремих питань, пов'язаних з протидією нелегальній міграції”, яким доповнено Кодекс адміністративного судочинства України та Кодекс України про адміністративні правопорушення новими положеннями щодо протидії нелегальній міграції. Зокрема, останній з цих кодифікованих нормативно-правових актів у ч. 3 ст. 185-3 передбачає адміністративну відповідальність за “невиконання поручителем зобов'язань, покладених судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства”. Відповідно до ч. 4. ст. 183-7 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАСУ) “взяття на поруки полягає у наданні уповноваженими особами підприємств, установ чи організацій, які суд вважає такими, що заслуговують на особливу довіру (поручителями), письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання іноземцем або особою без громадянства покладених на нього” додаткових обов'язків “і зобов'язуються за потреби доставити його до суду чи органу (підрозділу), який подав позов” [15].

Зазначені положення законодавства, що регламентує застосування адміністративного примусу та стан оперативно-службової діяльності Держприкордонслужби України засвідчує актуальність та необхідність прикладних наукових досліджень протиправних діянь, пов'язаних з нелегальною міграцією, зокрема, їх класифікації на основі встановлення видових ознак та аналізу юридичного складу.

Вітчизняна література з адміністративного права містить значну кількість досліджень нелегальної міграції. Комплексний науковий аналіз за вказаною проблематикою проводили такі вчені, як Д. В. Голобородько, О. В. Кузьменко,

В. І. Олефір, О. І. Савченко, Ю. І. Римаренко, Н. П. Тиндик та ін. З'ясування особливостей діяльності органів Державної прикордонної служби України здійснено у працях таких авторів, як О. В. Андрушко, В. Л. Зьолка, Л. Ю. Капітанчук, М. О. Король, Р. М. Ляшук, Б. М. Марченко, В. В. Половніков, Л. В. Серватюк, А. З. Сорока та ін. Їх дослідження стосувалися багатьох аспектів правоохоронної діяльності у сфері охорони державного кордону.

Окреслимо коло протиправних діянь, пов'язаних з нелегальною міграцією, протидія яким здійснюється органами Держприкордонслужби України із застосуванням заходів адміністративного примусу, та визначимо їх класифікаційні особливості. Крім того, визначення окремих проступків у загальній системі норм, що передбачають адміністративну відповідальність, слугуватиме виробленню пропозицій щодо вдосконалення інституту адміністративної відповідальності.

За допомогою класифікації можна “на підставі суттєвих ознак явищ визначити і встановити їх загальні та специфічні риси, зв'язки та відмінності, найбільш повно відобразити взаємодію і своєрідні переходи одного виду в інший” [21, 42].

У науковій і навчальній літературі застосовуються різні критерії при проведенні класифікації правопорушень. У загальній теорії права за критерієм такої класифікації береться ступінь суспільної небезпеки вчинюваного, і, відповідно, правопорушення поділяються на злочини і проступки, або галузь права. І тоді виділяють кримінальні, адміністративні, цивільні та дисциплінарні правопорушення [4, 292].

Ще у радянську добу вчені-адміністративісти досить часто наводили класифікацію саме адміністративних проступків, застосовуючи при цьому різноманітні критерії [2, 95–97; 23, 54–58].

У КУпАП проведено класифікацію, яка використана при конструюванні особливої частини. Розмежування адміністративних правопорушень за окремими характерними ознаками дало можливість віднести їх до відповідних глав особливої частини. Для такої класифікації було використано два критерії. Так, Д. М. Бахрах і В. О. Печеніцин вказували, що для поділу всієї сукупності правопорушень використано родовий об'єкт посягання і галузь діяльності (сфера державного управління) [2, 49; 12, 21].

Згодом поділ адміністративних проступків на окремі групи почали пов'язувати з діяльністю тих чи інших органів, які уповноважені здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення. Так, О. І. Остапенко проводив класифікацію адміністративних деліктів, а Д. В. Голобородько – адміністративних порушень правил перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, підвідомчих органів внутрішніх справ [11, 206–209; 3, 14]. Б. М. Марченко та В. В. Половніков визначали види адміністративних проступків, протидія яким належить до юрисдикції Держприкордонслужби України [9, 13–14; 13, 13–14].

Щодо нелегальної міграції, то її класифікацію запропонувала О. В. Кузьменко, яка зазначала, що “на основі статистичних даних та соціологічних опитувань” можна виділити “шість видів нелегальної міграції, а саме: 1) зовніш-

ня нелегальна міграція; 2) постійна або незворотна нелегальна міграція; 3) сезонна нелегальна міграція; 4) транзитна нелегальна міграція; 5) еміграційна нелегальна міграція; 6) імміграційна нелегальна міграція” [8, 9]. Н. П. Тиндик характеризувала види міграційних процесів на основі характеристики окремих понять, категорій [20, 21–42].

Розроблені О. В. Кузьменко і Н. П. Тиндик положення були розраховані на вирішення інших завдань та сформульовані за інших часів. Зважаючи на стан законодавства про адміністративну відповідальність та забезпечення недоторканності державного кордону, в особливий період є важливим встановити коло протиправних діянь, протидію яким органи Держприкордонслужби України здійснюють з використанням заходів адміністративного примусу.

Як уже вказувалося, у процесі створення Держприкордонслужби України законодавство, що регламентує діяльність з охорони державного кордону, зазнало змін, які визначили комплекс процесуальних повноважень цього правоохоронного органу в боротьбі з тими чи іншими правопорушеннями в спеціально призначеному правоохоронному законодавстві. Також було виключено ст. 20 Закону України “Про державний кордон України”, що визначала поняття порушника державного кордону, яким вважали будь-яку особу, яка затримана органами охорони державного кордону [10, 217]. Здійснюючи класифікацію адміністративних правопорушень, пов’язаних з нелегальною міграцією, можливо встановити характерні особливості найбільш чисельної групи деліктів, протидію яким віднесено до повноважень Держприкордонслужби України. За КУпАП це правопорушення, що передбачені ч. 3 ст. 185-3, ч. 2 ст. 203, а також ст. 204–204-2, 205–207. Ще одне правопорушення визначено законом “Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень”. Вид юридичної відповідальності за цим законом також не визначено, хоча процедура притягнення до неї свідчить про те, що вона є адміністративною. Отже, одним із критеріїв розподілу за видами адміністративних правопорушень є нормативна підстава притягнення до відповідальності. Відповідно до нього виділяють адміністративні правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією, відповідальність за які передбачена КУпАП, і правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією, відповідальність за які передбачена іншими законами, що застосовуються безпосередньо до включення їх у встановленому порядку до цього Кодексу.

Нормативна регламентація є також підставою для іншого розподілу адміністративних правопорушень. Такі автори, як Б. М. Марченко та В. В. Половніков фактично наводили однакову класифікацію адміністративних проступків залежно від процесуальних повноважень органів охорони державного кордону. Відповідно вони виділяють проступки фізичних осіб, справи про які розглядаються органами та підрозділами Держприкордонслужби України, названі в ст. 222-1 КУпАП (ст. 202, ч. 2 ст. 203 та 207), та проступки фізичних осіб, щодо яких посадові особи цієї служби мають право складати протоколи про правопорушення та направляти їх на розгляд інших уповноважених органів. Окремою групою ними було визначено адміністративні проступки юридичних осіб відповідно до норм Законів України “Про виключну (морську)

економічну зону України” та “Про відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в’їзду в Україну” [9, 13–14; 13, 13–14]. Простежується використання подвійного критерію — процесуальні повноваження та суб’єкт адміністративного правопорушення.

Запропонована вказаними вченими класифікація може стати основою поділу на види адміністративних правопорушень, пов’язаних з нелегальною міграцією, протидію яким віднесено до компетенції Держприкордонслужби України. Проте в сучасних умовах вона підлягає коригуванню, оскільки Закон України “Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень” (назва Закону в редакції від 2 грудня 2010 р., який раніше мав назву “Про відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в’їзду в Україну”) встановлює відповідальність підприємств (їх об’єднань), установ, організацій, а також фізичних осіб — підприємців, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення [14]. Крім того, суб’єкт адміністративного делікту може бути критерієм іншої класифікації.

У будь-якому разі ще одним із критеріїв класифікації є процесуальна підстава для притягнення до адміністративної відповідальності — постанова про накладення стягнення, яка може виноситися або посадовими особами органів охорони державного кордону, або інших уповноважених органів. Відповідно адміністративні правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією, протидію яким віднесено до компетенції Держприкордонслужби України, поділяються на два види: 1) адміністративні правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією, справи про які розглядаються посадовими особами цієї служби; 2) адміністративні правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією, справи про які розглядають посадові особи інших уповноважених органів, а прикордонники уповноважені складати протоколи про ці правопорушення.

У теорії адміністративного права суб’єкти правопорушень поділяються на загальні та спеціальні [1, 178–179; 7, 286]. На основі такого поділу, безумовно, можна класифікувати адміністративні правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією. Переважна більшість юридичних складів таких правопорушень сконструйовано законодавцем з використанням ознак спеціального суб’єкта. Такими насамперед виступають іноземці та особи без громадянства. Проте передбачено адміністративну відповідальність за правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією також суб’єктів з іншими спеціальними ознаками: поручителів, на яких судом під час провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання та видворення іноземців та осіб без громадянства покладено зобов’язання; посадові особи підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності, у тому числі іноземних суб’єктів господарської діяльності, що діють на території України; власники або водії транспортних засобів; капітани іноземних суден.

Щодо адміністративної відповідальності юридичних осіб, то теорія і практика застосування законодавства про адміністративні правопорушення засвідчила необхідність її існування. Зокрема, це стало важливим для “про-

тидії нелегальній міграції в Україну, підвищення захищеності національних інтересів на державному кордоні” [19, 9]. Безумовно, особливості статусу юридичних осіб як суб’єктів відповідальності впливають на розуміння того, що їх правопорушення потрібно розглядати як окрему категорію. Зважаючи на це, за суб’єктним складом адміністративні правопорушення, пов’язані з нелегальною міграцією, протидію яким віднесено до компетенції Держприкордонслужби України, слід поділяти на: 1) адміністративні правопорушення із загальним суб’єктом (ст. 204-1, 204-2, 205, 206 КУпАП); 2) адміністративні правопорушення із спеціальним суб’єктом, яким є або фізична особа (ч. 3 ст. 185-3, ч. 2 ст. 203, ст. 204, 206-1, 207 КУпАП, а також ст. 1 Закону України “Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень”, коли перевізником є фізична особа – підприємець, який здійснює міжнародні пасажирські перевезення), або юридична особа (ст. 1 Закону України “Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень”, коли перевізником є юридична особа).

Логічна класифікація (від лат. *classis* – розряд, *facio* – роблю) – це “багатоступінчастий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення і отримання нових знань щодо членів поділу” [22, 283]. Саме тому у дослідженні нелегальної міграції потрібно застосовувати критерії, які відображають усю її багатоманітність як явища соціальної дійсності та правової категорії.

Нормативне визначення терміна “нелегальна міграція” пов’язано із законодавчо встановленим поняттям “нелегальний мігрант”. За Законом України “Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства” нелегальний мігрант це, насамперед, іноземець або особа без громадянства. Аналіз положень п. 14 ч. 1 ст. 2 цього закону дає підстави вважати, що мігрант визнається нелегальним, якщо він вчиняє одне з двох правопорушень, описаних у вказаній нормі [17]. Обидва ці правопорушення є адміністративними, відповідальність за які передбачено ст. 203 та 204-1 КУпАП [6].

Проте “нелегальність” міграції за нинішньої ситуації може пов’язуватися не лише з незаконним перетинанням державного кордону або незаконним перебуванням на території України. Встановлено особливий порядок в’їзду в Автономну Республіку Крим та виїзду з неї. Адміністративна межа з цією територією не може бути визнана державним кордоном. Саме це зумовлює встановлення окремо юридичної відповідальності за порушення порядку в’їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Так, законодавець доповнив кримінальне законодавство та законодавство про адміністративну відповідальність окремими нормами – ст. 332-1 Кримінального кодексу України та ст. 204-2 КУпАП [16]. Ці порушення також слід відносити до виявів нелегальної міграції, якщо вони вчинені іноземцями або особами без громадянства. Поряд з адміністративними деліктами за ст. 203 та 204-1 КУпАП вони становлять окрему групу правопорушень, протидію яким віднесено до компетенції Держприкордонслужби України.

Інша група правопорушень, на які встановлена адміністративна заборона, не є безпосередньо нелегальною міграцією, оскільки або вони можуть вчи-

нятися громадянами України, або механізм їх вчинення (описані законодавцем діяння) не передбачає перетинання якої-небудь лінії чи незаконного знаходження на території України. Однак вони є порушеннями міграційного законодавства. У цю групу правопорушень також слід включити і ті діяння нелегальних мігрантів, які не охоплюються складами ст. 203, 204-1 та 204-2 КУпАП, але сприяють їх вчиненню. Зокрема, йдеться про злісну непокору законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця або працівника Держприкордонслужби України під час виконання ним службових обов'язків, пов'язаних з охороною державного кордону, або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, який бере участь в охороні державного кордону України, а також порушення прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон України або режимних правил у контрольних пунктах в'їзду–виїзду.

Отже, можливо і слід виділяти дві групи адміністративних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, протидію яким віднесено до компетенції Держприкордонслужби України. Перша — це делікти, які безпосередньо є нелегальною міграцією, оскільки вчиняються іноземцями або особами без громадянства і полягають у незаконному в'їзді та перебуванні на території України. Таке трактування відповідає міжнародно-правовій регламентації відповідно до п. “b” ст. 3 Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [18]. Відповідальність за ці діяння передбачена ст. 203, 204-1 та 204-2 КУпАП. До другої групи слід віднести проступки, які сприяють вчиненню нелегальної міграції і є або адміністративними порушеннями міграційного законодавства (ч. 3 ст. 185-3, ст. 204, 205–207 КУпАП, а також ст. 1 Закону України “Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень”), або порушеннями у сфері охорони державного кордону (ст. 185-10 і 202 КУпАП).

Багатоманітність розуміння нелегальної міграції дає підстави застосовувати різні критерії для поділу протиправних діянь, що пов'язані з цим негативним явищем. У результаті такого логічного процесу є можливість встановити характерні особливості окремих видів (груп) правопорушень та визначити системоутворювальні ознаки, що матимуть значення для нормотворчої діяльності. Доцільно врахувати класифікацію деліктів, пов'язаних з нелегальною міграцією для структурування особливої частини законодавства про адміністративну відповідальність. Перспективно ці протиправні діяння можуть бути виокремлені серед адміністративних правопорушень, що посягають на встановлений порядок управління та об'єднані в окремому структурному підрозділі з відповідною назвою — “Адміністративні правопорушення у сфері міграції та охорони державного кордону”. Опис юридичних складів цієї групи адміністративних деліктів, визначення стягнень, що можуть бути передбачені за їх вчинення та процесуальні повноваження органів Держприкордонслужби України щодо їх застосування є предметом наступних наукових досліджень.

Джерела

---

1. Адміністративне право України: підручник / Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. [та ін.]; за ред. Ю. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.
2. *Бахрах Д. Н.* Административная ответственность граждан в СССР: учеб. пособие. Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989. 204 с.
3. *Голобородько Д. В.* Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії нелегальній міграції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / Д. В. Голобородько; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2009. 21 с.
4. Загальна теорія права: підручник / М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв, Ю. І. Матвєєва; за заг. ред. М. Козюбри. К.: Ваіте, 2016. 392 с.
5. *Коваль Л. В.* Административно-деликтное отношение. К.: “Вища шк.”, 1979. 230 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями).
7. *Коломоєць Т. О.* Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.
8. *Кузьменко О. В.* Адміністративно-правова протидія нелегальній міграції в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / О. В. Кузьменко; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2000. 21 с.
9. *Марченко Б. М.* Адміністративна діяльність Державної прикордонної служби України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / Б. М. Марченко; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпропетровськ, 2009. 21 с.
10. *Мота А. Ф.* Повноваження Державної прикордонної служби України в протидії правопорушенням: процесуальні аспекти // Університетські наукові записки. 2008. № 3. С. 216–219.
11. *Остапенко О. І.* Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку. Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при Українській академії внутрішніх справ, 1995. 312 с.
12. *Печеницин В. А.* Состав административного проступка и его значение в юрисдикционной деятельности органов внутренних дел. Хабаровск: Хабаровск. высш. шк. МВД СССР, 1988. 58 с.
13. *Половніков В. В.* Заходи адміністративного примусу в діяльності Державної прикордонної служби України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 “Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право” / В. В. Половніков. Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 21 с.
14. Про відповідальність перевізників під час здійснення міжнародних пасажирських перевезень: назва Закону України в редакції від 2 грудня 2010 року // Офіційний вісник України. 2010. № 101. Ст. 3615.
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень судового захисту іноземців та осіб без громадянства і врегулювання окремих питань, пов'язаних з протидією нелегальній міграції: Закон України від 29 травня 2016 року // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 27. Ст. 521.
16. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 26. Ст. 892.

17. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 179 (з наступними змінами та доповненнями).
18. Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року // Офіційний вісник України. 2006. № 14. Ст. 1058.
19. Стефанюк В. Інститут адміністративної відповідальності юридичних осіб: проблеми теорії та практики // Право України. 1999. № 9. С. 6–9.
20. Тиндик Н. П. Світовий міграційний процес: теорія, практика, державне регулювання: монографія. К.: Атіка, 2006. 532 с.
21. Тихомиров Ю. А. Теория закона. М.: Наука, 1982. 257 с.
22. Філософський енциклопедичний словник: довідкове видання / Редкол.: В. І. Шинкарук (голова редкол.) [та ін.]. К.: Абрис, 2002. 744 с.
23. Якуба О. М. Административная ответственность. М.: Юрид. лит., 1972. 152 с.

Проаналізовано різні критерії для розподілу адміністративних правопорушень, пов'язаних з нелегальною міграцією, проти дію яких віднесено до повноважень Державної прикордонної служби України. Встановлено класифікаційні особливості окремих правопорушень. Визначено дві групи адміністративних деліктів: які безпосередньо є нелегальною міграцією і які сприяють вчиненню нелегальної міграції.

Different standards for the allocation of administrative offenses related to illegal immigration, opposition to which is attributed to the powers of the State Border Service of Ukraine is analyzed. Classification characteristics of individual offenses are set. Two groups of administrative delicts are defined: those which are directly illegal migration, and those which contribute to the commission of illegal migration.

Проанализированы различные критерии для разделения административных правонарушений, связанных с нелегальной миграцией, противодействие которым отнесено к полномочиям Государственной пограничной службы Украины. Установлено классификационные особенности отдельных правонарушений. Определены две группы административных деликтов: которые непосредственно являются нелегальной миграцией и способствующие совершению нелегальной миграции.

Надійшла 3 січня 2017 р.

К. В. МУРАВЬОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІВ ТА УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 68–72

Реформа сфери виконання кримінальних покарань, започаткована Міністерством юстиції України у 2016 р., вимагає проведення детального дослідження сучасного стану та перспектив подальшого розвитку кадрового забезпечення органів і установ цієї сфери. Вирішення проблем кадрового забезпечення пенітенціарної системи України дасть можливість сформувати основу для подальших якісних реформ у цій сфері.

Ефективність державної політики у будь-якій сфері, в тому числі у сфері виконання кримінальних покарань, передусім залежить від того, хто саме виконує завдання та функції, що вона повинна виконувати. У цьому випадку йдеться про той первісний елемент органів та установ виконання покарань, як їх кадри. Саме від того, наскільки повноцінно і якісно органи та установи виконання покарань наповненні кадрами, від того, наскільки ефективно такі кадри виконують покладені на них завдання та функції, залежить успіх функціонування всієї пенітенціарної системи загалом, у тому числі й ефективність державної політики у сфері виконання кримінальних покарань. Адже немає значення, скільки було покладено зусиль з боку вищих органів державної влади й окремо взятих керівних ланок системи управління органами й установами виконання, якщо поставлені перед конкретними виконавцями завдання будуть здійснюватися неякісно або ж взагалі не виконуватися. Як цілком слушно зауважує Л. В. Гапоненко, для повноцінного виконання завдань, поставлених перед органами влади, держава, окрім іншого, повинна сприяти належному кадровому забезпеченню. Це заохочуватиме до плідної роботи працівників і гарантуватиме належний рівень діяльності органу державної влади загалом [1, 107–108]. А тому окремим напрямом удосконалення системи управління органами й установами виконання покарань і всієї державної політики у сфері виконання кримінальних покарань слід вважати вдосконалення кадрового забезпечення таких органів та установ.

Одним із виявів формування кадрів органів та установ виконання покарань виступає їх підготовка. Так, відповідно до ч. 3 ст. 14 Закону України

“Про Державну кримінально-виконавчу службу України” кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України [5]. Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 вересня 2015 р. № 1675/5. З аналізу наведеного нормативно-правового акта випливає, що професійна підготовка осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України — це організований, безперервний і цілеспрямований процес отримання та вдосконалення ними професійних знань, спеціальних умінь і навичок, необхідних для успішного виконання службових обов'язків. При цьому професійна підготовка осіб рядового та начальницького складу включає в себе систему освіти й спеціальної підготовки, носить поступовий, безперервний характер, проводиться протягом усієї службової діяльності і складається з таких видів навчання: підготовка у навчальних закладах Державної пенітенціарної служби України; первинна професійна підготовка; перепідготовка; підвищення кваліфікації; стажування; службова підготовка [6]. Як показує аналіз вищенаведеного законодавчого положення, підготовка кадрів органів та установ виконання покарань будучи складовою їх формування, має у своєму складі кілька самостійних напрямів її реалізації. Не ставлячи за мету проведення характеристики усіх зазначених напрямів підготовки кадрів органів та установ виконання покарань, зауважимо, що всі вони мають на меті здійснення забезпечення органів та установ виконання покарань якісними кадрами.

У Концепції державної політики у сфері реформування державної кримінально-виконавчої служби особлива увага приділялася на створенню ефективної системи добору та підготовки кваліфікованого персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, запровадженню спеціалізованої системи освіти, яка б охоплювала усі види навчання — від початкової професійної підготовки до повної вищої освіти та дальшої післядипломної освіти, а також забезпеченню безперервної освіти, спрямованої на задоволення потреб Державної кримінально-виконавчої служби України у разі необхідності перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу [7]. На сьогодні функціонують такі спеціалізовані навчальні заклади підготовки кадрів органів та установ виконання покарань: Академія державної пенітенціарної служби; Інститут кримінально-виконавчої служби; Білоцерківське училище професійної підготовки персоналу; Дніпродзержинське училище професійної підготовки персоналу; Хмельницьке училище підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу [4]. Вважаємо, що така кількість спеціалізованих навчальних закладів не може забезпечити повною мірою потреби в підготовці кадрів органів та установ виконання покарань, тому кількість таких закладів потрібно збільшувати, розвивати їх мережу.

Окрему увагу під час здійснення кадрового забезпечення органів та установ виконання покарань необхідно звертати на підвищення стану законності в їх діяльності. Цей напрям роботи має забезпечуватися як під час формування кадрів, так і під час подальшої їх роботи або проходження служби.

Слід зауважити, що “важливою характеристикою діяльності є стан законності серед особового складу системи. У 1991–1993 рр. було засуджено за вчинення злочинів 34 працівники системи, у подальші роки названа цифра зростає. Збільшилась кількість співробітників місць позбавлення волі, які звільняються в перший рік служби. Серед цих працівників значна кількість звільняється за негативними мотивами. У 2007 р. виявлено 57 працівників органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, які вчинили правопорушення з корупційними ознаками” [3, 218]. Так, авторський колектив підручника “Кримінально-виконавче право України” наголошує на тому, що служба в установах “... вимагає особливої дисциплінованості, поєднана нерідко з небезпекою для життя і наближається багато в чому до військової (караульної) служби. Особливо це відноситься до служби тих осіб, які керують справою чи безпосередньо ведуть цю роботу і близько взаємодіють з ув'язненими, а саме до служби адміністрації та нагляду місць ув'язнення” [3, 220]. Згідно з інформацією про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за 6 місяців 2015 р. 2 працівники (проти 5 за 6 місяців 2014 р.) притягнуті судами до адміністративної відповідальності відповідно до антикорупційного законодавства, а саме: у Дніпропетровській області – 4 випадки, у Хмельницькій області – 2 випадки, по 1 випадку – Волинська, Кіровоградська, Полтавська, Рівненська, Сумська та Харківська області. Протягом I півріччя 2015 р. стосовно персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України відкрито 46 кримінальних проваджень (у I півріччі 2014 року – 38) [2]. Наведені показники порушення законності персоналом органів та установ виконання покарань не є втішними, а подекуди простежується тенденція до їх збільшення. На зміцнення стану законності серед персоналу органів та установ виконання покарань, без сумніву, позитивним чином вплине підвищення їх соціального та правового захисту, заробітних плат. Після чого можна буде зробити переатестацію кадрів органів та установ виконання покарань на кшталт тієї, що була здійснена в органах Національної поліції України.

Ще одним напрямом вдосконалення кадрового забезпечення органів та установ виконання покарань слід вважати оновлення існуючих кадрів, а також їх демілітаризацію. У згадуваній нами презентації демілітаризація пенітенціарної системи розглядається як окремий напрям її реформування. А тому вважаємо, що демілітаризація органів та установ виконання покарань повинна відбуватися дуже обережно, з поступовим зменшенням відсотка атестованих працівників. При цьому демілітаризований має бути весь персонал органів та установ виконання покарань, окрім персоналу сектору режиму й охорони та оперативної роботи. Інакше кажучи, йдеться про той персонал, який безпосередньо контактує із засудженими (здійснює оперативні й охоронні заходи, конвоювання тощо), має справу з вогнепальною зброєю та спеціальними засобами. Зокрема, виникає питання, навіщо спеціальне звання начальника відділу медичної частини, а також її окремим працівникам або ж начальнику та окремим працівникам відділу соціально-виховної та психологічної роботи, які по суті є психологами. Зазначені особи не заступають на чергування у

складі оперативних груп, не мають справу зі зброєю, не уповноважені застосовувати силу та спеціальні засоби, а тому повинні бути звичайними цивільними особами. Також слід наголосити, що будь-який напрям реформування пенітенціарної системи, в тому числі демілітаризація органів та установ виконання покарань, повинен бути закріплений на нормативно-правовому рівні з визначенням конкретних шляхів його реалізації, очікуваних результатів тощо.

Таким чином, на підставі наведеного можна дійти висновку, що кадрове забезпечення органів та установ виконання покарань становить сукупність заходів, пов'язаних із формуванням їх персоналу. Серед першочергових заходів, спрямованих на вдосконалення кадрового забезпечення органів та установ виконання покарань, слід назвати наступні: оптимізацію кількості кадрів органів та установ виконання покарань; розвиток інституту пробації; збільшення кількості спеціалізованих навчальних закладів, що здійснюють підготовку кадрів для органів та установ виконання покарань; акцентування на дотриманні стану законності серед персоналу органів та установ виконання покарань; проведення демілітаризації та переатестації персоналу органів та установ виконання покарань; залучення нових кадрів (оновлення) органів та установ виконання покарань. При цьому всі без винятку напрями реформування пенітенціарної системи, в тому числі уже наведені аспекти вдосконалення кадрового забезпечення органів та установ виконання покарань, повинні знайти своє відображення на рівні відповідного нормативно-правового акта (концепції, програми, стратегії тощо). Звичайно, більшість із наведених напрямів удосконалення кадрового забезпечення органів та установ виконання покарань не може бути виконано поза підвищенням стандартів соціального й правового захисту їхнього персоналу.

Джерела

---

1. *Гапоненко Л. В.* Законність в діяльності органів державної податкової служби України (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Гапоненко Людмила Віталіївна. Ірпінь, 2010. 239 с.
2. Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за 6 місяців 2015 року // Державна пенітенціарна служба України : офіційний сайт. URL : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/zp/uk/publish/article/789876>
3. Кримінально-виконавче право України: підручник / За заг. ред. О. М. Джужи. К.: Атіка, 2009. 642 с.
4. Навчальні заклади // Державна пенітенціарна служба України: офіційний сайт. URL : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index>
5. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2713-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 30. Ст. 409.
6. Про затвердження Положення про організацію професійної підготовки осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України: Наказ Міністерства юстиції України від 8 верес. 2015 р. № 1675/5 // Офіційний вісник України. 2015. № 76. Ст. 2546.
7. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 8 листоп. 2012 р. № 631/2012 // Офіційний вісник України. 2012. № 87. Ст. 3531

Ефективність державної політики у сфері виконання кримінальних покарань залежить від того, хто саме виконує її завдання та функції. У цьому випадку йдеться про той первісний елемент органів та установ виконання покарань, як їх кадри. Саме від того, наскільки повноцінно і якісно органи та установи виконання покарань наповненні кадрами, від того, наскільки ефективно такі кадри виконують покладені на них завдання та функції, залежить успіх функціонування всієї пенітенціарної системи загалом, у тому числі й ефективність державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

The effectiveness of the state policy in the sphere of penal depends on who is performing its tasks and functions. In this case we are talking about such a full member bodies and penal institutions their frames. That is how to fully and accurately authorities and penal institutions are filled with personnel, on how effectively such personnel perform their tasks and functions, the success of the functioning of the prison system as a whole, including the efficiency of the state policy in the area of criminal enforcement punishment. Staffing agencies and penal institutions is a set of activities related to the formation of their personnel. Among the immediate measures to improve staffing agencies and penal institutions are the following: optimization of the number of frames and penal institutions; development of the institute of probation; increasing the number of specialized schools that train personnel for enforcement and penal institutions; emphasis on the observance of lawfulness and the staff of penal institutions; of demilitarization and recertification of personnel and penal institutions; attracting new staff (update) enforcement and penal institutions. In this case, without exception directions of reforming the prison system, including the above aspects of improving staffing agencies and penal institutions should be reflected at the level of the corresponding legal act (Concept, program, strategy, etc.). Of course, most of the above areas of improvement staffing agencies and penal institutions can not be carried out higher standards of social and legal protection of their personnel.

Эффективность государственной политики в сфере исполнения уголовных наказаний зависит от того, кто именно выполняет ее задачи и функции. В данном случае речь идет о таком первоначальном элементе органов и учреждений исполнения наказаний, как их кадры. Именно от того, насколько полноценно и качественно органы и учреждения исполнения наказаний наполнены кадрами, от того, насколько эффективно такие кадры выполняют возложенные на них задачи и функции, зависит успех функционирования всей пенитенциарной системы в целом, в том числе и эффективность государственной политики в сфере исполнения уголовных наказаний.

Надійшла 31 січня 2017 р.

Р. П. ПАНАСЮК

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

НАУКОВІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 73–79

За три століття наука адміністративного права пройшла складний еволюційний шлях пошуку власної методології, об'єкта та загалом розкриття феноменології адміністративного права. На формування адміністративного права справили потужний вплив суб'єктивні фактори, оскільки воно великою мірою залежить від зміни політичних режимів і форм правління в країні. Складність питання полягає у розумінні сенсу та визначення предмета галузі.

У 2017 р. виповнюється 310 років з дати виходу першого тому “Тракта-ту про поліцію” відомого французького науковця Ніколаса Даламара. Поява цього твору стала потужним імпульсом для розвитку формування адміні-стративного права і системи адміністративного законодавства. За ці три сто-ліття наука адміністративного права пройшла складний еволюційний шлях пошуку власної методології, об'єкта і загалом розкриття феноменології адмі-ністративного права. На формування адміністративного права справили по-тужний вплив суб'єктивні фактори, оскільки воно великою мірою залежить від зміни політичних режимів і форм правління в країні. Крім того, на відміну від цивільного та кримінального права, сучасне розуміння адміністративно-го права нараховує трохи більше 110 років. Також саме науковці Західної Європи та практика західноєвропейського законодавства зробили основний вклад у розвиток адміністративного права. У Росії на цей процес значною мірою вплинули політичні обставини. Наприклад, дворазове оголошення “поза законом” адміністративного права, як окремої науки в СРСР (в 1917 та 1928 рр.) за “зв'язки з царським “поліцейським правом”.

Складність питання полягає у розумінні сенсу та визначення предмета га-лузі. Адже адміністративне право — це найдинамічніша і найоб'ємніша з усіх нині існуючих юридичних галузей [1, 22]. Фактично немає такої сфери су-спільного або державного життя, якої б не торкалося адміністративно-правове регулювання. “Де немає начальника — там, звісно, виникає безпорядок”, — справедливо зазначав Діонісій Великий. Проте протягом цих 310 ро-ків розуміння завдань предмета, функцій адміністративного права неоднора-зово змінювались.

Розкриємо еволюцію наукових підходів до розвитку адміністративного права. Предметом дослідження є історіографія наукових підходів до розвитку адміністративного права. Об'єкт дослідження — суспільні відносини, що виникають на різних етапах розвитку адміністративного права.

“Адміністративна, управлінська влада — найдревніша влада, яку знало людство”, — на перший погляд ця спірна теза виглядає нелогічною і занадто категоричною. Проте саме без порядку в управлінні соціальна діяльність окремої людини та її соціуму загалом немислима. Людська спільнота як єдине ціле існує на основі керування та підпорядкування, а отже, управлінські відносини є одним із первинних елементів структури суспільства, поряд із створенням соціальних благ, забезпеченням безпеки та матеріальним виробництвом [2, 83].

Саме адміністративне право виступає базисом для функціонування виконавчої влади, яка є первинною відносно до інших гілок влади. Законодавча влада по своїй природі покликана в основному конкретизувати діяльність виконавчої влади, адже зазвичай у законах закріплюється уже існуючий порядок. Закони покликані припинити “війну всіх проти всіх”, як зауважував Томас Гоббс, але саме виконавча влада безперервно стежить за їх дотриманням. Якщо завдяки державному праву можна проголосити права, то їх реалізація можлива лише за допомогою органів виконавчої влади, діяльність яких регламентується адміністративним правом.

Судова влада за допомогою судових вироків покликана ліквідувати дезорганізуючі явища в соціумі, тим самим забезпечуючи стабільність, законність та раціональне функціонування виконавчої влади [3, 31]. Таким чином, адміністративне право є однією з найстародавніших та основоположних галузей системи права. Саме воно має значний вплив на забезпечення та регулювання відносин у суспільстві.

Найперші норми адміністративного права виникли у системах права стародавніх країн Заходу, Середнього та Далекого Сходу (закони XII таблиць, Хаммурапі тощо). Проте предками науки адміністративного права прийнято вважати камеральні науки (камералістика) та науку поліцейського права.

Свої витоки адміністративне право бере з камеральної науки (наука про економіку, фінанси, господарство, управління), яка вперше виникла у Німеччині та Австрії, і яку в часи її розквіту також називали поліцейською наукою. У період абсолютизму управління суспільними справами знаходилося у руках правителя, воля якого була законом, а дії не були обмеженими жодними адміністративними розпорядженнями. На той час предмет науки адміністративного управління був відсутній, оскільки не існувало сформованої системи розподілу влади, а також адміністративно-правового порядку, у межах якого були б встановлені правовим шляхом суб'єктивні права громадян відносно державної влади.

Прийнято вважати, що розвиток науки адміністративного управління було започатковано наукою про фінанси, економіку і господарство, яка з'явилася в Австрії та Німеччині в XVII ст. і мала назву “камералістика”. Подальший розвиток державно-управлінської думки реалізується в поліцейській науці, яка згодом переросла в науку адміністративного права.

В епоху Середньовіччя люди переважно жили в селах і невеликих містечках, де діяла формула “усі всіх знають”. Невелика кількість людей дозволяла общині власними силами виконувати функції поліції та підтримувати порядок. Така община уважно спостерігала за усіма приїжджими та неблагонадійними, схильними до порушення порядку, членів общини, піддаючи суворій карі тих, хто переступав закон. Однак з розвитком західноєвропейської цивілізації виникають такі великі міста, як Лондон, Париж, Рим, Венеція. Урбанізаційні процеси призвели до скупчення людних в різних місцях — на площах, вокзалах, ярмарках. Це були люди з найрізноманітніших соціальних верств — цигани, бродяги, бідняки, дезертири, втікачі та інші, що природно значно підвищувало рівень злочинності. Міська община уже не мала можливості власними силами підтримувати суспільний порядок. Тому центральна влада в Пруссії, Франції, Росії, Швеції, реагуючи на загрозу криміногенну ситуацію, створювала єдину професійну поліцейську організацію, завдання якої полягало у веденні боротьби зі злочинністю та підтриманням у містах суспільного порядку.

Однак на практиці функції поліції були більш різноманітними. Так, у Франції після реформи Людовіка XIV поліція була зобов’язана вести спостереження за всіма сторонами суспільного життя. У Російській імперії поліція, окрім традиційних функцій, виконувала й інші — стежила за освітленням вулиць, надійністю мостів, здійснювала заходи з протипожежної охорони. Видані царською адміністрацією і поліцією нормативні акти були об’єднані в поліцейське законодавство. У Франції схожим чином виникли цілі поліцейські кодекси. Саме на основі цих кодексів у своїй праці Ніколас Деламар окреслив предмет поліцейського права, вказав на групи суспільних відносин, об’єднані поліцейською діяльністю. До них належали: релігія, охорона здоров’я, громадський порядок, торгівля, дорожнє господарство тощо [4, 7]. Справу, яку започаткував Деламар, продовжили інші вчені-поліцейсти Західної Європи та Росії. Незважаючи на досить істотні відмінності у використовуваній термінології, визначенні функцій поліції, можна констатувати, що до середини XIX ст. поліцейське право оформилося в самостійну галузь права, покликану забезпечувати суспільний порядок і вести боротьбу з правопорушеннями.

Приблизно з 20-х років XIX ст. в більшості країн Західної Європи відбувається утвердження конституційних форм правління, унаслідок чого відбувається утвердження виконавчої влади як окремої гілки влади, а отже, сфера регулювання адміністративно-правових відносин розширюється.

Натомість поліцейське право не задовольняло потреби часу, оскільки регулювало відносно вузьке коло суспільних відносин. Тому як окрема галузь воно було приречене на злиття з “правом управління” — цей термін сформувався у другій половині XIX ст. в Німеччині. Означене встановлювало правовий статус структур виконавчої влади, наприклад уряду, головні принципи управління, також регламентувало роботу та повноваження державних службовців та їх дисциплінарну відповідальність.

Фактичний перехід до адміністративного права (тривав протягом другої половини XIX ст.) відбувся за сприяння буржуазних революцій (насамперед

Французької революції 1789 р.), коли права та свободи людини були протиставлені могутній державі. Методи прямого примусу, що використовувалися поліцейським правом, було змінено на підставах верховенства права, ідей про те, що адміністрування повинно ґрунтуватися на вимогах закону з обов'язковим урахуванням інтересів, прав і свобод громадян, що публічне адміністрування не може здійснюватися на власний розсуд чиновників [5, 18].

Нова індустріальна Європа з її “духом свободи” та ідеями лібералізму потребувала чітко визначених норм функціонування виконавчої влади, гарантій захисту не лише природних, а й економічних прав громадян від посягань з боку держави. Саме в конституційній державі проблема управління, врахування інтересів різних соціальних верств, досягнення рівноваги в суспільстві вимагала розумної і детальної правової регламентації діяльності виконавчої влади.

Важливо відзначити, що до половини ХІХ ст. саме державне право було галуззю права, яка регламентувала діяльність органів державної влади. У своїх наукових творах видатні західноєвропейські мислителі та державознавці — Монтеск'є, Гоббс, Гуго Гроцій, розглядаючи проблеми державного устрою, невіддільно торкалися проблем державного управління. Однак у 40–50-х роках ХІХ ст. відомий німецько-австрійський правознавець Лоренц фон Штейн переносить “державне управління” зі сфери державного права у нову галузь — “право управління”. Слід відзначити, що відокремлення “державного управління” від державного права відбувається поступово, фактично протягом другої половини ХІХ ст. [6, 16]. При цьому відокремлюється тільки та частина державного права, яка регулювала діяльність адміністрації. Термін “адміністративне право” ввели у науковий обіг французькі вчені. Цьому терміну, який успішно конкурував із терміном “право управління”, були притаманні ознаки родового поняття. Отже, термін “адміністративне право” міг об'єднати в єдине ціле дві частини адміністративно-правової діяльності — управлінську та поліцейську.

Таким чином, з ускладненням підзаконної діяльності виконавчої влади, починає формуватися “право управління”, або адміністративне право, яке поступово робить поліцейське право своєю автономною складовою. Проте зв'язок цих двох частин адміністративного права, незважаючи на автономний характер кожної, є органічним: державно-правові відносини регламентує право управління, а поліцейське право — їх особливий різновид, відносини у сфері громадського порядку. Отже, адміністративно-правова дійсність не монотейстична, а дуалістична: вона одночасно існує у сфері державного управління та у сфері громадського порядку.

Еволюційний розвиток вітчизняного адміністративного права був фактично зупинений після подій 1917 р. Саме з часу встановлення радянської влади починається новий етап в історії цієї галузі права.

Відображення наукового напрямку розвитку та становлення адміністративного права як фундаментальної правової науки на теренах Радянського Союзу (в тому числі Української Соціалістичної Радянської Республіки) знайшло своє відображення в 1923 р. з відкриттям Науково-дослідного інституту проблем державного будівництва (м. Київ). Перед науковцями того часу

партійним керівництвом було поставлене завдання щодо виведення “ідеальної формули управління державою” з урахуванням комуністичної ідеології.

У 1927 р. вперше прозвучала пропозиція відкрити такий науковий напрям дослідження: теорія радянського соціалістичного будівництва; теорія держави і права; адміністративне право.

З 1917 по 1937 р. адміністративне право на “легальному положенні” функціонувало лише з 1922 по 1928 р., увесь подальший час воно було забороненим, насамперед за свій попередній зв’язок з поліцейським правом. Ідеологи з ЦК ВКП(б) та такі ортодокси, як П. І. Стучка, – були переконані, що поліцейське право має право на існування лише в буржуазному суспільстві, де є поліцейські відносини та існують суперечності між владою і населенням [1, 10].

У 1931–1933 рр. відбувається активна робота науковців у сфері адміністративного права, але після перегляду напряму розвитку держави адміністративне право вилучається з усіх підручників Радянського Союзу. Адміністративне право визначається як таке, що є винятково буржуазним вченням, піддається критиці науковців, що займали просталінські позиції.

У 1933 р. в Інституті соціалістичного будівництва вийшла колективна монографія “Для подолання недоліків соціалістичного будівництва”, в якій науковці запропонували французьку модель управління суспільством, тобто адміністративного права. Крім впровадження імперативного та диспозитивного методів, у книзі містилася наукова критика радянської системи управління суспільством. Як наслідок, у 1934 р., через три місяці після публікації книги, увесь кадровий потенціал Інституту соціалістичного будівництва було репресовано.

До 1938 р. адміністративне право візуалізується через науковий напрям проблеми розвитку радянського соціалістичного будівництва.

“Потепління” щодо адміністративного права як галузі права розпочалося з прийняттям “сталінської” Конституції СРСР 1936 р., окремі норми якої фіксували положення про органи державного управління, їх обов’язки, компетенцію, основи адміністративно-правового статусу громадян та ін. Остаточна реабілітація адміністративного права відбулася у 1938 р. завдяки діяльності А. Я. Вишинського, який на Першій нараді з питань науки і держави у своєму виступі відзначив, що радянське адміністративне право повинно посісти одне з провідних місць, оскільки має виняткове значення, яке відноситься до управління у справі радянського соціалістичного будівництва [7, 23].

Зважаючи на зазначені обставини, можна стверджувати, що час реального становлення та розвитку радянського адміністративного права налічує майже 50 років.

Адміністративні норми за часів СРСР відігравали важливу роль соціального регулятора управлінських відносин у державі, керівництвом якої було задекларовано будівництво нового, більш соціально справедливого на його думку соціалістичного суспільства.

У 1956 р. Микита Хрущов, виголошуючи звітну доповідь на XX з’їзді КПРС, піддав критиці сталінські репресії та культ особи Й. Сталіна. З’їзд ухвалив курс на “мирне співіснування” соціалістичних та капіталістичних

країн. Цей курс підтримала не лише партійна верхівка та службова номенклатура. У державі припинилася підготовка до нових політичних процесів, розпочалася ліквідація системи ГУЛАГів. Велика кількість політв'язнів в СРСР, у т. ч. з України, отримала свободу, а частину реабілітували. У цей час відбулося послаблення цензури, насамперед у мистецтві і літературі. Завдяки цим змінам у 1956 р. відбулося повернення до проблем класичного адміністративного права як фундаментальної науки, коли словосполучення “адміністративне право та процес” повертається у підручники з класичного права. З того моменту і до 1991 р. адміністративне право знайшло своє відображення та закріплення у паспорті спеціальностей 12.00.01 — теорія радянського будівництва; теорія держави і права; адміністративне право.

Загалом виникнення та розвиток науки адміністративного права є одним з елементів правової науки та юридичної дійсності. Відповідно до змін історичних типів держави, її політичної системи та економічних відносин відбувається еволюція галузі адміністративного права, яка супроводжується формуванням відповідної галузі наукових знань.

Джерела

---

1. Адміністративне право України: навч. посіб. / Д. О. Беззубов, В. Д. Гвоздецький, О. В. Дудник, В. О. Заросило, А. Й. Міллер, А. М. Подоляка. К.: МП Леся, 2014. 320 с.
2. *Добрянов В. С.* Методологические проблемы теоретического и исторического познания. М., 1968. 318 с.
3. *Бельский К. С.* Феноменология административного права. Смоленск, 1995. 144 с.
4. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ: Істина, 2008. 457 с.
5. *Беззубов Д. О., Заросило В. О.* Трансформація та розвиток адміністративного права в умовах сучасного державотворення : навч. посіб. К.: МП Леся, 2014. 176 с.
6. Класичний феномен адміністративного права зарубіжних країн (Росія) / під ред. В. О. Заросило. К.: МП Леся, 2015. 120 с.
7. Адміністративне право України. Загальна частина / С. М. Алфьоров (ред.) К.: Центр учбової л-ри, 2011. 216 с.

Проаналізовано еволюцію наукових підходів до розвитку адміністративного права, виділено кілька етапів становлення адміністративного права як фундаментальної правової науки. Розглянуто об'єктивні та суб'єктивні фактори, що вплинули на історію розвитку адміністративного права. Особливу увагу приділено аналізу наукових підходів провідних науковців у галузі адміністративного права. Виникнення та розвиток науки адміністративного права є одним з елементів правової науки та юридичної дійсності. Відповідно до змін історичних типів держави, її політичної системи та економічних відносин відбувається еволюція галузі адміністративного права, яка супроводжується формуванням відповідної галузі наукових знань.

This article analyzes the evolution of scientific approaches to the development of administrative law, several stages of administrative law as the fundamental law of science were distinguished. The analysis of objective and subjective factors that influenced the history of administrative law is paid attention too. Particular attention is paid to the analysis of scientific approaches leading scientists in the field of administrative law. The amendments historical types of state and its political system and economic relations of the evolution of the field of administrative law, which is accompanied by the formation of the area of scientific knowledge.

Анализируется эволюция научных подходов к развитию административного права, выделяются несколько этапов становления административного права как фундаментальной правовой науки. Рассматриваются объективные и субъективные факторы, которые повлияли на историю развития административного права. Особое внимание уделяется анализу научных подходов ведущих ученых в области административного права. В соответствии с изменениями исторических типов государства, его политической системы и экономических отношений происходит эволюция области административного права, которая сопровождается формированием соответствующей отрасли научных знаний.

Надійшла 31 січня 2017 р.

К. В. СКИДАНОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ АВТОРА

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 80–83

Розглянуто актуальні питання захисту порушених прав і законних інтересів авторів. Головну увагу приділено способам та формам захисту авторських прав, підвідомчості судам справ з порушення авторського права. Виокремлено низку питань, які потребують подальшого дослідження та вдосконалення на законодавчому рівні.

На сучасному етапі розвитку країни спостерігаються все більші зміни в економічній сфері. Основна увага приділяється інноваційній діяльності людства, яка виявляється в інтелектуальній творчості, виникненні новітніх об'єктів охорони.

Питання захисту прав та інтересів авторів досліджувалися у працях багатьох вчених-дослідників, а саме: Т. М. Вахоневої, А. С. Гаркави, В. І. Борисової, І. В. Зайцевої-Калаур, Т. В. Рудник, О. Штефан та інших.

Завдання цієї статті полягає в теоретичному комплексному дослідженні форм захисту авторських прав, а також визначенні судами підвідомчості справ з порушення авторського права. Проаналізовано нормативно-правові акти щодо захисту прав та інтересів авторів, виокремлено коло питань, які потребують подальшого вдосконалення на законодавчому рівні.

Нині в Україні велика кількість розробників, науковців, які є авторами різних праць, винаходів, не звертають увагу на захист своїх прав та законних інтересів. Так, у ст. 41 Конституції України зазначається, що “кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності” [4].

Під захистом прав та законних інтересів авторів доцільно розуміти “передбачені законом заходи із їх визнання та поновлення, припинення їх порушення, застосування до правопорушників заходів юридичної відповідальності” [11, 297]. Захист авторських прав здійснюється шляхом застосування належної форми, засобів і способів захисту.

Розглядають дві основні форми захисту авторських прав: юрисдикційну, тобто забезпечену за допомогою державних органів (у тому числі судів); неюрисдикційну, що охоплює собою дії громадян і організацій із захисту авторських прав, здійснювані ними самостійно. З огляду практичної реалізації

механізмів регулювання більш вагоме значення мають юрисдикційні форми захисту — позови в суди (загальної юрисдикції, господарські та адміністративні), але й вони мають свої недоліки [10, 199].

Так, є загально визнаним, що “певне коло питань, пов’язаних із відновленням порушених або оспорених авторських прав, а також їх розгляд і вирішення, віднесене законодавством до компетенції того чи іншого суду (суду загальної юрисдикції, спеціалізованого суду)” [11, 299].

Відповідно до ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [4]. Однак процесуальне законодавство встановлює певні правила підвідомчості (юрисдикцію) судам тих чи інших справ. Наприклад, суди загальної юрисдикції розглядають: у цивільному провадженні спори по справах, що виникли зі спірних авторських правовідносин [9]; справи про адміністративні правопорушення у сфері авторських правовідносин [3]; кримінальні справи щодо злочинів, вчинених у сфері авторських правовідносин [5].

Спеціалізовані суди також можуть розглядати справи, що виникають з авторських правовідносин [8]. Відтак господарські суди розглядають спори, що виникають зі спірних авторських правовідносин між юридичними особами або громадянином і підприємцем [1].

Пленум Верховного Суду України постановив, що “у справах про захист авторського права позивачами є: автори творів, їх спадкоємці та особи, які набули права на твори відповідно до договору чи закону (суб’єкти авторського права); інші заінтересовані особи, які мають право в разі смерті автора та за відсутності уповноваженої ним особи звернутися до суду з позовом про охорону недоторканності твору” [7].

Відповідно до ст. 45 Закону України “Про авторське право і суміжні права” автори можуть управляти своїми правами через організацію колективного управління [2]. Організації колективного управління повинні виконувати від імені авторів на основі одержаних від них повноважень, зокрема, таку функцію, як звернення до суду за захистом порушених прав. Проте така організація, пред’явивши позов, не буде вважатися позивачем, оскільки вона звертається до суду в порядку, передбаченому ст. 45 ЦПКУ [9]. Позивачем у таких випадках може розглядатися тільки автор твору. З огляду на зазначене одразу виникає питання: чи є правомірним представництво інтересів автора організаціями колективного управління?

На сьогодні актуальним залишається питання і щодо суб’єктів захисту авторського права. Відповідно до ч. 1 ст. 52 Закону України “Про авторське право та суміжні права” за захистом свого авторського права автори мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції [2].

Відповідним органом до прийняття Постанови Кабінетом Міністрів України “Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності” від 23.08.2016 р. № 585 була Державна служба інтелектуальної власності, яка перебуває на стадії ліквідації [6].

На разі всі повноваження щодо реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності, а саме: всебічного, повного та об'єктивного розгляду справ про порушення прав інтелектуальної власності; удосконалення експертного забезпечення судочинства; підвищення кваліфікації суддів з питань інтелектуальної власності; здійснення захисту порушених прав та законних інтересів суб'єктів авторського права здійснює Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

Таким чином, в Україні існує низка практичних, проблемних питань, які потребують дослідження та вдосконалення на законодавчому рівні. До актуальних питань судової системи варто віднести такі:

- 1) через навантаження та незначну кількість спеціально підготовлених суддів суди загальної юрисдикції та спеціалізовані суди не можуть ефективно вирішувати спори, пов'язані з порушенням авторського права;
- 2) виникають труднощі з визначенням підвідомчості справ;
- 3) немає єдиної системи державних органів з визначенням їх спеціальної компетенції щодо захисту авторських прав;
- 4) існує суперечливість законодавчих актів у сфері захисту авторського права.

Джерела

---

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. 1991. № 6. Ст. 56.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 13. Ст. 64.
3. Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради України. 1984. № 51. Ст. 1122.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
6. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади державної системи правової охорони інтелектуальної власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 р. № 585 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/585-2016-p>
7. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Пленуму Верховного суду України від 04.06.2010 р. № 5 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10/page>
8. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 12 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12>
9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
10. *Бондаренко С. В.* Авторське право та суміжні права. К.: Ін-т інтел. власності і права, 2008. 288 с.

11. Право інтелектуальної власності : Акад. курс [підруч. для студ. вищих навч. закладів] / О. П. Орлюк та ін.; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім "ІнЮре", 2007. 696 с.

Через навантаження та незначну кількість спеціально підготовлених суддів суди загальної юрисдикції та спеціалізовані суди не можуть ефективно вирішувати спори, пов'язані з порушенням авторського права. Держава повинна створити єдину систему державних органів з визначенням їх спеціальної компетенції щодо захисту авторських прав, а також запровадити практику медіації при врегулюванні спорів, які виникають із порушення авторських прав.

This research gives grounds to assert that due to the load and a small number of specially trained judges, courts of General jurisdiction and specialized courts effectively to resolve disputes involving infringement of copyright. The state should create a unified system of state organs, identification of their special competence for the protection of copyright and to introduce the practice of mediation in the settlement of disputes arising from breach of copyright. Ukraine has a number of practical issues that need research and improvement in law. Thus, by pressing on the judicial system should include the following: 1) through a load and a small number of trained judges, courts of general jurisdiction and specialized courts can not effectively resolve disputes related to infringement of copyright; 2) having difficulty with the definition of jurisdiction of cases; 3) does not have a unified system of state agencies defined their special competence in respect of copyright protection; 4) there is inconsistency of legislation in the field of copyright.

Вследствие большой нагрузки и незначительного количества специально подготовленных судей суды общей юрисдикции и специализированные суды не могут эффективно решать споры, связанные с нарушением авторского права. Государство должно создать единую систему государственных органов с определением их специальной компетенции по защите авторских прав, а также ввести практику медиации при урегулировании споров, возникающих из нарушения авторских прав.

Надійшла 3 лютого 2017 р.

О. І. ДЕРГУНОВА

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

ПСИХОЛОГІЧНО-ПРАВОВІ ПОНЯТТЯ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 84–90

Розглянуто такі основні психологічно-правові поняття, як інтелектуальна емоція, імперативно-атрибутивне переживання, інтуїтивне право, нормативні факти, справедливість. Проаналізовано витоки, природу, своєрідні ознаки, функції, призначення права у розумінні прибічників психологічної школи права, які безпосередньо впливають на сучасне суспільство в межах правового розвитку держави.

Демократична трансформація України в ліберальну і соціально-правову державу зумовлює необхідність пошуку новітніх відповідей на заново поставлені національною теорією і практикою права проблем. Одним із шляхів такого пошуку є звернення до творчого надбання вітчизняних правових систем, включно психологічної, маючих світове визнання. Таке звернення застереже нас від повторення старих, вже пережитих вітчизняним правовим досвідом, помилок і, без сумніву, спонукатиме до змін способу розуміння і вивчення національної юриспруденції і її діяльності.

Завдання цієї статті полягає в тому, щоб проаналізувати такі основні психологічно-правові поняття, як інтелектуальна емоція, імперативно-атрибутивне переживання, інтуїтивне право, нормативні факти, справедливість. Цей аналіз має за мету виявити витоки, природу, своєрідні ознаки, функції і призначення права у розумінні прибічників психологічної системи права. Психологічна теорія права відзначається плідними здобутками в опрацюванні теорій правової держави і громадянського суспільства, що зумовлює неабияку її співзвучність із сучасністю. За зазначеними напрямками дослідження психологічне вчення про право ще не стало об'єктом необхідної уваги з боку сучасних теоретиків права в Україні.

З наук про людину перше місце посідає психологія. Тож зовсім не випадково, що голова вітчизняної психологічної школи права Лев Петражицький розпочинає свою фундаментальну працю “Теорія права і держави у зв’язку з теорією моралі” (1907 р.) з розкриття природи моторних¹ подразнень, їх зв’язку з мотивами поведінки. Виказуючи невдоволення з приводу стану су-

¹ Мотор (від лат. *motor* – що рухає, двигун). Моторика – вчення про рухи тіла, тілесно-душевні функції, що засадниче їх спричиняють.

часної йому психології, він зауважує: “Сучасна психологія знає і розрізняє три категорії елементів психічного життя: 1) пізнання (сприйняття і уявлення); 2) почуття (насолоди і страждання); 3) волю (наміри, активні переживання). Така класифікація не може бути визнана задовільною. Пізнавальні переживання — зорові, слухові, смакові та інші сприйняття, а також відповідні уявлення мають однобічно-пасивну природу переживання волі, наприклад, якщо працювати, не зважаючи на втому, є однобічно-активним переживанням. Однак шляхом належного самоспостереження або інтроспекції можна виявити існування у нашому психічному житті таких переживань, які не уміщуються в жоден з названих поділів, а мають двобічну, пасивно-активну природу... і можуть бути схарактеризовані як моторні, імпульсивні подразнення. Наприклад, природа переживань голоду, спраги, статевого збудження, страху... Всі явища людської і тваринної психіки, які мають вказану двобічну пасивно-активну природу, ми поєднуємо в особливий клас і називаємо такий клас імпульсіями або емоціями” [1, 21]. За Петражицьким, замість традиційного троїстого поділу елементів психічного життя на пізнання, почуття, волю, засадою психології та інших наук, які мають стосунок до психічних явищ — наук про право, державу, мораль, господарство тощо, треба визнати поділ на: 1) двобічні, пасивно-активні переживання, моторні подразнення, імпульсації або емоції; 2) однобічні переживання, які поділяються, своєю чергою, на: а) однобічно-пасивні, пізнавальні і чуттєві; б) однобічно-активні, вольові.

Імпульсації або емоції відіграють у житті тварин і людини роль головних і керівних психічних факторів пристосування до умов життя; інші однобічні елементи психічного життя відіграють при цьому допоміжну, підпорядковану і службову роль [1, 22–23].

Виникає питання: чи є такі технічні (експериментальні) прийоми і засоби, за допомогою яких можна було б виявляти, розпізнавати і більш чи менш чітко спостерігати звичайно непомітні і нерозпізнавальні емоції. Відповідні експериментальні прийоми виявлення і розпізнавання моторних подразнень Петражицький називає діагностикою емоцій і вивчає її.

Таким чином, опрацьовуючи емотивну теорію мотивації, мислитель доходить висновку, що домінуюче у сучасній науці вчення зводить всі вчинки, всю поведінку до єдиного шаблону мотивації, а саме до пізнання, відчуття і волі як елементів, з яких складається все психічне життя. З точки зору емотивної теорії мотивів поведінки такого єдиного шаблону немає і не може бути, а існує велике розмаїття видів і різновидів мотиваційних процесів.

По-перше, існує велика кількість імпульсїй, спеціальних емоцій з їх особливими, еволюційно розробленими і фіксованими акціями і бланкетних емоцій зі змінними в різних випадках акціями.

По-друге, існує велика кількість складних чуттєво-емоційних пізнавально-емоційних комбінацій, різні види цільової мотивації, об’єктна мотивація тощо.

При цьому, на відміну від домінуючого вчення, яке конструює свій шаблон мотивації у вигляді історично незмінного, завжди одного шаблону, застосов-

² Імпульс (від лат. *impulsus* — удар, поштовх до дії). Емоція (від лат. *emoveo* — потрясіння, хвилювання) — реакція людини і тварини на вплив внутрішніх і зовнішніх подразників, що має чітко виражений суб’єктивний характер і охоплює всі види чуттєвості переживань.

ного однаково і до найпримітивніших тварин, недиференційованим згусткам живої матерії, до людини з її багатою розвиненою психікою емотивна теорія виходить з історичної, еволюційної точки зору, з поступового розвитку, ускладнення і збагачення новими комбінаціями, новими видами і різновидностями, мотивації поведінки живих істот, відповідно до стадій розвитку їх фізичної і психічної організації.

Той єдиний шаблон мотивації, до якого домінує вчення зводить всю поведінку, є шаблоном гедонізму і егоїзму. Емотивна теорія мотивації не заперечує існування таких мотиваційних процесів, які можна схарактеризувати як гедоністичні та егоїстичні. Проте мається на увазі не загальний закон поведінки, а лише особлива різновидність мотиваційних процесів серед інших видів і різновидностей, нічого спільного з гедонізмом і егоїзмом не маючих.

Дещо кращим, ніж домінуюче в науці моністичне вчення гедонізму і егоїзму, є дуалістичне уявлення, яке вирізняє два види поведінки: егоїстичне і альтруїстичне. Проте і це уявлення є недостатнім, бо величезна кількість наших вчинків не має нічого спільного ні з егоїзмом, ні з альтруїзмом [1, 24–38].

Психологія Петражицького піддавалася гострій критиці з боку його сучасників на підставі суто дескриптивного її характеру. Психологічна теорія науковця не є цілком дескриптивною, оскільки мислитель обстоює теорію права у зв'язку з теорією моралі. Він поділяє усі етичні явища на імперативно-атрибутивні (право) і суто імперативні (мораль). Такий поділ засвідчує, що Петражицький дотримується класичної традиції розуміння природи права і моралі і в цьому треба вбачати головний інтелектуальний здобуток мислителя. У Європі термін етики як науки про мораль уперше застосував давньогрецький філософ Аристотель. Цим терміном він окреслив своєрідну галузь дослідження — “практичну філософію”. Якщо в “теоретичній філософії” з'ясовується, що має місце, то в “практичній філософії” — що має бути. Тож етика, як вчення про мораль, споконвіку є нормативним вченням про обов'язок або належне. Звідси й традиційний у логіці поділ суджень на аналітичні (що має місце) і нормативні (що має бути). У цьому зв'язку Петражицький говорить про “самодостатню мотивацію”, “нормативні судження”, “життя духу”.

Вищий, узагальнений родовий клас емоцій охоплює і ті, й інші імпульсії, тобто етичні й правові емоції, які мають деякі спільні риси. Петражицький цей вищий, родовий клас імпульсій, називає емоціями обов'язку належного, емоціями етичними. Свідомість обов'язку належного, етичні переживання, етична свідомість виступають як відповідні нормативні емоційно-інтелектуальні психічні поєднання. Зазначені емоції обов'язку суб'єктивно переживаються і формують відповідну поведінку [1, 39–45].

Складовою етичних емоцій є своєрідні пасивно-активні переживання, специфічні імпульсії. Для таких емоцій характерні наступні властивості:

1. Відповідні повторні збудження і наміри мають своєрідний містично-авторитетний характер. Ці імпульсії походять ніби з затаєного, відмінного від нашого буденного “я”, джерела (“голос Божий”, “голос совісті”, “слухатися”, “боятися совісті” тощо). На думку Петражицького, вказані особливості етичних моторних подразнень впливають на мислення філософів і вчених і ви-

значають характер і напрям їхньої інтелектуальної творчості в галузі етики. Основоположник моральної філософії Сократ говорив, як відомо, про вищий дух, демона, який підказує йому, яким чином він мусить поводитися. Геніальний мислитель, якого визнають найвидатнішим представником моральної філософії нового часу, Кант обрав засадою свого вчення про мораль метафізичне положення про існування особливого метафізичного, інтелігібельного “я”, своєрідного метафізичного двійника до нашого емпіричного “я”, інтелігібельне “я” звертається до емпіричного “я” зі своїми вказівками. Таку саму роль в ученнях інших філософів відіграють подібні метафізичні сутності: “природа”, яку уявляють як вищу істоту, світовий “розум”, “об’єктивний дух” тощо. Таким є уявлення історичної школи юристів та різних сучасних юристів і моралістів про “народний дух”, “загальну волю”, “інстинкт роду”, причому “рід”, “загальна воля” уявляються чимось наділеним вищим авторитетом і піднесеним над індивідом і його індивідуальною волею [1, 46].

2. Для етичних емоцій характерно й те, що вони переживаються як внутрішня перепона свободи, як своєрідна перешкода для вільного вибору і неухильний тиск до заданої поведінки. У цьому відношенні етичні емоції подібні до наказів або заборон. Як стверджує Кант, метафізичний двійник звертається до нашого “я” з “категоричним імперативом” [1, 47–56].

У цьому зв’язку Петражицький зауважує, що в минулі століття філософи, моралісти і юристи вірили в існування всезагальних, вічних і незмінних обов’язків і норм; сучасні філософи у це не вірять, вони доводять лише про існування часових і місцевих обов’язків та норм.

Зокрема, нові юристи дивляться на учення колишніх філософів права про існування поряд з часовими і місцевими змінними відповідно до змін звичаїв і законодавчих приписів нормами права, ще іншого, не залежного від певних звичаїв і місцевого законодавства, вічного і незмінного права, як на якусь нісенітницю, дивну помилку. На їхню думку, існують тільки позитивні, місцеві та часові правові обов’язки і норми права [1, 56–57].

Зрозуміло, що цими міркуваннями Петражицький розпочинає критику теорії позитивного права, а далі у виокремленому ним § 16 під назвою “Непридатність права в юридичному сенсі як засади для побудови наукової теорії права” ця критика досягає неабиякої витонченості й гостроти аналізу.

Усе це знову-таки говорить на користь наступної тез: усі етичні явища поділяються на імперативно-атрибутивні (право) і суто імперативні (мораль), інтелектуальний склад правових і моральних переживань різних. Так, у сфері правової свідомості мають місце двобічні, паристі суб’єктивні уявлення (суб’єкти зобов’язання — суб’єкти права) і об’єктні (об’єкти зобов’язання — об’єкти права). Інтелектуальний склад моралі у цьому відношенні бідніший, простіший, має не паристий, а простий, однобічний характер (лише суб’єкти зобов’язань, лише об’єкти зобов’язань, без суб’єктів і об’єктів домагань). Норми права є, з одного боку, зобов’язуючими, а з другого — такими, що надають права, тоді як норми моралі є лише зобов’язуючими. В моралі мають місце тільки однобічні зобов’язання, у праві — двобічні зв’язки між двома сторонами, борги одних, активно закріплені за другими, є їхніми правами. Такі

зв'язки є правовідносинами, які на одних накладають зобов'язання, а другим надають права [1, 124–126].

Уявлення про імперативно-атрибутивну структуру права є підставою для критики позитивно-правової теорії, а саме держава не в змозі односторонньо повелівати, а має бути й зобов'язаною стосовно своїх контрагентів. Теорія юридичного самозобов'язання держави не витримує критики, оскільки для того, щоб бути зв'язаною своїм власним правом, держава має підпорядковуватися об'єктивним нормам, незалежними від неї самої. Таке підпорядкування є вимогою справедливості, і держава стає зв'язаною не своїм власним позитивним правом, а ідеєю права, якій ця держава служить.

Не випадково, що в психологічній школі права акцентують увагу на договорі, як обопільній згоді його учасників. Договір — ключове поняття імперативно-атрибутивного права. Він зосереджує у собі, як у фокусі, найбільш істотні моменти стосовно і економіки, і права. Договірне право чинне, незалежно від того, визнають його офіційно, чи ні. В минулому договори не тільки визнавалися самостійними джерелами права, а й зводили все позитивне право і підставу його обов'язковості до договорів. Тож у позитивно-правовій теорії йдеться про одностороннє розпорядження влади, на відміну від договорів, обопільних угод [1, 125, 185, 429, 471; 2, 627–628; 3, 488–504].

Психологи права наголошують на імперативно-атрибутивній природі як характерній особливості права й апелюють до римського права. Сутність римського права імперативно-атрибутивна. Про це виразно засвідчує *carpus juris*. Про це засвідчують і праці давніх грецьких мислителів, передусім Платона і Аристотеля.

Аристотель відомий опрацюванням договірної теорії справедливості. Він доводить, що справедливість — це сфера розподілу, тобто існує дистрибутивна і ретрибутивна справедливість. Дистрибутивна справедливість врегульовує публічну (політичну) сферу; ретрибутивна — приватну (цивільну) сферу суспільства. У політичному суспільстві розподіляють, як благо, насамперед, владу, посади, винагороди, утримання тощо. Життя приватного суспільства врегульовують договори.

З класичною договірною теорією справедливості погоджуються і психологи права. Однак їхній підхід відзначається своєрідністю, оскільки вони отожднюють справедливість та інтуїтивне³ право. Сутністю інтуїтивного права є імперативно-атрибутивне переживання. Це право врегульовує, що кому належить, що хто заслужив. У цьому зв'язку варто пригадати класичну формулу справедливості: “віддати кожному згідно з його заслугами”. Це, знову-таки, вказує на визнання психологами права класичної теорії справедливості.

Інтуїтивне право констатує інтуїтивно-правова совість. Усвідомлення і переживання власної духовної гідності, честі, свободи вибору є індивідуальним переживанням кожного. Таке переживання існує в нас, а не поза нами. Проте це є власним, індивідуальним переживанням кожним таких духовних, позачасових цінностей, як совість, честь, гідність, свобода. Це актуалізує проблему

³ Інтуїція (від лат. *intuition* — уважно дивлюсь) — це: 1) здатність безпосереднього розпізнавання істини без обґрунтування доказами; 2) здогад, проникливість, що ґрунтується на попередньому досвіді.

духовної зрілості кожного індивіда, інтуїтивне право має справу не з судженнями про те, що належить згідно з законами, а про те, що кому належить і має бути надане згідно з “совістю”. У результаті інтуїтивно-правові норми є вищими законами, які існують скрізь, завжди, стосовно всіх. Вони всезагальні, самоцінні, на відміну від часових і місцевих позитивних норм. На цій підставі інтуїтивне право синонімічне природному, і перше, і друге об’єднані принципом, що право у витоці — це сфера нормативної етики, а не суто казуальної науки.

З огляду на інтуїтивне право стало можливим опрацьовувати вчення про нормативні факти. Згідно з цим можуть існувати факти, в яких знаходиться “підстава обов’язковості” певної поведінки, може існувати, інакше кажучи, розум, логос або смисл фактів. Нормативними фактами є такі складові інтелектуально-емоційних переживань, які зумовлюють зміст і обов’язковість етичних, естетичних чи правових “диспозицій” [1, 412–419; 2, 142–158].

У такий спосіб інтерпретовані нормативні акти утворюють підставу для вчення про джерела права. Психологи права значно розширили уявлення про види позитивного права порівняно із загальновизнаними поглядами [1, 410–490; 2, 126–158; 3, 488–506; 4, 36–40].

Види позитивного права не вичерпуються законом, звичаєм і судовим рішенням, як це зазвичай вважають юристи. Може існувати стільки видів позитивного права, скільки видів нормативних фактів. Петражицький нараховує більше п’ятнадцяти видів позитивного права, що існували й існують в історії та практиці (закон, звичай, судова практика, книжне право, вчення юристів, експертиза, законодавчі висловлювання, правові приклади, договори, обіцянки, програмні дії, прецедент, визнання, юридичні прислів’я, звички тощо [1, 149–151].

У підсумку стверджується, що інтуїтивне право автономне на відміну від гетерономності позитивного права; інтуїтивне право здобуває свою зобов’язуючу силу в собі самому, а позитивне право — в нормативних актах.

Отже, визначення права як двобічної (паристої) імперативно-атрибутивної структури утворює квінтесенцію психологічної школи права. Усвідомлення того, що іншим належить від нас і нам від інших і є обопільним моментом права. Така обопільність не заперечує принципу і вихідного положення психологічної школи права, а саме того, що сутністю права є індивідуальна психіка. Усвідомлення і переживання власної духовної гідності, честі, свободи вибору є індивідуальним переживанням кожного. Таке переживання існує в нас, а не поза нами. Проте це є власним, індивідуальним переживанням кожним духовних, позачасових цінностей.

У результаті інтуїтивне право синонімічне природному. І перше, і друге об’єднані принципом, що право у витоці — це сфера нормативної етики. Позитивне право має узгоджуватися з інтуїтивним чи то природним правом.

Стосовно перспектив подальшого опрацювання обраної проблематики, то такими варто вважати: дослідження емотивної теорії мотивації у зв’язку з відкриттям генетичного коду людини; вивчення співвідношення емотивної теорії мотивації і легітимаційної теорії, нормативного характеру права й інструментального характеру влади; співвідношення моралі і права, видів права.

1. *Петражицкий Л. И.* Теория права и государства в связи с теорией нравственности. СПб.: Лань, 2000. 608 с.
2. *Гурвич Г. Д.* Философия и социология права: Избранные сочинения. СПб.: Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. 848 с.
3. *Сорокин П. А.* Человек. Цивилизация. Общество: пер. с англ. М.: Политиздат, 1992. 543 с.
4. *Михайлов П. Е.* Новые идеи в правоведении // Философия права и нравственности. Сб. 4. СПб., 1915. С. 36–60.

Визначення права як двобічної імперативно-атрибутивної структури виступає сутністю психологічної школи права. Усвідомлення того, що іншим належить від нас і нам від інших і є обопільним психологічним моментом права. Така обопільність не заперечує принципу і вихідного положення психологічної школи права, а саме того, що сутністю права є індивідуальна психіка. Усвідомлення і переживання власної духовної гідності, честі, свободи вибору є індивідуальним переживанням кожного. Це переживання існує в нас, а не поза нами. Проте воно є власним, індивідуальним відчуттям кожної людини духовних, позачасових цінностей.

Defining rights as bidirectional imperative-attributive structure acts essence of the psychological school of law. Awareness that others belong to us and us from others is the mutual psychological aspect of law. This reciprocity does not object the basic principles and source provisions of the psychological school for law, namely that the essence of law is the individual psyche. Awareness and emotions their own spiritual dignity, honor, freedom of choice is an individual experience of each. This experience exists within us, not outside us. However, it is their own, individual sense of each person spiritual and timeless values.

Определение права как двусторонней (парные) императивно-атрибутивной структуры выступает сущностью психологической школы права. Осознание того, что другим принадлежит от нас и нам от других и обоюдно психологическим моментом права. Такая взаимность не возражает принципа и исходного положения психологической школы права, а именно того, что сущностью права является индивидуальная психика. Осознание и переживание собственного духовного достоинства, чести, свободы выбора является индивидуальным переживанием каждого. Такое переживание существует в нас, а не вне нас. Однако это является собственным, индивидуальным переживанием каждого человека духовных, вневременных ценностей.

Надійшла 16 грудня 2016 р.

В. А. ЖИВИЦЬКИЙ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 91–98

З'ясування інституціонального характеру становлення Державної фіскальної служби України набуває особливого значення у частині загальнонародської тенденції гуманізації відносин держави і платників податків. Важливі завдання зазначеного теоретико-правового процесу зумовлюються Комплексною програмою інституціонального розвитку, ухваленій Кабінетом Міністрів України на 2016–2020 роки.

Інституціоналізація Державної фіскальної служби України розглядається як визначальна складова процесу її становлення як правового інституту.

Змістовні та функціональні особливості інституціонального розвитку Державної фіскальної служби України є предметом дослідження представників різних галузей соціогуманітарного знання, зокрема, В. Г. Воронкової, І. М. Гавриленка, Є. І. Головахи, Р. А. Калюжного, В. В. Костицького, М. П. Недюхи, Н. М. Оніщенко, А. О. Ручки, В. К. Черняка, Ю. С. Шемшученка, І. Д. Якушика, М. Вебера, С. Г. Кірдіної, Д. Норта, Т. Парсонса, Д. Ходжстона та інших, праці яких склали вихідний теоретико-методологічний потенціал дослідження названої проблематики.

Проаналізовано змістовні, організаційні та функціональні характеристики процесу становлення ДФС України як правового інституту.

Інституціоналізація Державної фіскальної служби України (далі — ДФС України), будучи процесом, що розгортається у часі та соціальному просторі, може бути розглянута як сукупність інтересів і потреб, засобів їх реалізації та задоволення, як певна послідовність етапів становлення і розвитку центрального органу виконавчої влади. Відповідно, основними характеристиками зазначеного процесу можна вважати: а) наявність інтересів і потреб, задоволення яких вимагає спільних, цілепідпорядкованих, споріднених дій держави і платників податків, стосунки яких регулюються як правовими, так і морально-етичними нормами, а також правилами (приписами) і процедурами; б) ухвалення (прийняття чи нехтування) останніх (норм, правил і процедур) мають своїм наслідком добросесну поведінку платника податків чи

ухилення від сплати податку (винагорода і санкції); в) формування системи статусів і ролей, які поширюються на всіх учасників податкових правовідносин як його суб'єктів; г) формування єдиної ієрархічно побудованої статусно-рольової структури як єдності суб'єктів (учасників), що діють згідно з чинними (загальноприйнятими) нормами, правилами і процедурами. Саме останні регламентують формування (інституціоналізацію) органів ДФС України, зумовлюють характер її зв'язків з платниками податків, а платників податків — з державою, що дає змогу визначитися та закріпити на правовому рівні їх структуру, функції, права та обов'язки, виробити правила добросесної поведінки, сформулювати завдання спільної діяльності [1].

Правова інституціоналізація надає ДФС України формалізованого вигляду, визначеності, зовнішньо відокремленого існування як органу державної виконавчої влади з характерними — відповідно до статусу — ознаками формування, функціонування та реформування, а також законодавчо визначеними відносинами з платниками податків, які формуються відповідно до певної сукупності впорядкованих та систематизованих норм, правил і процедур, приписи яких поширюються однаково на всіх суб'єктів системи податкових правовідносин.

Зазначена соціальна потреба зумовила не лише нормативно-правові засади діяльності ДФС України, а й організаційно-розпорядчі, її структуру, механізм діяльності, здатний до ефективного функціонування в частині, передусім, фінансового забезпечення суспільного розвитку.

Правову інституціоналізацію ДФС України варто розглядати не лише як форму організації правового забезпечення її діяльності, а й як засіб її функціонування як соціальної організації, що має свою законодавчо визначену та внутрішньо сформовану структуру (ієрархію) з персоніфікованими статусами (посадами) та уніфікованими (для колективного органу ДФС України) і персоналізованими (для окремих службових і посадових осіб цих органів (структур) базами даних тощо. При цьому, з урахуванням правового закріплення статусів і ролей ДФС України як суспільної організації, важливим уявляється визначитися з розподілом ролей (функцій) у частині сприяння, підтримки суспільно значущих зусиль, задоволення суспільних потреб загалом, що досягається скоординованими діями як кожного окремого взятого посадовця, так і структурними підрозділами — секторами, відділами, управліннями, державними податковими інспекціями та адміністраціями, департаментами тощо.

Відповідно, можна стверджувати, що інституціоналізація ДФС України розгортається за двома основними напрямками водночас — правовим і соціальним (суспільним), які, доповнюючи один одного, спроможні надати її діяльності ознак ефективності, принаймні, у двох вимірах — наповненні бюджету та формуванні сприятливого податкового клімату з перспективою формування нової системної якості — гуманізації податкових правовідносин.

Оскільки суб'єкти господарської діяльності як фізичні особи (індивіди), так і юридичні особи (групи індивідів, їх об'єднання, підприємницькі структури) є платниками податків, тобто такими, що перебувають у певних сто-

сунках із системою фіскальних органів, то формування та закріплення зазначених стосунків, характеру зв'язків між ними, а також їх нормативно-правова формалізація є однією з визначальних ознак ДФС як правового інституту.

Важливу роль у формуванні внутрішньої структури ДФС України як правового інституту, її зв'язків з платниками податків, характеру зовнішніх відносин з іншими соціальними інститутами та організаціями має визначення їх правового статусу, ролей у системі суспільних відносин. Так, згідно з Законом України “Про державну податкову службу в Україні” та Господарським кодексом України податкова служба має забезпечувати зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності виробництва, його соціальної спрямованості, гармонізацію податкового законодавства з іншими правовими системами, передусім держав – членів ЄС.

Відповідно, податкова система є регуляторним засобом в організації господарської діяльності, спрямовуючи свої зусилля на підтримку малого та середнього підприємництва, соціально-економічний розвиток країни.

Натомість податкове законодавство, регулюючи питання оподаткування суб'єктів господарювання, має оптимально поєднувати фіскальну та стимулюючу функції оподаткування, забезпечувати стабільність системи оподаткування, у тому числі шляхом уникнення подвійного оподаткування та забезпечення гармонізації (апроксимації, адаптації) з нормами права держав – членів ЄС.

Виходячи з викладених положень, можна стверджувати, що під інституціоналізацією слід розуміти процес нормативно-правового становлення фіскальної служби, що першопочатково передбачає формування її як органу державної влади, який має законодавчо визначені повноваження, функції, формалізовану структуру, науково обґрунтовані принципи діяльності з подальшим визначенням системи зв'язків з платниками податків, обопільних правил поведінки, розподілом соціальних статусів і ролей, відповідальності, цілей спільної діяльності, які полягають у задоволенні суспільних потреб, розгляду їх як джерела і ресурсу розвитку країни.

У такому розумінні фіскальна система ДФС України як орган державної виконавчої влади, будучи однією з форм організації та правового регулювання суб'єктів економічної діяльності та правопорядку, має визначальний вплив на створення та функціонування системи оподаткування, що охоплює сферу податкових правовідносин, визначає її легітимність, дієвість та ефективність.

ДФС України, будуючи свою діяльність відповідно до вимог принципів верховенства права, пріоритету прав і свобод людини і громадянина, соціальної справедливості, економічної доцільності, поєднання інтересів держави і суспільства, територіальних громад, суб'єктів господарювання та громадян, застосовуючи механізми впливу на платників податків, які зумовлюються чинною системою нормативно-правових актів, де-юре і де-факто заохочує, винагороджує (шляхом надання пільг щодо оподаткування), чи, навпаки, пригнічує і гальмує (встановлюючи квоти, санкції, ліцензування, перелік підакцизних товарів, заборону вчинення певних дій тощо) певні види виробництва, встановлює фінансові та штрафні санкції та інші види відповідальності

у випадку порушення податкового законодавства, що не може не впливати на характер суспільних відносин, що формуються.

Таким чином, ДФС України має необхідні підстави для її визначення як правового інституту, оскільки діяльність є системною з чітко сформульованою метою та легітимними, законодавчо визначеними механізмами, правилами і процедурами їх досягнення.

Для характеристики ДФС слугує також:

а) визначений перелік принципів і функцій, ієрархічна структура її побудови з визначенням особливостей підпорядкування та розмежування компетенції;

б) наявність необхідних людських, матеріальних і духовних ресурсів для реалізації покладених на неї функцій і завдань діяльності;

в) здатність до самоорганізації та самовдосконалення, розширення і поглиблення зв'язків з платниками податків, поновлення ресурсів і потенціалу впливу на економічну сферу життєдіяльності українського суспільства тощо.

Водночас визначати діяльність ДФС України як інституту податкового права навряд чи доцільно, зважаючи на соціально орієнтовані пріоритети та завдання діяльності: податкове законодавство слугує основним засобом, легітимним інструментом, процедурою і механізмом забезпечення соціального впливу на діяльність великих груп людей як платників податків.

Утвердження ДФС як правового інституту неможливе поза процесом становлення законотворчого платника податків, що має розглядатись як одна з визначальних рис (ознак) його буття як громадянина. Підпорядкованість громадянському началу формує спільний інтерес, який єднає платників податку незалежно від місця та ролі, соціального статусу в системі виробничої ринкової системи, величини отримуваного доходу, відношення до форми власності (державної, комунальної чи приватної).

Зазначене формує законотворчих платників податку як певну соціальну спільність, засадничою підвалиною якої є множинність інтересів — індивідуальних і колективних, галузевих і суспільних, виробничих і споживчих, фізичних та юридичних осіб тощо. З усієї сукупності інтересів поступово виокремлюється спільний інтерес, який можна назвати громадянським, державницько- та суспільнозначущим, що дає можливість розглядати функціонування держави і суспільства як єдиного цілого, такого, що утверджує країну як демократичну, народ як державотворчий, а її громадян як законотворчих. Саме у цій площині закладається змістовна та функціональна єдність, підпорядкування індивідуальної волі спільній, передусім, конституційно визначеній меті — формування правової, демократичної, соціальної держави. Зазначене відповідає за своєю спрямованістю, що очевидно, і суспільному, і індивідуальному інтересу, завданням процесу соціальних змін.

Таким чином, процес інституціоналізації, будучи розгорнутим у соціальному часі та просторі як середовищі буття держави і платників податків і, водночас, як формування правового інституту, виникає як безпосередня відповідь на соціальні потреби, запити суспільного розвитку, виклики і ризики глобалізованого світу. По-перше, йдеться, передусім, про завдання за-

безпечення суверенітету, територіальної цілісності та суверенного розвитку Української держави, реалізації національних інтересів, потреби наповнення державного та місцевого бюджетів, державних цільових фондів, що можливо шляхом розроблення та реалізації державної фіскальної політики.

По-друге, процес інституціоналізації спроможний розгортатися шляхом унормування — правового та морально-етичного — соціальних зв'язків і відносин, що виникають між державою і платниками податків. Зазначене завжди розгортатися у національно-своєрідних формах відповідно до стану та рівня розвитку держави, її фіскальних органів, їх структури — вертикальної та горизонтальної, функцій, міри інтегрованості окремих елементів ДФС України в єдиний податковий орган, його стійкості, валідності, авторитетності [2, 101–227].

По-третє, однак за будь-яких умов ДФС України має поставати єдиним, цілісним, системно організованим органом, який характеризується стійкістю структури, функцій, завдань діяльності, усталеними зв'язками з платниками податків. При цьому зазначене не має контрастувати з його здатністю до організаційних і функціональних змін, так само як не має негативним чином позначатися на адаптивній спроможності у роботі з платниками податків.

Не викликає сумніву спроможність інституціоналізації як процесу забезпечення модернізаційних змін українського суспільства, зокрема, модернізації податкової системи, зважаючи на однотипність та спадкоємність (за А. Маслоу) базових потреб людини, необхідності адаптації останньої до умов середовища проживання, інтеграції суспільства відповідно до правових та моральних норм, визначення перспектив соціального розвитку. Саме зазначеною обставиною можна пояснити сутність та національно-своєрідні форми запозичення досвіду інших держав світу в частині модернізації вітчизняних практик, їх адаптації, апроксимації та гармонізації відповідно до вимог європейських стандартів тощо.

При цьому ми виходили з того, що основи господарської діяльності (господарювання) в Україні визначаються Конституцією України, Господарським та Цивільним кодексами України, законами України, нормативно-правовими актами Президента України та Кабінету Міністрів України, нормативно-правовими актами інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які передбачають різноманітність, правову рівність суб'єктів господарювання, заснованих на чинних правах власності та формах організації підприємницької діяльності.

Податкова реформа в Україні має передбачати докорінну зміну двох основних компонентів: а) правил гри у взаєминах держави та платників податків, що потребує передусім докорінного перегляду сутності та функціонального призначення законодавчих принципів нарахування податків; б) організаційної реформи самої податкової служби, її кадрового “перезавантаження”. При цьому, як уявляється, податковому реформуванню має передувати макроекономічне визначення перспектив розвитку країни. Ідеологія різного оподаткування окремих груп платників податків (представників підприємницьких кіл) для влади є неприйнятною [3]. Проект змін до По-

даткового кодексу України, за оцінками Уряду, має передбачати подолання суб'єктивності податкової системи та зменшення навантаження для всіх груп платників податків — і малих, і середніх, і великих. Зазначене стосується і адміністрування податків, яке має бути зменшене для всіх груп платників податків. Саме такий підхід пов'язується зі справедливою податковою реформою, яка Міжнародним валютним фондом визначена як ключова. При цьому урядовий проект податкової реформи виходить з необхідності поступового зниження ставок, що матиме своїм наслідком зростання дефіциту бюджету до 60 млрд грн, тоді як парламентський проект, передбачаючи стрімке зниження ставок з перспективою формування дефіциту бюджету у розмірі, за різними оцінками, 200–207 млрд грн уявляється значно ліберальнішим.

Позиція Світового банку полягає у продовженні політики макроекономічної стабілізації (за умов кризи), яка дозволяла б уникати різкого, а тим більше радикального, зниження ставок оподаткування [3].

Незалежні експерти наголошують на важливості уникнення ситуації запровадження податку на весь товарообіг групи платників податків, яка отримала назву спрощенців, тобто групи платників податків, які мають невеликий бізнес і сплачують єдиний соціальний внесок на мінімальну заробітну плату і податок у розмірі 4 %. Уявляється, що саме зазначена група платників податків є основою формування середнього класу в Україні, створення нових робочих місць на засадах самозайнятості. Пропозиції сплачувати ЄСВ за ставкою 20 % та її поширенням на весь дохід уявляються достатньо загрозливими для зазначеної групи платників податків [4]. Податкова реформа має сприяти становленню нових підприємств і галузей чи, принаймні, інноваційно-технологічному оновленню діючих засобів: а) утвердження рівних, прозорих, незалежних від сваволі чиновників “правил гри” — податкового законодавства; б) зниження податкового навантаження на сумлінних платників, у тому числі шляхом соціально справедливого розподілу податкового тягаря; в) скасування ганебної практики т. зв. “планів податкових надходжень”, бюрократичного свавілля як джерела політичної та економічної корупції. Тож можна стверджувати, що інституціоналізація ДФС України є атрибутивною вимогою, характерною ознакою сучасного суспільства як суспільства організованого, впорядкованого, структурованого. Саме завдяки інституціоналізації дія як великих груп платників податків, так і окремих громадян перетворюється в організовану, формуючи тим самим опорні точки громадського порядку, спільних, скоординованих дій індивідів відповідно до досягнутих (задекларованих) соціально значущих цілей. Звідси інституціоналізація може інтерпретуватися як своєрідний процес сходження платника податків до такої соціально значущої поведінки, що відповідає нормативно-правовим приписам, закріплюючи тим самим повсякденну соціальну практику, принаймні, в частині підприємницької активності та сплати податків як сукупності певних норм, стандартів поведінки, законодавче оформлення статусу як певного ритуалу. Звичайно, реалізація зазначеного не може не сприяти становленню ДФС України як організаційної структури, діяльність якої передбачає відповідне кадрове, матеріальне, фінансове забезпечення.

Виходячи із законодавчо визначених цілей і завдань діяльності органів ДФС України, а також її структури, функцій, наданого обсягу прав і повноважень, визначених обов'язків і відповідальності, можна стверджувати, що призначенням цієї інституції є виконання завдань (функцій), пов'язаних з організацією та забезпеченням виконання платниками податків своїх податкових зобов'язань. При цьому соціальним призначенням правових приписів є легітимізація і формалізація діяльності зазначеного органу державної влади для створення функціональної спроможності її діяльності щодо своєчасного та в повному обсязі надходження податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджетів та державних цільових фондів з метою забезпечення бюджетних організацій, підприємств, установ та їх працівників необхідними фінансовими коштами (ресурсами) для їх функціонування.

Джерела

---

1. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. М.: Начало, 1997. 190 с.
2. Новітні тенденції реформування державної податкової служби України : [монографія] / М. П. Недюха, В. А. Форостовець, В. С. Гаркуша, Ю. Г. Пащенко; за заг. ред. Т. Т. Ковальчука. К.: "МП "Леся", 2007. 336 с.
3. Яресько: Уряд не готовий піти на систему, яка зменшує податки для багатих і збільшує для бідних [Електронний ресурс] // УНІАН. 26.11.2015. URL: <https://economics.unian.ua/finance/1194522-yaresko-uryad-ne-gotoviy-piti-na-taku-sistemu-opodatkuvannya-ya-ka-zmenshue-podatki-dlya-bagatih-i-zbilshue-dlya-bidnih.html>
4. Підприємцям готують дуже неприємний сюрприз [Електронний ресурс] // Експрес online. 26.11.2015. URL: <http://expres.ua/main/2015/11/26/161682-pidpryemcyam-gotuyut-duzhe-nepryemnyu-syurpryz>

Розглянуто теоретико-правове забезпечення становлення Державної фіскальної служби України як правового інституту. Призначенням органів ДФС України є виконання завдань (функцій), пов'язаних з організацією та забезпеченням виконання платниками податків своїх податкових зобов'язань. При цьому соціальним призначенням правових приписів є легітимізація і формалізація діяльності зазначеного органу державної влади для створення функціональної спроможності її діяльності щодо своєчасного та в повному обсязі надходження податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджетів та державних цільових фондів з метою забезпечення бюджетних організацій, підприємств, установ та їх працівників необхідними фінансовими коштами (ресурсами) для їх функціонування.

Theoretical and legal framework for the formation of the State Fiscal Service of Ukraine as a legal institution. Based on legally defined goals and objectives of the DFS of Ukraine and its structure, functions provided by the scope of the rights and powers defined duties and responsibilities can be argued

that this institution is intended tasks (functions) associated with the organization and ensuring taxpayers with their tax obligations. Thus the social purpose of the laws is the legitimation and formalization of the aforementioned activities organ of state power to create the operational capability of its activity for the timely and full receipt of taxes, fees and other mandatory payments to the budget and state funds to provide budgetary organizations, businesses, institutions and their employees the.

Рассматривается теоретико-правовое обеспечение становления Государственной фискальной службы Украины как правового института. Назначением органов ДФС Украины является выполнение задач (функций), связанных с организацией и обеспечением выполнения налогоплательщиками своих налоговых обязательств. При этом социальным назначением правовых предписаний является легитимизация и формализация деятельности упомянутого органа государственной власти для создания функциональной способности ее деятельности по своевременному и в полном объеме поступления налогов, сборов, других обязательных платежей в бюджеты и государственные целевые фонды с целью обеспечения бюджетных организаций, предприятий, учреждений и их работников необходимыми финансовыми средствами (ресурсами) для их функционирования.

Надійшла 29 квітня 2017 р.

Ю. В. КАРТАВЦЕВА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 99–108

Обґрунтовується, що створення ефективної системи захисту прав суб'єктів господарювання інтелектуальної власності сприятиме укріпленню інноваційної моделі розвитку України. Введено поняття “господарсько-правовий механізм захисту прав інтелектуальної власності”, його структуру та характеристики складових.

На сучасному етапі економічного розвитку важливе значення має створення ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання. Наявність такої системи в Україні сприятиме укріпленню інноваційної моделі її розвитку, модернізації виробництва, підвищенню конкурентоспроможності в межах світової економіки. Адже збільшення інновацій, нововведень призводить до створення робочих місць у нових галузях, які визначають стан світової економіки ХХІ ст. — економіки, що базується на знаннях. Захист інтелектуальної власності стосується також і створення цивілізованого ринкового середовища, де як виробники, так і споживачі були б надійно захищені від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності, контрафактної продукції, виробництвом фальсифікованих товарів. На сьогодні явища недобросовісної конкуренції та свідомого порушення прав інтелектуальної власності становлять окрему проблему для України: проблему для розвитку міжнародної торгівлі, міжнародно-правових відносин у цілому [1].

Питання, пов'язані з захистом прав інтелектуальної власності, досліджувались у працях Ю. Бошицького, В. Луця, М. Галянтича, О. Дзери, Л. Ковалю, А. Колодія, В. Косака, П. Крайневої, О. Красавчикова, Н. Кузнецової, О. Лейста, М. Малєїна, А. Міцкевича, А. Олійника, Л. Михайлової, В. Нагребельного, М. Паладія, О. Підпригори, А. Святоцького, В. Сергієнка, Є. Харитонова, Я. Шевченко, Ю. Шемшученка, Г. Шершеневича, Р. Шишки, О. Ярешко та інших. В той же час більшість авторів розглядає зазначені питання з цивільно-правових позицій, з позицій цивільних прав фізичної або юридичної особи. Визначено базові поняття щодо об'єкта захисту — поняття власності (власність — відносини з приводу виробництва, а потім присвоєння і споживан-

ня його результатів), її форми (більшість дослідників виокремлюють форми власності, що знайшли своє відображення у Конституції України (у Конституції України передбачені: виключна власність українського народу (ст. 13), державна власність (ст. 14), власність територіальних громад села, селища, міста – комунальна власність (ст. 142), приватна власність (ст. 41). Визначено поняття захисту, відмінне від споріднених категорій, наприклад охорони, тощо.

Водночас засоби захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання, до яких треба віднести господарсько-правовий механізм захисту прав інтелектуальної власності, досліджувались недостатньо, що призводить до негативних наслідків у сфері господарювання, порушень конкурентних засад, негативно впливає на економічний розвиток країни.

Введемо поняття “господарсько-правовий механізм захисту прав інтелектуальної власності”, його структуру та характеристику складових.

Важливим засобом посилення захисту прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання є відповідний господарсько-правовий механізм. Під господарсько-правовим механізмом захисту прав інтелектуальної власності будемо розуміти сукупність певних правових норм, що регламентують відносини у цій сфері, у тому числі юридичну (господарсько-правову) відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання, а також органи, які розглядають справи з відповідних відносин (порушень прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання).

Зупинимось на складових зазначеного господарсько-правового механізму. Перша складова – це сукупність певних правових норм, що регламентують відносини у сфері інтелектуальної власності. Правовою основою цих відносин є Конституція України, Закони України “Про захист від недобросовісної конкуренції”, “Про авторське право і суміжні права”, “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, “Про охорону прав на промислові зразки”, “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, “Про охорону прав на сорти рослин”, Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо. Це також закони (положення) про Антимонопольний комітет України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Службу безпеки України, Державну митну службу України та ін.

Стосовно юридичної (господарсько-правової) відповідальності, то її звично визначають як граничну величину майново-примусового впливу на правопорушника, який може застосовувати до нього кредитор, господарський суд чи суд загальної юрисдикції. Розрізняють різні види юридичної відповідальності: адміністративну, кримінальну (кримінально-правову), цивільно-правову та господарсько-правову.

Адміністративна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності застосовується, зокрема, при порушенні прав інтелектуальної власності; здійсненні дій, що становлять акти недобросовісної конкуренції; незаконному розповсюдженні примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних; порушенні законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитуван-

ня, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва. Відповідно до ст. 24 Кодексу законів про адміністративні правопорушення (КУАП) захист прав здійснюється шляхом проведення адміністративних процедур: вилучення або конфіскація контрафактної продукції та обладнання, що використовується для її виготовлення, виправні роботи, адміністративний арешт або накладання адміністративних штрафів. Крім того, адміністративні санкції за порушення правил здійснення господарської діяльності можуть бути застосовані до суб'єктів господарювання уповноваженими державними органами. Зокрема, Антимонопольний комітет України відповідно до Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції” накладає штрафи на суб'єктів господарювання за вчинення дій, визначених як недобросовісна конкуренція. Митна служба України створює належні умови для захисту прав інтелектуальної власності на митному кордоні відповідно до розділу 10 Митного кодексу України.

Значними повноваженнями в частині притягнення суб'єктів господарювання до адмінвідповідальності наділений Антимонопольний комітет України. Згідно з ст. 14 “Компетенція адміністративних колегій Антимонопольного комітету України та адміністративних колегій територіального відділення Антимонопольного комітету України” Закону України “Про Антимонопольний комітет України” [2] постійно діюча адміністративна колегія Антимонопольного комітету вправі вносити до органів виконавчої влади обов'язкові для розгляду подання щодо анулювання ліцензій, припинення операцій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів господарювання, у разі порушення ними законодавства про захист економічної конкуренції (п. 9); надавати обов'язкові для розгляду рекомендації органам влади, органам місцевого самоврядування, органам адміністративно-господарського управління та контролю, суб'єктам господарювання, об'єднанням щодо припинення дій або бездіяльності, які містять ознаки порушень законодавства про захист економічної конкуренції, та усунення причин виникнення цих порушень і умов, що їм сприяють (п. 10); розглядати справи про адміністративні правопорушення, виносити постанови, а також перевіряти законність та обґрунтованість постанов, винесених адміністративними колегіями територіальних відділень Антимонопольного комітету України в цих справах (п. 11).

За Кримінальним кодексом (КК) України [3] за порушення прав інтелектуальної власності до відповідальності притягаються, відповідно до ст. 176 “Порушення авторського права і суміжних прав”, за такі дії: незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури, мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних; незаконне відтворення, розповсюдження виконань, фонограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації; інше використання чужих творів, комп'ютерних програм і баз даних, об'єктів суміжних прав без дозволу осіб, які мають авторське право або суміжні права.

Злочином у сфері інтелектуальної власності є незаконне відтворення, розповсюдження виконання фонограм і програм мовлення, а також їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах та ін-

ших носіях інформації. Відповідно до Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів і фонограм” від 23 березня 2000 р. відтворенням визнається виготовлення одного або більше примірників аудіовізуального твору чи фонограми у будь-якій матеріальній формі, у тому числі у звуко- або відеозапису, а також запис твору чи фонограми для тимчасового або постійного зберігання в електронній (включаючи цифрову), оптичній чи іншій формі. Розповсюдженням примірників аудіовізуальних творів чи фонограм визнається масове виробництво примірників аудіовізуальних творів чи фонограм і будь-які дії розповсюджувачів цих примірників, що спричиняють незалежно від способу передачу права власності або передачу права володіння, права користування або права розпорядження на ці примірники.

Злочином є будь-яке інше використання чужих творів, комп’ютерних програм і баз даних, об’єктів суміжних прав без дозволу осіб, які мають авторське право або суміжні права. До інших форм і способів використання чужих творів слід віднести: публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічний показ; будь-яке повторне публічне сповіщення в ефірі уже переданих в ефір творів, якщо воно здійснюється іншою організацією; переклади творів; переробки, адаптації, аранжування та інші подібні зміни творів; розповсюдження творів шляхом продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання у майновий найм чи у комерційний прокат та іншої передачі до першого продажу примірників твору; здавання в найм після першого продажу, відчуження іншим способом примірників аудіовізуальних творів, музичних творів у нотній формі, а також творів, зафіксованих на фонограмі або у формі, яку “читає машина”; імпорт примірників творів. Наведений перелік не є вичерпним.

За злочин до відповідальності притягаються за таких умов: 1) об’єкт авторського права чи суміжних прав, на який було звернуто посягання, охороняється законом; 2) якщо злочинні дії завдали матеріальної шкоди суб’єкту авторського права чи суміжних прав у великому або в особливо великому розмірі. Стаття 176 КК України також чітко визначає, що слід розуміти під цими поняттями. Матеріальна шкода вважається завданою у великому розмірі, якщо вартість примірників незаконно відтворених чи розповсюджених творів, матеріальних носіїв комп’ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, аудіо- та відеокасет, дискет, інших носіїв інформації або сума доходу, отриманого внаслідок незаконного опублікування, виконання, показу чи публічного оприлюднення творів, комп’ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, продажу аудіо- та відеокасет, дискет, інших носіїв інформації у сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, матеріальна шкода є завданою в особливо великому розмірі, якщо їх вартість або сума доходу у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Стаття 177 КК України “Порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію” передбачає, що незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми,

сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них, або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк. Ті самі дії, якщо вони вчинені повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або завдали матеріальної шкоди у великому розмірі, караються штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. Ці ж дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою, або якщо вони завдали матеріальної шкоди в особливо великому розмірі, караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Водночас слід мати на увазі, що чинне законодавство України про промислову власність передбачає випадки використання об'єктів цієї власності, які не визнаються порушеннями патентних прав.

Цивільно-правова відповідальність (як в цілому і господарсько-правова) має компенсаційний характер. Сутність компенсаційної функції правової відповідальності полягає у відновленні порушеного правопорушенням майнового стану потерпілого шляхом застосування на його користь компенсаційних майнових санкцій, стягуваних з порушника.

У договірних та інших зобов'язаннях кредитор завжди ризикує своїм майновим становищем внаслідок порушення зобов'язання боржником. Тому правові системи цивілізованих країн відпрацювали і мають у своєму арсеналі засоби правового захисту, які знаходяться у потерпілої сторони зобов'язання. Ці засоби ґрунтуються на так званому праві справедливості і застосовуються або безпосередньо потерпілою стороною, або правозастосовним органом. Найбільш юридичним, універсальним і дієвим засобом правового захисту потерпілої сторони зобов'язання, яке застосовується традиційно “за правом справедливості”, є відшкодування збитків. Суть цього методу полягає в тому, що кожне порушення договору чи іншого зобов'язання дає потерпілій стороні право на відшкодування збитків, яких вона зазнала. Так, ст. 546 Цивільного кодексу України [4] називається “Види забезпечення виконання зобов'язання”. Термін “забезпечення виконання” якраз і вказує на те, що дана форма відповідальності виконує компенсаційну функцію. Таку саму функцію законодавець покладає і на неустойку. Відповідно до ст. 550 Цивільного кодексу України право на неустойку виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання. В той же час ст. 550 Цивільного кодексу України встановлено, що кредитор не має права на неустойку, якщо боржник не відповідає за порушення зобов'язання. Це означає, якщо господарюючий суб'єкт порушив зобов'язання і він доведе, що це порушення трапилося випадково або вна-

слідок фарс-мажорних обставин, то він звільняється від відповідальності за їх порушення. У такому випадку неустойка з боржника не вираховується. При цьому, зокрема, не вважається недотриманням умов власних зобов'язань контрагентом боржника відсутність на ринку товарів, які необхідні для виконання зобов'язань, а також відсутність у нього ж (боржника) необхідних засобів для виконання зобов'язань.

Господарсько-правова відповідальність — це різновид юридичної відповідальності за порушення права володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, в даному випадку результатами інтелектуальної, творчої діяльності, невиконання або неналежне виконання зобов'язань у цій сфері суб'єктами господарської діяльності. Це недобросовісна конкуренція у сфері господарювання шляхом порушення прав інтелектуальної власності, неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання, неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею тощо. Відповідальність у цьому разі має особливий предмет регулювання — господарські правопорушення прав інтелектуальної власності. Господарські правопорушення у сфері інтелектуальної власності — це протиправна дія або бездіяльність суб'єкта господарських відносин, яка не відповідає нормам господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного суб'єкта, порушення суб'єктивних прав інтелектуальної власності іншого учасника відносин або третіх осіб.

Однією з форм господарсько-правової відповідальності є відповідальність економічна. Вона застосовується у формі певної системи економічних (майнових) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства. Господарюючі суб'єкти як організації можуть нести лише матеріальні витрати як відповідальність (примусові виплати, неодержання належних сум, зменшення майна, в результаті відшкодування збитків тощо). Серед економічних форм господарсько-правової відповідальності важливе місце посідають так звані штрафні санкції: неустойка, штраф, пеня.

Відповідальність можна визначити як граничну величину майново-примусового впливу на правопорушника, який може застосовувати до нього кредитор, господарський суд чи суд загальної юрисдикції.

Штрафна господарсько-правова відповідальність відрізняється від відшкодування збитків насамперед тим, що вона виконує каральну або дисциплінуючу функцію. Господарське законодавство встановлює штрафну відповідальність до тих видів господарських правопорушень, за вчинення яких до суб'єктів господарських відносин доцільно застосовувати штрафні санкції. Розмір цієї відповідальності залежить від ступеня серйозності господарського правопорушення, а не від суми завданого кредитором збитку.

Штрафна відповідальність застосовується згідно із законодавством у вигляді штрафних економічних санкцій, встановлених нормативними актами, що регулюють окремі види господарських відносин (положення про поставки продукції і товарів, транспортні кодекси і статuti та ін.). Згідно із ст. 230 Господарського кодексу України [5] штрафними санкціями визнаються господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня),

яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

При цьому Господарським кодексом визначено, що:

– штрафом є неустойка, нарахована у відсотках від суми невиконаного чи неналежним чином виконаного зобов'язання;

– пенею є неустойка, нарахована у відсотках від суми несвоєчасного виконаного грошового зобов'язання за кожний день перевищення терміну його виконання.

Тобто штраф і пеня — це види неустойки. При цьому штраф може встановлюватись за будь-яке порушення господарських зобов'язань, в той же час пеня — лише у випадку перевищення терміну виконання грошових зобов'язань. Відмінність пені від штрафу полягає в тому, що пеня — це тривала неустойка, яка обчислюється за кожний день перевищення терміну платежу, не виконаного у передбачені зобов'язанням терміни.

Відповідно до ст. 231 Господарського кодексу України штраф і пеня нараховуються у відсотках до суми невиконаної частини зобов'язань або у визначеній фіксованій грошовій сумі, або у відсотковому відношенні до суми зобов'язань незалежно від ступеня виконання, чи в кратному розмірі до вартості товарів, робіт або послуг. Для недопущення нанесення збитків власній фінансово-господарській діяльності контрагентам за договором необхідно визначати неустойку лише у відсотках від суми невиконаного чи неналежним чином виконаного зобов'язання.

Розмір штрафної санкції визначається ст. 231 Господарського кодексу, відповідно до якої його розмір узгоджується сторонами при укладенні договору. Зменшувати розмір штрафних санкцій, згідно зі ст. 233 Господарського кодексу України, може лише суд у випадку, якщо вони надмірно великі порівняно зі збитками кредитора.

За загальним правилом розмір неустойки повинні визначати сторони при укладенні угоди. При цьому у випадку невстановлення законом розміру неустойки за взаємною згодою сторони можуть його збільшити або зменшити.

Для неустойки за грошовими зобов'язаннями є певні обмеження. Зокрема, згідно з ст. 343 Господарського кодексу (ч. 2), розмір пені, що встановлюється за згодою сторін, не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня.

Оперативно-господарські санкції — це передбачені законодавством або договором заходи оперативного впливу на правопорушника, спрямовані на припинення або попередження повторення господарського правопорушення, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. Вони застосовуються безпосередньо самими суб'єктами господарських правовідносин незалежно від вини суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання.

За своєю спрямованістю оперативно-господарські санкції ч. 1 ст. 236 Господарського кодексу України поділяються на такі види: одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною із звільненням

її від відповідальності за це у разі порушення зобов'язання іншою стороною; відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням; встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг) тощо; відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання. При цьому ч. 2 цієї статті вказується, що перелік оперативного-господарських санкцій, встановлений у частині першій цієї статті, не є вичерпним. Сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативного-господарські санкції.

Підводячи деякі підсумки розглянутому, зазначимо, що інститут юридичної (господарсько-правової) відповідальності за порушення прав у сфері інтелектуальної власності є достатньо розвиненим.

Перейдемо до другої складової господарсько-правового механізму захисту інтелектуальної власності. Це, як зазначалось, структура відповідних державних органів, які забезпечують контроль, охорону і захист прав у сфері інтелектуальної власності, включаючи судові, здійснення судочинства.

Щодо судів, то згідно з Законом України “Про судоустрій і статус суддів” № 1402-VIII, прийнятим 2 червня 2016 р. [6], протягом року після початку його дії в країні повинен бути створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

В той же час деякі експерти вважають, що створення Вищого суду швидше не призведе до скорочення витрат сторін на розгляд справ з інтелектуальної власності: Закон не зобов'язує суддів мати або отримувати додатково технічну освіту, а значить, як і раніше, потрібно буде проводити судові експертизи в кожній справі [7; 8].

Закордонний досвід свідчить якраз про те, що наявність технічної освіти у суддів Вищого суду була б доцільною і логічною. Практично в усіх патентних судах іноземних держав така вимога для суддів існує, що значно економить гроші і час сторін у процесі. Наприклад, у Німеччині до складу суддівського корпусу Федерального патентного суду входять так звані “технічні судді” (*technische Richter*), які мають технічну і юридичну освіту. Судді патентних судів Великобританії та Швейцарії також повинні мати дві освіти: юридичну і технічну [7; 8].

Ефективність порядку здійснення судочинства визначається, на нашу думку, не тільки професійністю суддів, скороченням витрат на ведення судових тяжб, а й (як вказувалося) такими властивостями судочинства, як справедливість та некорупційність. І тут виникає багато питань, оскільки проблема справедливості судових рішень, некорупційності суддів не вирішена в країні в цілому. Це одна з найбільш глобальних і болючих проблем України.

Отже, створення ефективної системи захисту прав суб'єктів господарювання інтелектуальної власності сприятиме укріпленню інноваційної моделі розвитку України, модернізації виробництва, підвищенню конкурентоспроможності в межах світової економіки.

Важливим засобом вирішення проблеми прав суб'єктів господарювання інтелектуальної власності є вдосконалення господарсько-правового механізму захисту прав інтелектуальної власності. Під таким механізмом розуміється сукупність певних правових норм, що регламентують відносини у сфері інтелектуальної власності, у тому числі юридичну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання, а також органи, які розглядають справи з порушень прав інтелектуальної власності суб'єктів господарювання. Створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності сприятиме посиленню дії господарсько-правового механізму захисту прав інтелектуальної власності.

Джерела

---

1. Михайлов И. Е. Интеллектуальная собственность в Украине и в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://omr.gov.ua/ru/essential/52397/>
2. Закон України “Про Антимонопольний комітет України” // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 50. Ст. 472.
3. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26. Ст.131).
4. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435- IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40–44. Ст. 356.
5. Господарський Кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
6. Закон України “Про судоустрій і статус суддів” від 2 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31. Ст. 545.
7. Ковальова М. В. Деякі особливості патентної охорони промислової власності в Україні та в Європейському Союзі // Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 238–240.
8. Коваль М. Чим буде корисний Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Українські перспективи і досвід іноземних держав // Погляд. 8 серпня 2016 р.

Обґрунтовується, що створення ефективної системи захисту прав суб'єктів господарювання інтелектуальної власності сприятиме укріпленню інноваційної моделі розвитку України. Висловлюється думка про те, що важливим засобом вирішення проблеми прав суб'єктів господарювання інтелектуальної власності є вдосконалення господарсько-правового механізму захисту прав інтелектуальної власності. Доводиться, що створений Вищий суд з питань інтелектуальної власності сприятиме посиленню дії господарсько-правового механізму захисту прав інтелектуальної власності.

Substantiates that an effective system of protection of the rights of intellectual property entities will contribute to strengthening innovative model of Ukraine. It has been suggested that an important way to solve the problem of human entities of intellectual property is to improve the economic and legal framework to protect intellectual property. Proved that

the Supreme Court established the Intellectual Property will contribute to strengthening of the economic and legal framework to protect intellectual property.

Обосновывается, что создание эффективной системы защиты прав интеллектуальной собственности субъектов хозяйствования будет способствовать укреплению инновационной модели развития Украины. Высказывается мнение о том, что важным средством решения проблемы защиты прав интеллектуальной собственности субъектов хозяйствования является совершенствование хозяйственно-правового механизма защиты прав интеллектуальной собственности. Утверждается, что создание Высшего суда по вопросам интеллектуальной собственности будет способствовать усилению действия хозяйственно-правового механизма защиты прав интеллектуальной собственности.

Надійшла 4 січня 2017 р.

Ю. П. ЛІСОВСЬКА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

КОНЦЕПЦІЯ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ У СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 109–115

Розглядаються основні шляхи і напрями реалізації концептуальних положень інформаційної безпеки держави в науково обґрунтованій концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки.

Для ефективного забезпечення інформаційної безпеки на рівні особи, держави та суспільства кожній країні необхідно розробити ідеологічну основу для цього. Таким чином, формується єдине розуміння організації діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, нормативно-правова основа, яка визначає спектр їхніх прав та обов'язків, а також створює єдину державну політику адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Система забезпечення інформаційної безпеки має включати комплекс превентивних заходів з надання гарантій захисту життєво важливих інтересів особи, держави, суспільства, своєчасного і адекватного реагування на весь спектр інформаційних безпекогенних чинників з метою захисту національних інтересів та національної безпеки.

Питання інформаційної безпеки стало предметом наукових дискусій у межах робіт таких вчених, як І. Арістова, І. Березовська, В. Голубев, В. Гурковський, О. Дзьобань, Р. Калюжний, В. Конах, Б. Кормич, В. Ліпкан, Ю. Максименко, А. Марущак, В. Цимбалюк, О. Юдін, Р. Юсупов та ін. Однак вивченню сьогоденної концепції інформаційної безпеки України не приділялося уваги вітчизняними дослідниками. Тож можна виокремити такі ключові напрями концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки України.

Першим напрямом концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки має стати формування державної політики інформаційної безпеки з відповідними органами. При цьому мають враховувати усі рекомендації міжнародних інституцій та створюватися належна нормативно-правова база. Наразі до такої системи належать:

- Конституція України;
- Закони України “Про основи національної безпеки України”, “Про інформацію”, “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в

Україні на 2007–2015 роки”, “Про Концепцію Національної програми інформатизації”, “Про Національну програму інформатизації”, “Про державну таємницю”, “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах”, “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність”, “Про доступ до публічної інформації”, “Про Раду національної безпеки і оборони”, “Про боротьбу з тероризмом”, Цивільний кодекс, Кримінальний кодекс, Кодекс України про адміністративні правопорушення;

- Укази Президента України “Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України”, “Про заходи щодо вдосконалення державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України”, “Про заходи щодо захисту інформаційних ресурсів держави”, “Про Міжвідомчу комісію з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України”;

- Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади з питань захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних та телекомунікаційних системах”, “Питання Адміністрації Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації”;

- Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування у Україні”, “Питання впровадження системи електронної взаємодії органів виконавчої влади”.

Другим напрямом концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки України є удосконалення адміністративно-деліктного законодавства у сфері інформаційної безпеки України:

- виокремлення в межах КУпАП окремого розділу, об’єктом адмінправопорушень яких є інформаційна безпека людини (особи, громадянина), держави та суспільства. Під час розгляду складу кожного з правопорушень у сфері інформаційної безпеки, що передбачені КУпАП, виникають певні труднощі, тому що чинний КУпАП не має окремої глави, присвяченій саме правопорушенням в інформаційній сфері, а правопорушення, які можна віднести до інформаційної безпеки, розташовані у різних главах Особливої частини КУпАП;

- у законодавстві з’являються норми, які передбачають накладення стягнень на юридичних осіб, зокрема, за правопорушення у сфері інформаційної безпеки. За вчинення адміністративного порушення у сфері інформаційної безпеки на фізичних осіб найчастіше накладається штраф. До цього виду адміністративної відповідальності також варто притягати і юридичних осіб — порушників законодавства. Враховуючи викладене, необхідно передбачити у чинному КУпАП розділ, який би містив перелік проступків в інформаційній сфері, а також закріпити у чинному КУпАП норми, які б передбачали адміністративну відповідальність юридичних осіб;

- посилення адмінвідповідальності за правопорушення інформаційного характеру;

- доповнення КУпАП статтею, що передбачає відповідальність за курси нейролінгвістичного програмування (НЛП), що завдають шкоду психіці людини;

– доповнення КУпАП нормою, що закріплює відповідальність за порушення правил збирання, розголошення та використання комерційної таємниці;

– доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення відповідальністю за невиконання законних вимог посадових осіб Служби безпеки України;

– у Закон України “Про основи національної безпеки України” внести зміни до визначення терміна “національна безпека”;

– статтю 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” доповнити переліком обставин, що можуть вважатися загрозою національній безпеці;

– статтю 8 Закону України “Про основи національної безпеки України” доповнити основними напрямками державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері.

Третім напрямом концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки є створення спеціалізованої служби, основним завданням якої б стало забезпечення координації дій всіх державних та недержавних інституцій у сфері забезпечення інформаційної безпеки України. Доречно зауважити, що при Міністерстві інформаційної політики України створено Експертну раду згідно з Положенням “Про Експертну раду при Міністерстві інформаційної політики України” як дорадчий орган, що має своєю метою забезпечення взаємодії з науково-дослідними установами, неурядовими аналітичними центрами, інститутами громадянського суспільства, іншими вітчизняними та зарубіжними організаціями [1].

Четвертий напрям концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки полягає в ефективному, якісному реформуванні законодавства, що стосується інформаційної безпеки. Водночас, розглядаючи адміністративно-правове регулювання інформаційної сфери як основу забезпечення інформаційної безпеки держави, слід зазначити, що упродовж останніх років законодавча база України в інформаційній сфері поповнилася низкою законів, з-поміж яких надзвичайно важливими є Закони України “Про інформацію”, “Про державну таємницю”, “Про захист інформації в автоматизованих системах”, “Про науково-технічну інформацію”, “Про систему іномовлення України”, останній з яких Верховна Рада ухвалила 8 грудня 2015 р. тощо.

Члени робочої групи при парламентському Комітеті з питань свободи слова та інформаційної політики, до якої входять народні депутати, представники громадських організацій та медіаіндустрії, обговорили проект Стратегії розвитку законодавства України з питань свободи слова та діяльності ЗМІ відповідно до європейських стандартів, який розроблено за підтримки спільної програми ЄС та РЄ “Зміцнення інформаційного суспільства в Україні”.

Нова редакція Закону України “Про суспільне телебачення і радіомовлення України” дала можливість запустити одну з найважливіших медіареформ: перетворення державного мовлення на суспільне. Закон України “Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації”, до якого країна йшла багато років, передбачає приватизацію державних і

комунальних друкованих видань у два етапи: спершу один рік — добровільно для охочих редакцій, наступні два роки — роздержавлення решти видань.

Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо особливостей трансляції (ретрансляції) реклами, яка міститься у програмах та передачах іноземних телерадіоорганізацій)” заборонив транслювати рекламу на російських каналах в Україні та узаконив так званий список адаптованих каналів, що складає Національна рада з питань телебачення і радіомовлення. Діє Постанова “Про тимчасове призупинення акредитації журналістів та технічних працівників деяких засобів масової інформації Російської Федерації при органах державної влади України”. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики у сфері телебачення і радіомовлення” набув чинності 1 жовтня 2015 р., його основною метою є відкриття даних про кінцевих власників та структуру власності телерадіоорганізацій і провайдерів програмної послуги.

Створення національної правової бази, гармонізованої з міжнародними інституціями, сприятиме зміцненню інформаційної безпеки України та підвищенню її міжнародного авторитету як демократичної і правової держави. Створення національної правової бази має передбачати:

- 1) Концепцію національної інформаційної політики України та Інформаційний кодекс України як базовий нормативний акт;
- 2) включення до Стратегії національної безпеки України спеціального розділу “Стан інформаційної безпеки України”, в якому слід чітко визначити актуальні проблеми державної політики забезпечення інформаційної безпеки та зосередити увагу на необхідності їх вирішення;
- 3) створення єдиного державного реєстру власників ЗМІ;
- 4) постійний розвиток індустрії інформаційних послуг та інфраструктур інформаційного простору України.

П’ятим напрямом концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки є забезпечення програм відкритого доступу до публічної інформації та створення ефективних умов щодо її отримання.

За роки членства України в Раді Європи поступово складаються механізми залучення громадськості до напрацювання та здійснення відкритої та прозорої державної політики. Наукові дослідження таких механізмів могли б сприяти оптимізації цих процесів, однак у науковій літературі не спостерігається інтересу до цієї проблеми.

Система зв’язків з громадськістю фінансується з державних бюджетів, але у проектах Державного бюджету України не було закладено коштів на фінансування таких зв’язків, які могли б сприяти публічному дослідженню, зокрема, якості врахування пропозицій громадян [2, 40].

Україна приєдналася до Декларації Відкритого Уряду, що передбачає розширення відкритої інформації для залучення громадян у процеси прийняття рішень, стимулювання добросовісної поведінки державних службовців [3].

Забезпечення реалізації Ініціативи “ПВУ” у 2014–2015 рр. покладено на Кабінет Міністрів України, одним із напрямів якої є забезпечення доступу

до публічної інформації. З 6 взятих зобов'язань за 2 роки було виконано лише 3 пункти [3].

Проектом прийнятої у 2015 р. Національної стратегії у сфері прав людини передбачалось вирішити деякі з проблем шляхом запровадження механізму реалізації права на доступ до публічної інформації та забезпечивши певні гарантії доступу громадськості до необхідних Інтернет-ресурсів [4]. Проект концепції інформаційної безпеки України [5] став об'єктом критики громадськості через ряд серйозних недоліків [6].

Закон України “Про внесення змін до статті 28 Бюджетного кодексу України щодо доступу до інформації про бюджетні показники у формі відкритих даних” зобов'язує оприлюднювати матеріали квартальної та річної звітності з виконання Державного бюджету України, бюджетних запитів, паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання, інформації про місцеві бюджети.

Шостим напрямом концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки вбачається реформування наявної системи електронного урядування.

Сьогодні проявом оптимізації взаємодії індивідів та держави на новому рівні є спроба впровадження програм електронного уряду, покликаних сприяти зменшенню бюрократичності, збільшенню відкритості і прозорості діяльності органів управління та поступовому відходу від тотального використання паперової технології. У вітчизняній науковій літературі дослідженню проблематики електронного урядування, його характеристик та стану впровадження у практичну діяльність органів влади присвячено праці таких провідних науковців, як Д. Дубов, С. Дубова, І. Клименко, С. Кузнєцова, К. Ліньова, О. Мітченко, З. Пісковець, О. Рискова, В. Шеверда, О. Юлдашев та ін.

В Україні діє Концепція розвитку електронного урядування, затверджена Розпорядженням КМУ від 13 грудня 2010 р., у якій сформовані основні принципи та прогнози щодо запровадження електронного урядування в державних органах влади та органах місцевого самоврядування.

До основних завдань електронного уряду відносять: “організацію державного управління на основі електронних засобів обробки, передачі та розповсюдження інформації; надання послуг державних органів всіх гілок влади всім категоріям громадян (пенсіонерам, робітникам, бізнесменам, державним службовцям тощо) електронними засобами; інформування тими ж засобами громадян про роботу державних органів” [8].

Сьомим напрямом концепції превентивних заходів у системі інформаційної безпеки має стати системно-аналітична розробка цілісної теорії загроз. Розглядаючи поняття “інформаційна безпека” через захищеність від небезпек та загроз, виникає проблема розробки цілісної теорії загроз, оскільки немає єдиної методології у визначенні загроз, у їх співвідношенні між собою. Раніше загрози мали зовнішній та воєнний характер, коли невоєнні та воєнні засоби практично неможливо було використовувати комплексно, але зараз в умовах взаємозалежності світу та нових технологій загрози носять, як правило, комплексний характер [9, 39].

Слабкість інформаційної інфраструктури дозволяє іноземним компаніям проводити експансію на ринку інформаційних послуг, що веде до перероз-

поділу ефірного часу на користь іноземних економічних та політичних бенефіціарів [10, 17].

“Загрози” в інформаційній безпеці виглядають як сукупність умов та факторів, які становлять небезпеку життєво важливим інтересам особи, держави та суспільства у зв’язку з можливістю негативно впливати на свідомість і поведінку громадян, а також на інформаційно-комунікаційну інфраструктуру.

Унікальною особливістю інформаційної загрози є те, що вона виступає як самостійна загроза і водночас є основою для інших видів загроз на інформаційному рівні, у тому числі і їх першопричиною.

Таким чином, сьогодні не існує достатніх гарантій захисту особи від загроз, пов’язаних з порушенням інформаційної безпеки особи. Тому виникла значною мірою соціальна небезпека безконтрольного застосування технологій, засобів і методів психофізичного впливу на певні соціальні групи людей через свідомість і підсвідомість людини з метою формування необхідних подій та маніпулювання громадською думкою. Інформаційна безпека особи й суспільства є складовою інформаційної безпеки держави: її забезпечення посідає особливе місце в державній політиці. Ця особливість визначається специфікою загроз та їх джерел. Найважливішими об’єктами захисту в сучасних умовах є індивідуальна та масова свідомість. Руйнація свідомості небезпечніше руйнації в економіці, тому що втрата національних, духовних цінностей призводить до виродження народу і краху суспільства.

Джерела

---

1. Положення про Спеціалізовані експертні ради при Міністерстві інформаційної політики України [Електронний ресурс] // Ukraina haber siyaseti nazirligi. URL: <http://mip.gov.ua/cr/documents/14.html>
2. Основні засади діяльності прес-служб органів державної влади та місцевого самоврядування: світовий та український досвід: довідник. Донецьк: ДонДУ, 2011. 96 с.
3. “Відкритий уряд” в Україні: Перезавантаження // Transparency International Україна. URL: <http://ti-ukraine.org/news/oficial/5308.html>
4. Національна стратегія у сфері прав людини (проект, станом на 25 березня 2015 року) // Міністерство юстиції. URL: <http://old.minjust.gov.ua/file/44709>
5. В Україні найближчим часом з’явиться доктрина інформаційної безпеки // Видання Міністерства оборони України “Народна армія”. 2015. Жовтень 27. URL: <http://na.mil.gov.ua/25677-v-ukra%D1%97ni-najblzhchim-chasom-zyavitsya-doktrina-informacijno%D1%97-bezpeki>
6. *Шутов Р.* Глиняний фундамент інформаційної безпеки [Електронний ресурс] // MediaSapiens. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/media_law/law/koli_sosud_napivporozhniy_scho_robiti_z_kontseptsieyu_informatsiynoi_bezpeki/
7. Парламент ухвалив два закони щодо доступу до відкритих даних // Телекритика. URL: <http://www.telekritika.ua/pravo/2015-04-09/105929>
8. *Голобуцький О., Шевчук О.* “Електронний уряд” [Електронний ресурс] // URL: <http://glob.narod.ru/egovper.html>
9. *Лопатин В. Н.* Вопросы военной реформы и национальной безопасности России // Вестник Межпарламентской Ассамблеи СНГ. СПб., 1996. № 2. С. 38–42.
10. Інформаційна безпека держави: підручник / В. М. Петрик та ін.; за заг. ред. В. В. Остроухова; в 2 т. К.: ДНУ “Книжкова палата України”, 2016. Т. 2. 328 с.

Для ефективного забезпечення інформаційної безпеки на рівні особи, держави та суспільства кожній країні необхідно розробити ідеологічну основу для цього. Таким чином, формується єдине розуміння організації діяльності суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки, нормативно-правова основа, яка визначає спектр їхніх прав та обов'язків, а також створює єдину державну політику адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні.

“Threats” in information security look like a set of conditions and factors that pose a threat to the vital interests of the person the state and society in relation to the possibility of a negative impact on public consciousness and behavior, as well as information and communication infrastructure. A unique feature of threat information is that it acts as an independent threat and is also the basis for other types of threats on the information level, including their root cause. Thus, today there are no sufficient guarantees protection of persons against threats related to violation of information security person. Therefore, there largely social danger of uncontrolled use of technologies, tools and methods psychophysical effects on certain social groups of people through human consciousness and subconscious in order to create the necessary events and manipulate public opinion. Information security of the individual and society is part of information security, ensuring it has a special place in public policy. This feature is determined by the specific threats and their sources. The most important objects of protection under current conditions is individual and mass consciousness. The destruction of consciousness dangerous destruction of the economy, so that the loss of national and spiritual values leads to degeneration of the people and the collapse of society. Effective information security at individual, state and society every country needs to develop an ideological basis for this. Thus, a common understanding of the organization of information security, regulatory and legal framework that defines the range of their rights and responsibilities, and creates a unified state policy of administrative and legal information security in Ukraine.

Для эффективного обеспечения информационной безопасности на уровне личности, государства и общества каждой стране необходимо разработать идеологическую основу для этого. Таким образом, формируется единое понимание организации деятельности субъектов обеспечения информационной безопасности, нормативно-правовая основа, которая определяет спектр их прав и обязанностей, а также создает единую государственную политику административно-правового обеспечения информационной безопасности в Украине.

Надійшла 3 лютого 2017 р.

І. Ю. ЛУЧКА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

СУТНІСТЬ ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ СТОСОВНО СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 116–123

Визначено сутність ділової репутації, а також досліджено наповнення цього феномену стосовно суб'єктів господарювання. Порушення прав на ділову репутацію розглядається з господарсько-правових позицій — забезпечення конкурентних умов господарювання. Результати дослідження можуть бути використані у практиці органів, що здійснюють захист ділової репутації суб'єктів господарювання.

Правове визнання та захист такого права суб'єктів господарювання на ділову репутацію (ДР), формування та запровадження відповідного інституту ринкової економіки (право та захист суб'єктів господарювання на ділову репутацію) є важливою умовою забезпечення конкурентних умов господарювання [1].

Для втілення цієї тези у практичному правовому просторі слід визначити насамперед змістовну сутність ділової репутації суб'єкта господарювання. Таке визначення є необхідною умовою для виявлення фактів правопорушення, встановлення господарсько-правової відповідальності учасників відповідних господарських відносин.

Питання, пов'язані з діловою репутацією, досліджувалися у працях Ю. Бошицького, В. Луця, М. Галянтича, О. Дзери, Л. Ковалю, А. Колодія, В. Косака, П. Крайневої, О. Красавчику, Н. Кузнецової, О. Лейста, М. Малєїна, А. Міцкевича, А. Олійника, Л. Михайлової, В. Нагребельного, М. Паладія, О. Підопригори, А. Святоцького, В. Сергієнка, Є. Харитоновна, Я. Шевченко, Ю. Шемшученка, Г. Шершеневича, Р. Шишки, О. Ярешко та ін. Водночас більшість авторів розглядає питання ділової репутації з цивільно-правових позицій, з позицій ділової репутації фізичної або юридичної особи. Проблеми сутності, а отже, і захисту ДР суб'єктів господарювання розроблено недостатньо, що призводить до негативних наслідків у сфері господарювання, порушень конкурентних засад, негативно впливають на економічний розвиток.

Визначимо сутність ділової репутації, а також наповнення цього феномену стосовно суб'єктів господарювання.

Загальне визначення поняття ділової репутації міститься в Законі України “Про банки і банківську діяльність”, прийнятому 7 грудня 2000 р. [2]. Згідно з ст. 2 вказаного закону ділова репутація — це “відомості, зібрані Національним банком України, про відповідність діяльності юридичної або фізичної особи, у тому числі керівників юридичної особи та власників істотної участі у такій юридичній особі, вимогам закону, діловій практиці та професійній етиці, а також відомості про порядність, професійні та управлінські здібності фізичної особи” (визначення терміна в редакції Закону № 3024-VI від 15.02.2011).

У названому законі йдеться про ділову репутацію засновників та осіб, які набувають істотної участі у банку. Зазначено, що вони повинні мати бездоганну ділову репутацію й задовільний фінансовий стан (ст. 14 “Учасники банків” цього закону). Вказується також, що вимоги до ДР встановлюються Національним банком України.

У розробленому відповідно до вимог зазначеного Закону України “Про банки і банківську діяльність” Положенні “Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів” (затверджено Постановою Правління Національного банку України 08.09.2011 № 306) [3] визначено порядок та умови реєстрації банків, погодження їх статутів і змін до них, погодження набуття або збільшення істотної участі в банку, погодження призначення та визначення **ділової репутації** керівників банку. У гл. 2 вказаного Положення “Визначення ділової репутації юридичних і фізичних осіб” (п. 14) перераховано ознаки відсутності бездоганної ділової репутації юридичної особи. Серед цих ознак — “відсутність бездоганної ділової репутації у члена виконавчого органу чи ради юридичної особи; відсутність бездоганної ділової репутації в особі, яка є контролером юридичної особи; наявність фактів невиконання особою протягом останніх п’яти років узятих на себе зобов’язань щодо забезпечення внесення коштів для капіталізації банку; порушення (невиконання або неналежне виконання) зобов’язання фінансового характеру, сума якого перевищує 300 тисяч гривень (або еквівалент цієї суми в іноземній валюті), а строк порушення перевищує 90 календарних днів, щодо будь-якого банку або іншої юридичної чи фізичної особи протягом останніх трьох років; неналежне виконання обов’язків як платника податків і зборів”; те, що особа була власником істотної участі в банку тощо. При цьому наголошується, що “визначення Національним банком ділової репутації особи здійснюється в передбачених Законом та цим Положенням випадках та не є визначенням ділової репутації особи відповідно до цивільного законодавства України” [3].

Визначення ділової репутації особи у цивільно-правовому аспекті надає ст. 299 “Право на недоторканість ділової репутації” Цивільного кодексу (ЦК) України [6]. У цій статті закріплюється “особисте немайнове право фізичної особи на недоторканість ділової репутації. Особливість даного права полягає насамперед в особливості блага (особистого немайнового блага), яке складає його об’єкт”.

Термін “ділова репутація” означає особисте немайнове благо — усталену суспільну оцінку фізичної особи, що ґрунтується на відомій інформації про

її позитивні та негативні значущі діяння (поведінку), як правило, в певній суспільній сфері (професійній, підприємницькій, службовій). Це суспільна думка про особу в категоріях моралі даного суспільства. У такій інтерпретації поняття ділової репутації наближається до поняття гідності та честі (ст. 297 ЦК), що є підставою для ототожнення цих понять. Чи не єдина суттєва відмінність між цими поняттями полягає у тому, що честю та гідністю наділена лише фізична особа, тоді як ділова репутація притаманна також і юридичним особам (суб'єктам господарювання).

Цивільне законодавство закріплює право на захист ділової репутації. Право полягає у можливості вимагати застосування способів юридичного захисту ділової репутації у відповідних випадках. Захист здійснюється відповідно до вимог ЦК України: гл. 3 і ст. 275–280, 1166–1168. Основним способом захисту при цьому визначено судовий.

Якщо звернутися до нормативно-правових актів (як до тих, що діяли і діють тепер), то побачимо, що законодавче визначення цього поняття відсутнє. В той же час наголошується на захисті ділової репутації суб'єктів господарювання. Так, ст. 7 Закону України “Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності” від 18 лютого 1992 р. [4] (втратив чинність), який регулював конкурентні відносини, заборонялося умисне розповсюдження помилкових або неточних відомостей, що можуть заподіяти шкоду діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця; отримання, використання і розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою спричинення шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця. Однак визначення поняття “ділова репутація” закон не надавав. У Цивільному кодексі УРСР 1963 року (теж втратив чинність) [5] у ст. 7 “Захист честі і гідності” вказувалося право на захист ділової репутації як фізичних, так і юридичних осіб. Поряд з цим самого визначення феномену “ділова репутація” в кодексі також не було.

У діючому Цивільному кодексі України [6] в ст. 94 “Особисті немайнові права юридичної особи” зазначається, “що юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати” (ч. 1). У ст. 1116 ЦК України “Предмет договору комерційної концесії” вказується, що “предметом договору комерційної концесії є право на використання об'єктів права інтелектуальної власності торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць тощо, комерційного досвіду та ділової репутації” (ч. 1).

Зауважимо, що, вказуючи на право використання ділової репутації як на предмет договору, законодавець не відносить її до об'єктів права інтелектуальної власності (ПІВ). Чому? Адже такі об'єкти ПІВ, як торговельні марки, промислові зразки — це те, що може бути складовими ДР. Так, у Господарському кодексі України [7] у гл. 3 “Обмеження монополізму та захист суб'єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції” у ст. 33 “Неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання” вказано, що “Неправомірним використанням ділової репутації суб'єкта господарю-

вання визнаються: неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу іншого виробника; порівняльна реклама” (ч. 1). З аналізу ст. 4 “Неправомірне використання позначень” гл. 2 “Неправомірне використання ділової репутації суб’єкта господарювання” Закону України “Про захист від недобросовісної конкуренції” від 7 червня 1996 р. також випливає, що під неправомірним використанням ДР розуміється неправомірне “використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб’єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб’єкта господарювання”. У ст. 5 “Неправомірне використання товару іншого виробника” вказується, що “неправомірним використанням товару іншого виробника є введення у господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом змін чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи”. У ст. 6 “Копіювання зовнішнього вигляду виробу” наведено визначення копіюванню зовнішнього вигляду виробу тощо.

Таким чином, Цивільний кодекс відносить до об’єктів права інтелектуальної власності торговельні марки, промислові зразки, комерційну таємницю тощо і не відносить до цих об’єктів ділову репутацію, сутність якої вирізняється за іншими нормативно-правовими актами (зокрема, за Господарським кодексом), визначається через торговельні марки, промислові зразки, комерційну таємницю тощо.

Однією з причин невіднесення ділової репутації до об’єктів ПІВ є невідзначеність у законодавстві сутності та можливості виміру ДР. Визначення ділової репутації у господарсько-правовому значенні та підхід до її виміру як нематеріального блага суб’єкта господарювання містяться у Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” [8] від 28 грудня 2004 року (Закон втратив чинність на підставі Кодексу). У ст. 1 зазначеного закону, поряд з визначенням нематеріального активу підприємства та іншими дефініціями, визначено поняття гудвілу, що розглядається як еквівалент терміна “ділова репутація”. Гудвіл є нематеріальним активом, “вартість якого визначається як різниця між балансовою вартістю активів підприємства та його звичайною вартістю, як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів (робіт, послуг), нових технологій тощо”.

Податковий кодекс України (п. 14.1.40) продублював цю норму. У відповідності до зазначеного пункту “гудвіл (вартість ділової репутації) — нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо. Вартість

гудвілу не підлягає амортизації і не враховується під час визначення витрат платника податку, щодо активів якого виник такий гудвіл” [9].

Відповідно до наказу Фонду державного майна та Державного комітету з питань науки і технологій від 27 травня 1995 р. № 969/97 “Про затвердження Порядку експертної оцінки нематеріальних активів” [10] при приватизації підприємств має бути проведена експертна оцінка нематеріальних активів, до яких входить і ділова репутація (гудвіл) — “комплекс заходів, спрямованих на збільшення прибутку підприємств без відповідного збільшення активних операцій, включаючи використання кращих управлінських здібностей, домінуючу позицію на ринку продукції (робіт, послуг), нові технології. При приватизації експертній оцінці підлягає лише позитивна ділова репутація”.

Спробуємо визначити зміст ДР, виходячи з деяких нормативно-правових актів. Як зазначалось, у Господарському кодексі України в гл. 3 “Обмеження монополізму та захист суб’єктів господарювання і споживачів від недобросовісної конкуренції” про ділову репутацію згадується у низці статей. Так, у ст. 33 вказано, що “Неправомірним використанням ділової репутації суб’єкта господарювання визнаються: неправомірне використання чужих позначень, рекламних матеріалів, упаковки; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу іншого виробника; порівняльна реклама” (ч. 1). У Законі України “Про захист від недобросовісної конкуренції” від 7 червня 1996 р. [11] в гл. 2 “Неправомірне використання ділової репутації суб’єкта господарювання” значаться ст. 4–7. У ст. 4 “Неправомірне використання позначень” вказано, що “неправомірним є використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб’єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб’єкта господарювання”. У ст. 5 “Неправомірне використання товару іншого виробника” йдеться про те, що “неправомірним використанням товару іншого виробника є введення у господарський обіг під своїм позначенням товару іншого виробника шляхом змін чи зняття позначень виробника без дозволу уповноваженої на те особи”. У ст. 6 “Копіювання зовнішнього вигляду виробу” наведено визначення копіюванню зовнішнього вигляду виробу.

Отже, до змісту ДР слід віднести позначення, рекламні матеріали, упаковки, зовнішній вигляд виробу, ім’я товару, комерційне (фірмове) найменування, торговельну марку (знак для товарів і послуг), оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інші позначення суб’єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб’єкта господарювання; зовнішній вигляд виробу. Це також і кращі управлінські якості, нові технології, про що, зокрема, йдеться у Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 28 грудня 2004 р. [8] при визначенні поняття гудвілу.

Визначення ділової репутації у правовому значенні та можливості її виміру як нематеріального блага дасть змогу поширити на ДР майнові права інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 424 Цивільного кодексу України [6] такими правами є “право на використання об’єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об’єкта” (ПІВ), а також “виключне право перешкоджати неправомірному використанню об’єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання, інші майнові права” ПІВ, встановлені законом. При цьому “під використанням об’єкта інтелектуальної власності розуміється будь-яка форма введення його в господарський обіг.

Таким чином, однією з причин невіднесення ділової репутації до об’єктів ПІВ є невизначеність у законодавстві сутності та можливості виміру ДР.

Визначення сутності та створення можливості виміру ДР слід здійснити, з огляду на Господарський кодекс, Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 28 грудня 2004 р. при визначенні поняття гудвілу та ін.

Виходячи з аналізу зазначених нормативних документів, слід внести зміни до ч. 1 ст. 1116 ЦК України “Предмет договору комерційної концесії”, зазначивши, що предметом договору комерційної концесії є право на використання об’єктів права інтелектуальної власності: торговельних марок, промислових зразків, винаходів, творів, комерційних таємниць та ділової репутації.

Крім того, слід надати дефініцію ДР, вказавши, що до її змісту входять позначення, рекламні матеріали, упаковки, зовнішній вигляд виробу, ім’я товару, комерційне (фірмове) найменування, торговельна марка (знак для товарів і послуг), оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інші позначення суб’єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб’єкта господарювання; зовнішній вигляд виробу, а також кращі управлінські якості, нові технології. Дане визначення включити у Господарський кодекс як самостійний правовий інститут.

Визначення ділової репутації у правовому значенні дасть можливість повністю відтворити сутність його призначення. Адже, закріпивши за суб’єктом господарювання лише гарантії недоторканості певного блага, не розкривши сутність цього блага, ми не можемо гарантувати належний механізм здійснення відповідного права та його захисту.

Створивши відповідний правовий інститут в межах господарського права, ми закріпимо за господарюючими суб’єктами повноваження вимагати недоторканості ділової репутації, яке полягає у забороні здійснювати будь-які дії, якими можуть бути порушене дане немайнове благо. Найбільш часто право на недоторканість ділової репутації може порушуватись шляхом неправомірного використання чужої ділової репутації, поширення недостовірної інформації, наприклад, шляхом недобросовісної реклами, порушенням вимог про законодавства про захист економічної конкуренції тощо.

Визначення ділової репутації у юридичному значенні та можливості її виміру як нематеріального блага уможливить поширення на ДР майнових прав,

передбачених для об'єктів інтелектуальної власності: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право автора дозволяти використання об'єкта ПІВ, а також виключне право автора перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права ПІВ, встановлені законом. При цьому під використанням об'єкта інтелектуальної власності розуміється будь-яка форма введення його в господарський обіг. Слід зазначити, що об'єкт інтелектуальної власності вважається використаним у продукції або з дати продажу її як товарної, або з дати укладання договору про оренду, або з дати початку експлуатації у внутрішньовиробничому процесі, або з дати укладання бартерної угоди.

Розпорядження зазначеними майновими правами здійснюється на підставі спеціальних договорів. Це ліцензійний договір, договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та ін.

Джерела

---

1. *Ярешко О.* Ділова репутація суб'єктів господарювання (порівняльний аспект): автореф. дис. ... наук: спеціальність 12.00.04 — господарське право, господарсько-процесуальне право. Київ. 2011. 19 с.
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України № 2121-III від 7 грудня 2000 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 5–6. Ст. 30.
3. Про затвердження деяких нормативно-правових актів Національного банку України: Постанова Правління Національного банку України від 08.09.2011 р. № 306 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11>
4. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності: Закон України № 2132-XII від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 21. Ст. 296.
5. Цивільний кодекс Української РСР: Закон від 18.07.1963. р. № 1540-VI (Редакція станом на 01.01.2004) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>
6. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 40–44, Ст. 356.
7. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 18. № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
8. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України від 28.12.2004 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
9. Податковий кодекс [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>
10. Про затвердження Порядку експертної оцінки нематеріальних активів: Наказ Фонду державного майна та Державного комітету з питань науки і технологій від 27.05.1995 р. № 969/97 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09
11. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 36. ст. 164.

Досліджено правову сутність ділової репутації стосовно суб'єкта господарювання. Внесено пропозиції стосовно наповнення змісту відповідного поняття та забезпечення захисту цієї сутності в умовах конкурентного господарювання. Обґрунтовано, що визначення ділової репутації у юридичному значенні та можливості її виміру як нематеріального блага дасть змогу поширити на ділову репутацію майнові права, передбачені для об'єктів інтелектуальної власності.

The legal nature of goodwill in respect of the entity. Proposals concerning the filling of content relevant concepts and protection of nature in a competitive entity. Proved that the definition of goodwill in the legal sense and the possibility of measuring both the intangible benefits will extend to the reputation property rights provided for intellectual property. Definition reputation in the legal sense and the possibility of measuring both the intangible benefits will extend to DR property rights provided for intellectual property, the right to use intellectual property rights; author's exclusive right to authorize the use of IPR subject and author the exclusive right to prevent unauthorized use of intellectual property rights, including prohibit such use; IPR other property rights established by law. Thus, under the use of intellectual property refers to any form of putting it into economic circulation. It should be noted that intellectual property is considered to be used in the production or sale dates it as a commodity, or the date of the lease, or the date of commencement of operation of internal processes, or from the date of barter. Resolution of these property rights can be made on the basis of special agreements. This license agreement, treaty establishing commissioned and use of intellectual property, the agreement on transfer of exclusive intellectual property rights and so on

Исследована правовая сущность деловой репутации в отношении предприятия. Внесены предложения по наполнению содержания соответствующего понятия и обеспечения защиты этой сущности в условиях конкурентного хозяйства. Обосновано, что определение деловой репутации в юридическом смысле и возможности ее измерения как нематериального блага позволит распространить на деловую репутацию имущественные права, предусмотренные для объектов интеллектуальной собственности.

Надійшла 4 січня 2017 р.

O. V. NYCHYPORENKO

Interregional Academy of Personnel Management, Kyiv

THEORETICAL AND LEGAL PRINCIPLES OF ENSURING RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF TAXPAYERS

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 124–132

The paper discusses issues of theoretical and legal improvement of mechanism aimed to ensure the rights and legitimate interests of taxpayers.

Theoretical and legal protection of rights and legal interests of taxpayers involves improving the mechanism of regulation of tax relations at different levels of its legal operation: politico-legal, institutional, constitutional, judicial, administrative and legal, and so on. In this regard, particular attention shall be paid to scientific issues related to clarifying priorities of activities of state and local governments, the essence of national interests.

Actuality of problem. Clarification of the status and prospects of improving the rights ensuring and realization of the legitimate interests of the taxpayers is of particular importance for the formation of a favorable business climate in Ukraine, making of middle class as the foundation of civil society.

State of research. Scientific analysis of the range of problems concerning the rights of legitimate interests of taxpayers is performed by representatives of various sectors of socio-humanitarian knowledge – jurisprudence, philosophy, economics, including: Bevzenko V. M., Volynka K. H., Harkusha V. S., Dreval Yu. D., Kaliuzhnyi R. A., Kovalchuk T. T., Kopylenko O. L., Kostytskyi V. V., Muza O. V., Nalyvaiko L. R., Nediukha M. P., Onishchenko N. M., Stefanchuk M. M., Frytskyi O. F., Khavroniuk M. I., Shemshuchenko Yu. S., Blauberg I. V., Nersesiants V. S., Syrykh V. M. et al., which scientific efforts made theoretical and methodological foundation of this article.

The purpose and objective of the article is to elucidate the theoretical and legal foundations for further improvement of ensuring the rights and legal interests of taxpayers.

In scientific literature there are known different definitions of the essence of such concepts as “theoretical law model” and “theoretical and legal mechanism”, as well as their key components, i.e. such terms as “model” and “mechanism”. In particular, the latter is “the internal structure, the system of anything”, “method, manner”, “set of conditions and processes that make up a particular physical, chemical, and other phenomenon” [1, 665]. This assumed that the elements of the system are relatively independent structural formations of the predetermined lo-

cation, characteristics and functions of their subordinate tasks of achieving system quality as the most important features of the system, which (system quality) can not be reduced to a plurality of qualities of its structural elements.

With the system approach the essence of the “mechanism” concept, its main meaningful properties suggest availability of at least the following features: a) consistency of its structure, interconsistency of its elements; b) their purposeful functioning as a kind of integrity; c) hierarchy, which is identified as the presence of multi-level structural elements and interconnections – vertical and horizontal; d) the existence of system quality that can not be reduced to “individual qualities” embodied by the system components; e) ability to self-improvement and self-development, including on the basis of self-subordination to external influence, management decisions, etc. [2].

Meaningful properties of the term “mechanism” in its legal sense, social sense are often associated with the “functional characteristics of the object” [3, 567], its “legal provision” [4, 55], “the constitutional and legal bases of the organization and implementation of the state power” [5, 227], “value of legality” [6, 19–20], the state mechanism as an integrated hierarchical system of “all government organizations that virtually perform the tasks and functions of the state” [7], “legal mechanism of government control” [8] or as a set of “public bodies that exercise the state authority and implement the state functions” [9, 48], and so on.

The above points of view are brought together, despite their different approaches, through their dependence upon the task of legal regulation of human behavior, some spheres of activity of society, social relations in general. The term “mechanism” is used as a component of various legal structures – “legal mechanism”, “constitutional and legal mechanism”, “administrative and legal mechanism”, “mechanism of legal regulation”, “functional legal framework”, “mechanism of democracy”, “mechanism of the state”, “mechanism of modern legal state”, “political and legal framework”, and so on. Sometimes the term “mechanism” is used to describe “illegal means of influence”, including lobbying activities.

Instead, the term “theoretical law model” is much less accepted in scientific vocabulary, its meaningful properties are associated mainly with formation and development of the modern state system in Ukraine, ensuring the functioning of the Ukrainian state as an institutional element of the political system [10, 14]. However, this term has not found the proper utilization in the activities of state and local governments, including the State Fiscal Service of Ukraine, in particular, as to delegation of authority to the lowest possible level where they can be best implemented in accordance with the principle of subsidiarity.

Based on the priority claim, according to which the rights and freedoms of a human and citizen, their legitimate interests constitute the fundamental principles of the legal order, determine the relationship of the state and bearers of rights and freedoms, legitimate interests, it can be argued that the activity of the state as public administration in terms of implementation of the legal framework to meet social demands and needs, the legitimate interests of taxpayers includes, in particular, development of small and medium business, formation of favorable invest-

ment climate, filling state and local budgets as an indicators of efficiency of regulation of social relations.

The legal literature rightly argues that the process of regulation of relations between the state and taxpayers is preferably of mandatory nature, and relates to the sphere of administrative and legal protection. The above condition does not allow to define properly the structure of the legal mechanism and specific features of its action: prospects for its improvement are associated usually with the approach to EU regulations and standards, with implementation, in particular, of the European model of respect and human dignity protection. This means that the mechanism of legal regulation must be multi-level, provide for protection of rights and freedoms, implementation of the legitimate interests of taxpayers at different levels of legal support: legal and constitutional, politico-legal, administrative and legal, institutional and others.

At that the constitutional level of the rights and freedoms protection, realization of the legitimate interests of taxpayers involves their consolidation in the Fundamental Law as components of power-managerial relations. Thus, in accordance with the above provisions, protection of rights and freedoms of a human and citizen in Ukraine in accordance with the constitutional provisions of Art. 55 is executed by the court: “Everyone has the right to appeal court on decisions, actions or omissions of state authorities, local governments, officials and officers” [11, Art. 55].

The judicial review of rights and freedoms, legitimate interests of taxpayers as power-management relations provides a number of other requirements enshrined as constitutional provisions. In particular, the Constitution of Ukraine may carry provisions that recognize a human as the highest social value, and the people — the only source of power and the bearer of sovereignty. “Human rights and freedoms and their guarantees determine the essence and orientation of the activity of the State. The State is answerable to the individual for its activity. To affirm and ensure human rights and freedoms is the main duty of the State” — declares Art. 3 of the Fundamental Law.

Power-managerial nature of consideration of the rights and freedoms, legitimate interests of taxpayers makes a number of other constitutional provisions, which is embodied in particular in Art. 6, according to which the “bodies of legislative, executive and judicial power exercise their authority within the limits established by this Constitution and in accordance with the laws of Ukraine,” and in Article 8, which states that “in Ukraine, the principle of the rule of law is recognised and effective.” The Constitution of Ukraine has the highest legal force. Laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it. The norms of the Constitution of Ukraine are norms of direct effect. Appeal to court to protect the constitutional rights and freedoms of a human and citizen is guaranteed directly on the basis of the Constitution of Ukraine: Article 15 argues that “social life in Ukraine is based on the principles of political, economic and ideological diversity”; Article 17 sets out fundamental novels on protection the sovereignty and territorial indivisibility of Ukraine, national security and protection of state borders, social protection of citizens of

Ukraine who are entrusted to the Armed Forces of Ukraine and to the respective military formations, and their families; Article 19 stipulates that “the legal order in Ukraine is based on the principles according to which no one shall be forced to do what is not envisaged by legislation. Bodies of state power and bodies of local self-government and their officials are obliged to act only on the grounds, within the limits of authority, and in the manner envisaged by the Constitution and the laws of Ukraine.” Article 24 stipulates that “citizens have equal constitutional rights and freedoms and are equal before the law. There shall be no privileges or restrictions based on race, colour of skin, political, religious and other beliefs, sex, ethnic and social origin, property status, place of residence, linguistic or other characteristics.” Articles 28, 29, 34, 35, 36, 41, 42, 50, 64, 67 and others of the Constitution of Ukraine argue in particular that everyone has the right to respect of his or her dignity; every person has the right to freedom and personal inviolability; everyone is guaranteed the right to freedom of thought and speech, and to the free expression of his or her views and beliefs, has the right to freedom of personal philosophy and religion, the right to freedom of association in political parties and public organisations; everyone has the right to own, use and dispose of his or her property, and the results of his or her intellectual and creative activity; everyone has the right to entrepreneurial activity that is not prohibited by law; the rights and freedoms of a human and citizen are protected by the court. In Ukraine there is guaranteed the right to challenge decisions, actions or omissions of state authorities, bodies of local self-government, their officials and officers. Everyone has the right, after exhausting all domestic legal remedies, to apply for protection of their rights and freedoms to the relevant international organizations, in which Ukraine is a member or party; everyone must pay taxes and fees in order and amount prescribed by the law, etc. [11] — Articles 28, 29, 34, 35, 36, 41, 42, 50, 64, 67, 92, 124, 128, 129 and others.

As noted by local researcher O. V. Muza, “the normative level of administrative and legal mechanism for protection of the rights, freedoms and interests of individuals and legal entities includes legal rules of administrative law that ensure the participation of powerless subject in relations of power-managerial nature. This level provides a set of regulations issued or adopted by the bodies of state power and bodies of local self-government. That is, this case refers to the administrative legislation, which specifically defines scope of rights and freedoms of individuals and legal entities in relations with public authorities” [12, 33–34]. According to the scientist, the required level of administrative and legal mechanism of protection the rights, freedoms and interests of individuals and legal entities, which is identified also according to the laws of Ukraine, Decrees of the President of Ukraine and the Cabinet of Ministers of Ukraine, regulations of central executive bodies and local governments, authorised entities, “includes a set of administrative and administrative and judicial procedures aimed to implement rights, freedoms and interests of the powerless subject of administrative law” [12, 35]. In close connection with rights and freedoms, legal interests are the responsibilities of individuals and legal entities, as well as responsibilities of government agencies.

Based on the above constitutional provisions and their legal support, it is appropriate to distinguish between the concept of “mechanism of legal regulation”

and “mechanism to implement and protect the rights and freedoms of a human and citizen” that relate to each other as “general” and “specific”. At least, there is no doubt of well known fact, according to which the acquisition, implementation and protection, including in terms of restoration of violated rights and freedoms, are implemented as components of the prescribed state mechanism of legal regulation.

Given the specific features of the aforementioned relationship between the concepts “mechanism of legal regulation” and “mechanism to implement and protect the rights and freedoms of a human and citizen” as “general” and “specific”, it is viable, in our opinion, to complement the latter in that series with a wordgroup “legitimate interests” after the word “freedoms”. Accordingly, the final version of the concept takes the following form: “mechanism of realization and protection of rights and freedoms, legitimate interests of a human and citizen.”

Institutional level of protection of the rights of taxpayers, exercising their legitimate interests is stipulated in the activities of state and local authorities as public administrations, their officials and employees in terms of implementation by the latest of power-managerial functions to establish the principles of transparency and openness, dialogue fundamentals of cooperation in their subordinate to tasks of balancing the interests of the state/government (as public administration) with the subjective rights of citizens and their legitimate interests. In this sense, a significant potential of ensuring institutional protection of taxpayers’ rights is associated with the decentralization of state authority, based on the priority of national interests as determinants in the state, central bodies of executive power. It is important to avoid so called simplified approaches that inevitably creates gaps in relations between the state and citizens of the country, the interaction of legal state and civil society. In this sense, interesting is the relationship between the defining concepts of legal science — “national interests” and “state interests”. At least, V.M. Bevzenko analyzing the practices of national administrative proceedings stresses the need for a clear legal regulation of representation by a prosecutor of state interests, taking into account the absence of legally defined regulation norm “the state interests”, its discrepancy with “subjective rights, freedoms and legitimate interests of individuals, the rights and legitimate interests of legal entities” that complicates their implementation, and does not meet the substantive purpose of administrative justice [13, 399].

An opinion is expressed also about the excessive powers of the prosecutor with regard to representation of their interests of the state, particularly in administrative proceedings, which under certain conditions can create a precedent for appeal to the European Court of Human Rights [14].

At that the possible ways to overcome the above contradiction the native scientists, lawyers associate with the legislative activity of the Verkhovna Rada of Ukraine, in particular, with changes in the wording of Article 2 of Part 1 of the Administrative Procedure Rules (APR) of Ukraine as follows: “The task of administrative procedure is to protect the rights and interests of the participants of public and legal relations” [15, 4]. Or, alternatively, says M. M. Stefanchuk, it seems appropriate to “define the tasks of civil procedure set out in Article 1 of the Civil Procedure Code of Ukraine [16], according to the contents of which the tasks

of civil proceedings are fair, impartial and timely consideration and resolution of civil cases to ensure the protection of violated, unrecognized or disputed rights, freedoms and interests of individuals, the rights and interests of legal entities, the state interests”.

Similarly to procedural law and subject to the jurisdiction of administrative courts to resolve cases that define the content of this jurisdiction set out in Article 17 of the APR of Ukraine, ... Part 1 Article 2 of the APR of Ukraine could be formulated as follows: “The objectives of the administrative proceedings are fair, impartial and timely consideration and resolution of cases referred to the jurisdiction of the administrative courts for the protection of violated, unrecognized or disputed rights, freedoms and interests of individuals, rights and interests of legal entities, state interests” [17, 75].

Agreeing in general with the aforementioned reasoning of the author, it seems important to determine the essence, meaningful description of the “state interest” concept. It seems the problem of the definition wording is that: a) each body of state power will conceive the specific content of the “state interest” and therefore inevitably relate it to its own tasks and functions as the agency; b) because of the “departmental” reading of the nature of the state interests, what original position a prosecutor should elect and be guided in administrative proceedings? Clearly, not narrow “departmental” one; c) the state interest can not be reduced also to a summary or plurality of interest of the bodies of state power. Not accidentally, the essence of the state interest in its Soviet interpretation was the class interest (the proletariat, the working class). Public interests define the basic content of state interest under conditions of the former Soviet Union, as were set out in this position and in terms of the Marxist intellectual tradition [18, 17–18]. Countries that have chosen the path of democratic development are guided, as known, with national interests interpreted from the perspective of nonlinear intellectual paradigms. It is clear that national interests are determinative ones, and have the priority at all stages of social development, including the conditions of modernization of social conditions on which Ukraine is. Accordingly, the national interests must be “tied” to the specific features of socio-political situation peculiar to the state, society, citizens of the country, and these interests shall be defined as operating, tactical and strategic, long-term and short- and more. The state, therefore, is based and provides, implements the interests of subjects of relevant society, while performing organizational, institutional and functional responsibilities.

Hence, in the absence of legal science definition of “state interest”, it seems appropriate to amend Article 1 of the Law of Ukraine “On Prosecution”, which refers to the implementation by the Prosecutor’s Office of Ukraine of the functions (established by the Constitution of Ukraine) “to protect the human rights and freedoms, the general interests of society and the state” with provisions that would define the meaning of the concepts “general public interest” and “general interests of the state”. This seems important to emphasize that the essence of the above legal terms is pended by national interests. According to Article 23 of the Law of Ukraine “On Prosecution” to supplement the provisions on representation

by a prosecution of “general public interest”, and to determine the representation range of the above of interests [19].

Mechanisms of functioning and improvement of legal regulation of relations in the tax area, including the realization of the legitimate interests of taxpayers, should provide direct dependence of rights and duties of subjects of tax relations: each right of the taxpayer has to comply with the corresponding duty of tax authority or a body of local self-government, and it hardly seems appropriate to implement without taking into account the potential and possibilities of theoretical and methodological principle of subsidiarity, at least in the part of authorities delegation [20]. Conversely, it should be taken into account the form of direct and indirect effects (type of dependence) of any change in the duties of the tax bodies, local authorities or their officials on the ability of realization by taxpayers of their rights and freedoms, legitimate interests. At that the forms of dependency of rights and obligations of the tax relations subjects shall correlate accordingly, thus avoiding legal gaps in the domestic tax laws, thereby ensuring the balance of private and public interests.

Competence of functioning of the above-mentioned legal framework should apply to the whole area of tax relations, taking into account the activities of all the acting subjects, including lawmaking and legislative, judicial, and acting in the sphere of human rights.

The legitimate interests of business entities should be understood and realized by the mentioned legal mechanism as an independent object of legal protection, that is considered on a par with the subjective rights of taxpayers. In this connection it seems appropriate to provide constitutional protection of the “right to exercise the legitimate interests” by amending the Constitution of Ukraine. The above mentioned will provide the legitimate interests with the same legal regime as for the subjective rights, the rights and freedoms of a human and citizen.

References

---

1. Great Dictionary of Modern Ukrainian (with annexes, additions and CD) / Stacker and Chief editor V. T. Busel. K.; Irpin: Publishing and Trading Firm PERUN, 2009. 1736 p.
2. *Blauberg I. V., Judin E. G.* Formation and essence of the system-wide approach. M.: Science, 1973. 270 p.
3. *Nersesiants V. S.* Philosophy of the Law: Textbook. M.: Norma, 2003. 652 p.
4. *Bronnikova S. A.* Socio-communicative mechanism of state administration // Scientific Bulletin of the Academy of municipal management. Ser. Management: collection of scientific papers. Vol. 2 (8). State Administration and Local self-administration. K.: 2009. pp. 54-61.
5. *Frytskyi O. F.* Constitutional law of Ukraine. K.: Yurinkom Inter, 2002. 389 p.
6. Radchenko O. Generic characteristics of "mechanism" category in the social sciences // Public Administration: Theory and Practice. 2013. № 3 (15). pp. 19–25.
7. *Volyuka K. H.* Theory of State and Law [Electronic resource] // online Tutorials. URL: <http://textbooks.net.ua/content/view/2317/31/>
8. *Dreval Yu. D.* Governance mechanism as complex category of management // Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2015. № 3. pp. 113–117.

9. *Syrykh V. M.* Theory of State and Law. Textbook. M.: Jurdom "Yustytsinform", 2001. 371 p.
10. *Nalyvaiko L. R.* Constitutional system of Ukraine: theoretical and legal model [monograph]. Kh.: Pravo, 2009. 598 p.
11. The Constitution of Ukraine: Official text: Legal commentaries of Ukraine on rights and freedoms of human and citizen: Learning guide / Stacker M. I. Khavroniuk. 2nd ed., revised and supplemented. K.: Publishing company A.S.K., 2003. 384 p.
12. *Muza O. V.* Administrative and legal mechanisms for protecting rights, freedoms and interests of individuals and legal entities in Ukraine // Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2014. № 6. pp. 32–36.
13. *Bevzenko V. M.* Participation of public bodies in administrative proceedings of Ukraine: legal principles, basis and forms [monograph]. K.: Precedent, 2010. 475 p.
14. Krystenka A. Prosecutors were pointed to a door door // Legal practice. 2011. № 52 (731). p. 16.
15. *Samsin I.* Building of Ukrainian model of administrative legal proceedings: theoretical and practical problems // Law of Ukraine. 2006. № 10. pp. 3–8.
16. Civil Procedure Code of Ukraine: passed by the Verkhovna Rada of Ukraine on March 18, 2004 // Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2004. № 40–42. Art. 492.
17. *Stefanchuk M. M.* Representation of the state interests by a prosecutor in administrative court (in the context of administrative tasks proceedings) // Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2013. № 2. pp. 73–79.
18. Government control and policy: Learning guide / Edited by L. Smorgunov. SPb.: Publishing House of St. Peterborough University, 2002. 398 p.
19. On Prosecution. Law of Ukraine dated October 14, 2014, No. 1697-VII // Voice of Ukraine. 2014. Oct. 25.
20. *Nediukha M. P., Saviovskyi M. Yu.* Principle of subsidiarity: classic and modern interpretations // Scientific Notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2010. № 3. pp. 9–14.

Mechanisms of functioning and improvement of legal regulation of relations in the tax area, including the realization of the legitimate interests of taxpayers, should provide direct dependence of rights and duties of subjects of tax relations: each right of the taxpayer has to comply with the corresponding duty of tax authority or a body of local self-government, and it hardly seems appropriate to implement without taking into account the potential and possibilities of theoretical and methodological principle of subsidiarity, at least in the part of authorities delegation. Conversely, it should be taken into account the form of direct and indirect effects (type of dependence) of any change in the duties of the tax bodies, local authorities or their officials on the ability of realization by taxpayers of their rights and freedoms, legitimate interests. At that the forms of dependency of rights and obligations of the tax relations subjects shall correlate accordingly, thus avoiding legal gaps in the domestic tax laws, thereby ensuring the balance of private and public interests.

Механізми функціонування і вдосконалення правового регулювання відносин у податковій сфері, у тому числі реалізації законних інтересів платників податків, повинні забезпечувати пряму залежність прав та обов'язків суб'єктів податкових відносин: кожне право платника

податків має відповідати певним обов'язкам податкового органу або органу місцевого самоврядування, і це на-вряд чи доцільно здійснити без урахування потенціалу і можливостей теоретичного і методологічного принципів субсидіарності, принаймні у частині повноважень делегації. З іншого боку, слід брати до уваги форму прямих і непрямих ефектів (типу залежності) від будь-яких змін в обов'язках податкових органів, органів місцевого самоврядування або їх посадових осіб про можливість реалізації платниками податків своїх прав і свобод, законних інтересів. При цьому форми залежності прав і обов'язків суб'єктів податкових відносин повинні корелювати відпо-відно, що дає змогу уникнути правових прогалів у національних податкових законах, тим самим забезпечуючи баланс приватних і громадських інтересів.

Механизмы функционирования и совершенствования правового регулирования отношений в налоговой сфере, включая реализацию законных интересов налогоплательщиков, должны обеспечивать прямую зависимость прав и обязанностей субъектов налоговых отношений: каждое право налогоплательщика должно соответствовать соответствующей обязанности налогового органа или органа местного самоуправления, и вряд ли представляется целесообразным его реализация без учета потенциала и возможностей теоретического и методологического принципов субсидиарности, по крайней мере в части делегирования полномочий. И наоборот, следует учитывать форму прямых и косвенных эффектов (типа зависимости) любого изменения обязанностей налоговых органов, местных органов власти или их должностных лиц относительно способности реализации налогоплательщиками их прав и свобод, законных интересов. При этом формы зависимости прав и обязанностей субъектов налоговых отношений должны соотноситься соответствующим образом, что позволяет избежать правовых пробелов в национальном законодательстве по налогообложению, обеспечивая таким образом баланс частных и общественных интересов.

Надійшла 31 січня 2017 р.

К. В. ОСОВСЬКИЙ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕФОРМУВАННЯМ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 133–138

Процес реформування та розвиток законодавства з питань охорони здоров'я завжди виступає важливим елементом реалізації державної політики у даній сфері. Як засвідчує практика багатьох країн світу, розбудова успішної та розвиненої держави неможлива без відрегульованої системи охорони здоров'я у правовому вимірі. Проведення відповідної державної політики у сфері охорони здоров'я вимагає постійного вдосконалення правової системи.

На сьогодні майже всі управлінські відносини мають адміністративно-правову форму, з чого випливає сучасне трактування адміністративного права як управлінського. Виходячи з цього, адміністративне право можна визначати як галузь, норми якої регулюють суспільні відносини управлінського характеру, що виникають у результаті здійснення розпорядчої та виконавчої діяльності органів виконавчої влади та у зв'язку зі здійсненням внутрішньої організаційної управлінської діяльності іншими державними органами.

У демократичній країні право спрямоване на забезпечення належної організованості та впорядкованості, доцільної сталості та динамічності суспільних відносин, оскільки право визначається як система загальнообов'язкових норм і правил поведінки, що офіційно встановлюється або санкціонується державою. Важливою особливістю є те, щоб його застосування було однако-вим для всіх громадян незалежно від звання і посади. Тільки після досягнення такого рівня відносин можна говорити про справжню демократію, справжні правоохоронні органи, незалежність гілок влади тощо.

Необхідно зазначити, що здійснення державного управління неможливе поза правом, оскільки процес управління і право є взаємозалежними. Право означає застосування однакових заходів до всіх членів суспільства та регулює суспільні відносини через управлінську діяльність, а за допомогою правових норм забезпечується управлінський вплив.

Якщо правова і медична спільноти неспроможні будуть сформулювати майбутнього концептуального бачення розвитку сфери охорони здоров'я,

навіть чи можна сподіватись на поступ у реформуванні вітчизняного законодавства. Законодавство України про охорону здоров'я базується на Конституції України і складається з Основ законодавства України про охорону здоров'я та інших прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я.

Основи законодавства України про охорону здоров'я визначають правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні та регулюють суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності, довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що негативно впливають на їхнє здоров'я, зниження рівня захворюваності, інвалідності та смертності й запобігання їм, поліпшення спадковості.

Постанова Кабінету Міністрів України “Про комплексні заходи щодо впровадження сімейної медицини в систему охорони здоров'я” від 20 червня 2000 р. № 989 [1] вперше стала загальнодержавним нормативним документом, яким було запропоновано комплексний механізм подальшого удосконалення первинної медико-санітарної допомоги. Для подальшого забезпечення Міністерством охорони здоров'я видано наказ “Про затвердження плану поетапного переходу до організації первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини” від 11 вересня 2000 р. № 214 та низку інших наказів, якими встановлювались штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я, затверджувалась номенклатура закладів сімейної медицини і типові положення про них.

Розвиток первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини передбачений “Концепцією розвитку охорони здоров'я населення України”, яка була затверджена указом Президента України наприкінці 2000 року, цією ж концепцією передбачені інші заходи щодо реформування системи охорони здоров'я в Україні [2].

Низкою законів і підзаконних нормативних актів загальнодержавного значення регулюються конкретні напрями діяльності закладів сімейної медицини і встановлюються механізми державного управління ними в межах національної системи охорони здоров'я, у тому числі на рівні закладів первинної медико-санітарної допомоги, що працюють на засадах сімейної медицини. До таких законів належать прийняті у різні роки Закони України “Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення” (1994), “Про лікарські засоби” (1996), “Про психіатричну допомогу” (2000). Багато питань фахового управління роботою спеціалістів і закладів сімейної медицини регулюють накази МОЗ України “Про затвердження плану поетапного переходу до організації первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини” від 11 вересня 2000 р. № 214, № 72 і № 303 (2001).

Підвищилась увага закладів первинної медико-санітарної допомоги після затвердження політичного механізму державного управління удосконаленням системи охорони здоров'я Постановою Кабінету Міністрів України “Деякі питання удосконалення системи охорони здоров'я” від 17 лютого 2010 р.

№ 208 [3]. Нею затверджені “Основні концептуальні напрями реформування системи охорони здоров’я”.

Зазначена постанова Кабінету Міністрів України визначає стратегічні перетворення у системі охорони здоров’я, які розробляє Міністерство охорони здоров’я разом з іншими зацікавленими органами, та законодавчі акти щодо реформування надання громадянам медичної допомоги, удосконалення системи контролю за її якістю, фармакотерапії захворювань і якості лікарських засобів.

Комплексним механізмом державного управління розвитком системи охорони здоров’я населення України визначені завдання регіональних органів державного управління щодо подальшого розвитку системи охорони здоров’я на регіональному та комунальному рівнях. Особлива увага звертається на вдосконалення порядку проведення обов’язкових профілактичних оглядів населення та активізації роботи центрів здоров’я, розробку програми забезпечення медичних працівників житлом, посилення відповідальності за якість надання медичної допомоги під час проведення обов’язкових профілактичних оглядів населення.

Необхідно зазначити, що політичний механізм державного управління подальшим розвитком системи охорони здоров’я повністю представлений постановою Кабінету Міністрів, спрямований на реформування первинної медико-санітарної допомоги, що реалізується на комунальному рівні та на рівні окремих закладів.

Сучасне державне управління системою охорони здоров’я України сформовано за принципами та пріоритетами державної політики щодо охорони здоров’я, які визначаються Конституцією України, Основами законодавства про охорону здоров’я та іншими прийнятими на їх виконання актами законодавства, що встановлюють комплексний механізм державного управління системою охорони здоров’я [4].

Маємо можливість змодельовати механізм управління первинною медико-санітарною допомогою на засадах сімейної медицини із застосуванням програмно-цільового методу з метою конкретизації завдань, спрямованих на виконання соціальних установок, які засновані на справедливості, рівній доступності та безперервному підвищенні якості медичної допомоги. Ці сучасні соціальні установки найповніше відображені у завданнях, визначених Указом Президента України “Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров’я населення” від 6 грудня 2005 р. № 1694/2005, яким передбачено активізацію усіх рівнів державного управління на вирішення проблем охорони здоров’я, зокрема, попередження серцево-судинних та судинно-мозкових захворювань, протидію захворюванням на туберкульоз, боротьбу з онкологічними захворюваннями, розвиток сімейної медицини в Україні, створення єдиної системи надання екстреної медичної допомоги, вжиття заходів щодо запровадження сучасних економічних механізмів у діяльності закладів охорони здоров’я, чіткого розмежування бюджетних асигнувань на первинну, вторинну і третинну лікувально-профілактичну допомогу [5]. При цьому основні методологічні цілі такого комплексного меха-

нізму державного управління вирішенням завдань ґрунтуються на забезпеченні ознак зовнішньої та внутрішньої цілісності системи охорони здоров'я, а також її ієрархічності шляхом формування підсистеми первинної медико-санітарної допомоги, що методично найефективніше реалізується на засадах сімейної медицини. І в цьому плані нагальним є опрацювання та прийняття Верховною Радою України Закону про сімейну медицину, який би забезпечив структурні зміни, що відбуваються у процесі модернізації закладів первинної медичної допомоги, як базової підсистеми системи охорони здоров'я якісною функцією запровадження інституції сімейної медицини.

Нині в незалежній Україні наявні сприятливі умови і можливості для проведення наукових досліджень щодо реорганізації первинної медико-санітарної допомоги і вдосконалення механізмів державного управління цим процесом та формуванням, збереженням і зміцненням громадського здоров'я в сучасному суспільстві.

Прийняття Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування" повинно стати стимулом для подальшого реформування, проект даного закону тривалий час знаходиться на розгляді у профільному Комітеті Верховної Ради України. Представлений закон відповідно до Конституції України та Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначає принципи, правові, організаційні та фінансові засади й механізми функціонування загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування громадян в Україні.

Викладені документи передбачають забезпечення розроблення в установленому порядку загальнодержавних програм щодо попередження серцево-судинних та судинно-мозкових захворювань, протидії захворюванню на туберкульоз, боротьби з онкологічними захворюваннями; розвиток сімейної медицини в Україні; розробку законопроектів про медичне обслуговування та заклади охорони здоров'я; забезпечення розроблення та затвердження в установленому порядку програм і створення єдиної системи надання екстреної медичної допомоги, інформатизації сфери охорони здоров'я; створення Всеукраїнського центру охорони здоров'я матері і дитини, здійснивши в установленому порядку заходи щодо визначення його організаційної структури, напрямів діяльності, фінансування та кадрового забезпечення; вжиття заходів щодо запровадження сучасних економічних механізмів у діяльності закладів охорони здоров'я; заснування щорічних стипендій президента України для видатних діячів галузі охорони здоров'я; створення національного переліку основних лікарських засобів; розроблення проекту положення про клінічну базу вищого медичного навчального закладу IV рівня акредитації; здійснення комплексу заходів щодо підвищення рівня забезпечення населення медичною допомогою та лікарськими засобами, особливо у сільській місцевості; забезпечення медичних працівників житлом, службовим автомобільним транспортом та засобами зв'язку тощо.

Низка програмних документів, відповідно до Національного плану дій, якими визначені шляхи розвитку системи охорони здоров'я, вже сьогодні застосовується на практиці. Основними з них є: Закони України "Про за-

гальнодержавну програму боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 року”, “Про загальнодержавну програму “Здорове дитинство” на 2008–2018 роки”, Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми “Цукровий діабет та нецукровий діабет”, Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції розвитку медичної освіти”.

Забезпечення законодавчого регулювання реформи системи охорони здоров’я, формування відповідної нормативно-правової бази — це складний процес, розрахований на тривалий термін та постійне оновлення, здійснення якого є неможливим без чіткої і скоординованої взаємодії з Верховною Радою України, насамперед з Комітетом Верховної Ради з питань охорони здоров’я Кабінету Міністрів України, міністерств, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, які беруть участь у розробці актів законодавства з питань охорони здоров’я.

Отже, зазначимо, що державне управління як певний вид виконавчої діяльності державних інституцій полягає в організаційному впливі на суспільні відносини в медичній галузі шляхом застосування державно-владних повноважень. Функції державного управління є складовим елементом управлінської діяльності, вони є частиною державних функцій і здійснюються від імені держави відповідними органами виконавчої влади; вони носять, як правило, державно-владний характер і закріплюються в правовій формі. Охорона здоров’я — надзвичайно широка сфера державного управління. Діяльність органів і закладів охорони здоров’я тісно переплітається з діяльністю практично всіх галузей економіки, соціально-культурної та адміністративно-політичної сфер життя держави.

Джерела

---

1. Про комплексні заходи щодо впровадження сімейної медицини в систему охорони здоров’я: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 р. № 989 // Медичний вісник України. 2000. № 25. С. 3.
2. Про концепцію удосконалення охорони здоров’я населення України: Указ Президента України від 07.12.2000 р. № 1313/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 49. С. 3–8.
3. Деякі питання удосконалення системи охорони здоров’я: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.02.2010 р. № 208 // Управління закладами охорони здоров’я. 2010. С. 69–72.
4. Кваліфікаційна характеристика лікаря за спеціальністю “загальна практика” / М. П. Павловський та ін. Львів, 1993. 10 с.
5. Про невідкладні заходи щодо реформування системи охорони здоров’я населення: Указ Президента України від 06.12.2005 р. № 1694/2005 // Офіційний вісник України. 2006. № 1. С. 5–7.

Зазначено, що процес реформування та розвиток законодавства у сфері охорони здоров’я є важливим елементом реалізації державної політики. Сфера охорони здоров’я потребує постійного вдосконалення та

реформування правової системи. Проаналізовано основи законодавства про охорону здоров'я в Україні та нормативно-правові акти, які регулюють суспільні відносини у цій сфері. В Україні наявні сприятливі умови і можливості для реорганізації первинної медико-санітарної допомоги та удосконалення відповідних механізмів державного управління. Державне управління полягає в організаційному впливі на суспільні відносини в медичній галузі шляхом застосування державно-владних повноважень. Функції державного управління є частиною державних функцій, які здійснюються від імені держави відповідними органами виконавчої влади.

It is noted that the process of reform and development of legislation in health care is an important part of the state. The health needs constant improvement and reform of the legal system. The analysis of the legal framework on healthcare in Ukraine and regulations that govern social relations in this sphere. In Ukraine, the current favorable conditions and opportunities for the reorganization of primary care and improve the mechanisms of state control. Public administration is the organizational impact on social relations in the medical field through the use of state power, the functions of government are part of the public functions performed on behalf of the state relevant executive authorities.

Отмечено, что процесс реформирования и развитие законодательства в сфере здравоохранения является важным элементом реализации государственной политики. Сфера здравоохранения требует постоянного совершенствования и реформирования правовой системы. Проведен анализ основ законодательства о здравоохранении в Украине и нормативно-правовых актов, регулирующих общественные отношения в этой сфере. В Украине есть благоприятные условия и возможности для реорганизации первичной медико-санитарной помощи и совершенствование соответствующих механизмов государственного управления. Государственное управление заключается в организационном воздействии на общественные отношения в области медицины путем применения государственно-властных полномочий. Функции государственного управления являются частью функций, которые осуществляются от имени государства соответствующими органами исполнительной власти.

Надійшла 19 грудня 2016 р.

О. В. ПАВЛЕНКО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРО СУТНІСТЬ СТАТУСУ ПІДПРИЄМСТВ КОЛЕКТИВНОЇ ВЛАСНОСТІ

Наукові праці МАУП, 2017, вип. 52(1), с. 139–144

Досліджено колізії чинної Класифікації організаційно-правових форм господарювання та обґрунтування доцільності включення до цих форм підприємств колективної власності. Розглядаються питання щодо доцільності реанімувати колективну власність. Колективна власність повинна займати проміжне місце між приватною та державною і має набути позитивні риси кожної з зазначених інших видів власності, позбутися рис негативних.

У ст. 63 “Види та організаційні форми підприємств” Господарського кодексу України (ГКУ) [1] йдеться про підприємства колективної власності (ПКВ). Водночас у Класифікації організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, затвердженій наказом Держспоживстандарту України від 28 червня 2004 р. № 97 “Про затвердження національних стандартів України, державних класифікаторів України, національних змін до міждержавних стандартів, внесення зміни до наказу Держспоживстандарту України від 31 березня 2004 р. № 59 та скасування нормативних документів”, в розд. 3 “Об’єкти організаційно-правових форм господарювання” у виносці стосовно позиції 3.1.3 “Колективне підприємство — підприємство, що діє на основі колективної власності” зазначено, що “Чинним законодавством не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з цією організаційно-правовою формою” [2]. І практика йде по цьому шляху. Відповідно до встановленого порядку, встановленим колізійною нормою, не створюються (не реєструються) ПКВ, що призводить до значних втрат в економічній сфері, а отже, становить серйозну проблему, яка потребує наукового вирішення.

До останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми власності, організаційно-правових форм у сфері господарювання, відносять переважно праці представників науки господарського права (В. К. Мамотова, В. А. Устименка, О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької, Р. А. Джабраїлова, Г. Д. Джумагельдієвої, О. Р. Зельдіної, О. Р. Кібенко, Ф. Ф. Маймура, О. П. Подцерковного, В. С. Щербини та ін.). Важливу роль у дослідженні організаційно-правових форм господарювання відіграє колективна моногра-

фія Інституту економіко-правових досліджень Національної академії наук України “Публічна власність: проблеми теорії і практики” [3]. У той же час, як зазначається у літературі, потребують конкретної уваги проблеми різних видів власності з урахуванням того, що значення приватної власності фізичних осіб у світі зменшується і, навпаки, зростає роль асоційованої власності (власності юридичних осіб) та державної і комунальної власності [4].

Виявимо колізії чинної Класифікації організаційно-правових форм господарювання та обґрунтуємо доцільність включення до цих форм підприємств колективної власності.

Як зазначалося, всупереч ст. 63 “Види та організаційні форми підприємств” діючого ГКУ, де йдеться про підприємства колективної власності, згідно з Класифікацією організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, затвердженої наказом Держспоживстандарту України, нові підприємства згаданої власності не створюються і не реєструються. Активне використання потенційних можливостей ПКВ могло б допомогти запобігти, як обґрунтовувалось в одній із праць [5], втрат національних активів, забезпечити ефективніше функціонування економіки країни.

У чинному ГКУ неодноразово згадуються підприємства колективної власності. Це ст. 63 “Види та організаційні форми підприємств” (ч. 1.: “Залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів: приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб’єкта господарювання (юридичної особи); підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності)”; самостійна гл. 10 “Підприємства колективної власності”, що містить 10 статей, присвячених спеціально ПКВ тощо. При цьому у ч. 2 ст. 93 “Поняття підприємства колективної власності” сказано: “Підприємствами колективної власності є виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства, передбачені законом”. Перераховані види підприємств реєструються у встановленому порядку, хоча вони є підприємствами колективної власності.

У Законі України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань” від 15 травня 2003 р. № 755-IV [6] в ст. 16 “Вимоги до найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу”, зазначається, що “найменування юридичної особи повинно містити інформацію про її організаційно-правову форму (крім державних органів, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної Республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів, установ) та назву” (ч. 1). А в ч. 2 цього Закону записано, що “Організаційно-правова форма юридичної особи визначається відповідно до класифікації організаційно-правових форм господарювання, затвердженої центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання”.

Держспоживстандарт України, що фактично делегітимізував підприємство колективної власності, у свій час і був тим центральним органом ви-

конавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання. Наказом Держспоживстандарту України, яким затверджено Класифікацію організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, підприємства, які діють на основі колективної власності, позначені як такі, що не підлягають створенню та державній реєстрації.

Зазначеного Держкомітету вже немає, але його наказ продовжує діяти, встановлюючи колізію між нормами ГКУ та відомчим актом. Безумовно, відмова у реєстрації ПКВ може бути оскаржена до суду. Тим більше, що, наприклад, ч. 3 ст. 3 “Створення та державна реєстрація підприємства” Закону України “Про колективне сільськогосподарське підприємство” [7] прямо передбачено, що “Відмова в державній реєстрації може бути оскаржена в судовому порядку”.

Згадана суперечливість становить юридичну колізію, колізію, як кажуть, усередині юридичної системи держави. Вона належить до субординаційних (різномірних). Субординаційна колізія вирішується дуже просто: має діяти акт вищого рівня. В нашому випадку суперечливість виникла між законодавчим актом — Господарським кодексом і актом правозастосування. Можна стверджувати, що дана суперечливість виникає не тільки між Господарським кодексом, а й чинним законодавством України, у тому числі Господарським, Цивільним кодексами України, Законом України “Про колективне сільськогосподарське підприємство” [7] і навіть Законом України “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань”. Жодним із цих актів прямо не забороняється створення та державна реєстрація нових підприємств колективної власності.

Щодо наказу Держспоживстандарту України, який затверджує Класифікацію організаційно-правових форм господарювання — ДК 002:2004, то він є відомчим актом, який не може суперечити акту вищого порядку, вищої юридичної сили — Закону України.

Можна поради́ти підприємцям, яким органи реєстрації відмовляють у реєстрації ПКВ, звернутися до суду. Відомо, яке саме рішення має винести суд. Однак це те, що створює підприємствам зайві клопоти. Тому наказ Держспоживстандарту України, яким затверджено Класифікацію організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004 (в частині позначення підприємств, які діють на основі колективної власності як таких, що не підлягають створенню та державній реєстрації) — треба визнати суперечливим чинному законодавству у порядку дерегуляції. Дерегуляція систематично провадиться органами виконавчої влади з метою вдосконалення господарського законодавства. Відповідні пункти цього наказу містять колізії. А колізії внутрішнього права в теорії права визнаються вкрай шкідливими і небезпечними. Ця шкідливість і небезпечність проявляється не тільки в тому, що згідно з згаданими пунктами Наказу Держспоживстандарту України, якими не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з організаційно-правовою формою ПКВ, створюються перешкоди у веденні господарської діяльності. Важливість усунення вказаної колізії обумовлюється ще і тим, що величезний потенціал підприємств колективної власності практично не роз-

критий, а отже, і не використовується. А це призводить до існування низки проблем в економіці нашої країни, зокрема щодо забезпечення збереження національного багатства України, підвищення ефективності виробництва.

Таким чином, пункти Наказу Держспоживстандарту України, якими не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з організаційно-правовою формою ПКВ, мають бути відмінені.

Доцільно реанімувати колективну власність. Вона повинна займати проміжне місце між приватною і державною власністю. Колективна власність має набути позитивних рис кожної з зазначених інших видів власності і позбутися рис негативних, які також є притаманними цим видам.

Стосовно набору правомочностей, які будуть “вкладуватися” у правовий статус ПКВ, то при визначенні оптимальної їх сукупності будемо виходити з так званого пучка правомочностей, що запропоновано англійським юристом А. Оноре [8, 68]. Відповідна сукупність стосувалася права приватної власності фізичної особи, однак не можна не враховувати, що аналіз запропонованої сукупності може бути корисним для визначення контенту права колективної власності. Згідно з пропозиціями А. Оноре право власності включає 11 елементів: 1) право володіння; 2) право використання; 3) право управління (рішення, ким і як може бути річ використана); 4) право на дохід; 5) право на “капітальну цінність” речі, що припускає право на відчуження, споживання, зміну або знищення речі; 6) право на безпеку, тобто імунітет від експропріації; 7) право на передачу речі у спадок, заповітом; 8) безстроковість; 9) заборона використання речі шкідливим для інших способом; 10) відповідальність у вигляді стягнення, тобто можливість відібрання речі на сплату боргу; 11) залишковий характер, тобто очікування “природного” повернення переданих кому-небудь правомочностей після закінчення терміну передачі або в разі втрати ними чинності з будь-якої іншої причини.

На думку фахівців (Л. Беккер), незважаючи на мінливу чіткість у наведеному визначенні, ці 11 елементів дають величезну кількість комбінацій — приблизно 1,5 тис. А якщо врахувати їх варіювання за суб'єктами і об'єктами права, то різноманітність форм власності стає страхітливою [8, 68].

Проаналізувавши правомочності, можна визначити сукупність бажаних властивостей для підприємств колективної власності. Зокрема, доцільно включити до таких властивостей право володіння, право використання, право управління (рішення, ким і як може бути річ використана), право на дохід, право на безпеку, тобто імунітет від експропріації; безстроковість, заборона використання речі шкідливим для інших способом. Щодо небажаних властивостей для цих підприємств, то до них можна віднести право на “капітальну цінність” речі, що припускає право на відчуження, споживання, зміну або знищення речі; право на передачу речі у спадок, заповітом; відповідальність у вигляді стягнення, тобто можливість відібрання речі на сплату боргу; залишковий характер, тобто очікування “природного” повернення переданих кому-небудь правомочностей після закінчення терміну передачі або в разі втрати ними чинності з будь-якої іншої причини.

Отже, вважаємо, що: 1) пункти Наказу Держспоживстандарту України, якими не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з організаційно-правовою формою ПКВ, мають бути відмінені; 2) колективну власність має бути реанімовано і остання повинна займати проміжне місце між приватною і державною. Колективна власність має набути позитивних рис кожної з зазначених інших видів власності і позбутися рис негативних, які також є притаманними цим видам. При визначенні оптимальної сукупності набору правомочностей, які будуть “вкладуватися” у правовий статус ПКВ, слід виходити з так званого пучка правомочностей, що запропоновано англійським юристом А. Оноре.

Джерела

---

1. Господарський кодекс [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1540-06>
2. Об утверждении национальных стандартов Украины, государственных классификаторов Украины, национальных изменений к межгосударственным стандартам, внесении изменения в приказ Госпотребстандарта Украины от 31 марта 2004 г. № 59 и отмене нормативных документов: Приказ. Государственный комитет по вопросам технического регулирования и потребительской политики от 28.05.2004 г. № 97 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1540-06>
3. Публічна власність: проблеми теорії і практики [монографія] / під заг. ред. В. А. Устименка; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Чернігів: Десна Поліграф, 2014. 308 с.
4. *Мусяка В. Л.* Проблеми права власності, що випливають із прийняття нового цивільного кодексу України // Наукові записки. Том 20. Юридичні науки. 2002. С. 77–79.
5. Павленко О. В. Щодо ролі підприємств колективної власності в економіці країни // Право UA. 2016. № 3. С. 176–180.
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 31–32. Ст. 263.
7. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 20. Ст. 272.
8. *Кулагин М. И.* Предпринимательство и право: опыт Запада. М., 1992. 214 с.

Обґрунтовується, що пункти Наказу Держспоживстандарту України, якими не передбачається створення та державна реєстрація нових підприємств з організаційно-правовою формою ПКВ, мають бути відмінені. Доводиться, що колективну власність доцільно реанімувати. Колективна власність повинна займати проміжне місце між приватною і державною і має набути позитивних рис кожної з зазначених інших видів власності, позбутися рис негативних. При визначенні оптимальної сукупності набору правомочностей, які будуть “вкладуватися” у правовий статус ПКВ, слід виходити з так званого пучка правомочностей, що запропоновано англійським юристом А. Оноре.

Substantiated that points Order Derzhspozhivstandart Ukraine, which is not expected creation and state registration of new companies with the legal form of PCI should be canceled. It is proved that it is expedient to revive collective ownership. Collective property must occupy an intermediate position between private and public and should take the positive features of each of these other types of property, get rid of negative traits. In determining the optimal set of powers set to be "vkladuvatysya" in the legal status of PCI should be based on the so-called beam powers that offered the British lawyer A. Onore. Analysis of these powers to determine a set of desirable properties for enterprises of collective ownership. In particular, it is appropriate to include such properties ownership, usage rights, the right management (decision, by whom and how a thing can be used), the right to income, the right to security, is immune from expropriation; perpetuity ban the use of harmful things other way. Unwanted properties for these companies. These include the right to "capital value" way, which implies the right to alienation use, modification or destruction of things; the right to transfer things by inheritance, bequest; liability to a penalty, ie the possibility of seizure way to pay the debt; residual, ie expectations "natural" return transferred to someone powers after the expiry of the transfer or loss when they take effect for any other reason. Conclusion: 1) Order Derzhspozhivstandart Ukraine items that are not supposed to create new and registered enterprise with legal form PCI should be abolished; 2) collective ownership should be revived and the latter should occupy an intermediate position between private and public. Collective ownership is to take positive features of each of these other types of property and get rid of negative traits that are also characteristic of the species. In determining the optimal aggregate set of powers that will "vkladuvatysya" in the legal status of PCI should be based on the so-called beam powers, which offered British lawyer A. Onore.

Обосновывается, что пункты приказа Госпотребстандарта Украины, которыми предусматривается создание и государственная регистрация новых предприятий с организационно-правовой формой ПКС, должны быть отменены. Доказывается, что целесообразно реанимировать коллективную собственность. Коллективная собственность должна занимать промежуточное место между частной и государственной и должна приобрести положительные черты каждой из указанных других видов собственности, избавиться черт отрицательных. При определении оптимальной совокупности набора правомочий, которые будут "вкладываться" в правовой статус ПКС, следует исходить из так называемого пучка правомочий, предложенных английским юристом А. Оноре.

Надійшла 4 січня 2017 р.

Вимоги до статей, що подаються для публікації у виданні “Наукові праці МАУП”

Стаття повинна розкривати зміст однієї із рубрик:

1. Політичні науки.
2. Юридичні науки.
3. Економічні науки.
4. Педагогічні науки.

Автор несе відповідальність за достовірність матеріалу, який подає.

Обсяг статті – 6–12 друкованих сторінок.

Структура статті: рубрика, УДК, прізвище та ініціали автора, науковий ступінь, вчене звання (посада), повна назва місця роботи автора, назва статті, анотація 300–500 знаків (про що стаття) мовою тексту статті, текст, бібліографія, резюме до 1000 знаків (наукові результати, в чому новизна) українською, російською та англійською мовами.

УДК слід друкувати праворуч зверху сторінки, нижче через 2 інтервали – прізвище(а) та ініціали автора(ів), науковий ступінь, вчене звання (посада), ще через 2 інтервали – повну назву місця роботи автора(ів), ще нижче через 2 інтервали – назву статті великими літерами.

Текст статті необхідно друкувати у MS Word для формату А4 через 1,5 інтервала шрифтом Times New Roman 14 pt. Формат тексту – 170×252 мм. Поля: верхнє – 25 мм, нижнє – 20 мм, правє – 15 мм, лівє – 25 мм, формат файлу *.doc (2003).

Список джерел як доказової бази дослідження необхідно розмістити наприкінці тексту. Бібліографічні посилання наводяться згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 та ДСТУ 8302:2015, з урахуванням вимог ВАК України (див. приклади).

Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно. Посилання на джерела та ілюстрації в тексті статті обов’язкові.

Автор має надіслати статтю електронною поштою на адресу m.a.u.p@ukr.net. Файл статті повинен бути збережений у форматі *.doc. Екранні копії, схеми, рисунки та фотографії слід записувати окремими графічними файлами форматів TIF, BMP, GIF, JPG, в імені яких зазначати номер ілюстрації у статті, наприклад pict 10.tif.

До матеріалу автор обов’язково повинен додати контактні дані для зв’язку та дані для розділу “Відомості про авторів”. Більш докладно про вимоги читайте на сторінці “Наукові праці” сайту МАУП www.maup.com.ua.

Редакція залишає за собою право рецензувати та редагувати статті.

Деякі приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел

Книги одного, двох або трьох авторів

Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Слово, 2014. 440 с.

Козяр М. М., Коваль М. С. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 327 с.

Синьова Є. П., Гребенюк Т. М., Серпутько Г. П. Основи психолого-педагогічного супроводу студентів з порушеннями зору: наук.-метод. посіб. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 153 с.

Книги чотирьох та більше авторів

Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти: навч. посіб. / О. Г. Романовський та ін. Харків, 2014. 260 с.

Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти: навч. посіб. / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Резнік, Ж. Б. Богдан. Харків, 2014. 260 с.

Статті журналів

Ковальська О. Про інноваційні соціальні технології національно-патріотичного виховання школярів // Директор школи, ліцею, гімназії: наук.-практ. журн. 2015. № 4/5. С. 44–50.

Бондаревська І. О., Михайленко В. О. Психологічний аналіз соціального капіталу в спільнотах іммігрантів та біженців // Педагогіка і психологія : наук.-теор. та інфор. журн. 2016. № 2. С. 71–76.

Елізарова О. Т., Гозак С. В., Парац А. М. Актуальність оптимізації режиму дня та шкільного навантаження учнів молодшого шкільного віку // Довкілля та здоров'я: наук. журн. 2015. №4. С. 36–40.

Порівняльна педагогіка в Національній академії педагогічних наук України: кроки зростання / О. І. Локшина та ін. // Український педагогічний журнал. 2016. № 2. С. 5–12.

Порівняльна педагогіка в Національній академії педагогічних наук України: кроки зростання / О. І. Локшина, Н. М. Авшенюк, О. В. Овруч, О. В. Бородієнко // Український педагогічний журнал. 2016. № 2. С. 5–12.

Статті наукових збірників

Прозар М. В. Адаптація учнів перших класів до навчальної діяльності в початковій школі // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Педагогіка. Тернопіль, 2015. Вип. 1. С. 49–55.

Стеценко В. І., Галуйко Р. М. Екзистенціалізм: історико-філософський та релігійний погляд // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні

науки: наук. вісник: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 100 (9). С. 156–160.

Мальцева О. Б., Дуло О. А., Качанова В. В. Особливості корекції функціонального стану і рухових функцій організму спортсменів, що перенесли перелом променевої кістки // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 3К 2 (71) 16. С. 191–194.

Пропедевтика сприйняття понять “інваріант” та “напівваріант” при наданні математичної освіти молодшим спеціалістам комп’ютерно-орієнтованих спеціальностей (ВНЗ I–II рівнів акредитації) / О. Лещинський та ін. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 16. С. 83–89.

Пропедевтика сприйняття понять “інваріант” та “напівваріант” при наданні математичної освіти молодшим спеціалістам комп’ютерно-орієнтованих спеціальностей (ВНЗ I–II рівнів акредитації) / О. Лещинський, В. Тихонова, Т. Бохонова, О. Томашук, В. Гроза // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 16. С. 83–89.

Електронний ресурс

Апостол М. В. Наукові пошуки академіка М. В. Зубця в контексті розвитку вчення про породотворення у тваринництві // Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид. 2016. № 1. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2016-1/01.pdf> (дата звернення: 9. 09. 2016).

Кучер В. І., Потильчак О. В. Україна 1941–1944: трагедія народу за фасадом священної війни: монографія / В. І. Кучер, О. В. Потильчак. К.-Біла Церква: ТОВ “Білоцерківдрук”, 2011. 368 с. [Електронний ресурс] // Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Наукова бібліотека. Репозитарій. URL: [http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2878/1/Кучер В. И.%2с., Потильчак А. В. Украина 1941–1944–2011.pdf.pdf](http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2878/1/Кучер%20В.%20И.%20Потильчак%20О.%20В.%20Украина%201941-1944-2011.pdf.pdf) (дата звернення: 9. 09. 2016).

Драгоманов Михайло Петрович [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Драгоманов_Михайло_Петрович (дата звернення: 9. 09. 2016).

Архівний документ

ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 166 (Фонд “Міністерство освіти України”). Оп. 166. Од. зб. 33. 10 арк.

ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 166. Од. зб. 33. 10 арк.

Посилання на назву документу з архівної справи

Положення о Киевском Педагогическом Институте // ЦДІАК. Ф. 707. Оп. 160. Спр 38. Ч.1 Арк. 272–273 зв.

Science Edition

**COLLECTION OF PAPERS
“IAPM SCIENTIFIC WORKS”**

Issue 52 (1–2017)

Jurisprudence Science

In collection of scientific works the articles of research workers, who are engaged in the problems of development of jurisprudence science, are published.

For researchers, teachers, students and all those interested in the development of science in Ukraine.

Наукове видання

ЗБІРНИК “НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП”

Випуск 52 (1–2017)

Юридичні науки

Відповідальний редактор за випуск *Ю. А. Носанчук*

Коректор *Т. К. Валицька*

Комп’ютерне верстання *Ю. Ю. Попова*

Оформлення обкладинки *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 30.03.17. Формат 70×100¹/₁₆.

Ум. друк. арк. 2,54. Обл.-вид. арк. 9,8. Наклад 150 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

Видавець і виготовлювач

ДП «Видавничий дім «Персонал»

03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*